

ภาคผนวก

มหาจุฬาเตปิฏกํ สุตตนต์ปิฏเก ทีฆนิกาเย สীগฺขนฺธวคฺคปาติ
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปกาสิตา อนุสรณีย์ พุทธวสเส ๒๕๐๐
สามภณผลสุตฺต เล่ม ๙ ข้อ ๑๕๐ - ๒๕๓ หน้า ๔๗ - ๘๖

สามบรมผลสุต

ราชามจจกถา

[๑๕๐] เอวมเม สุตฺตํ— เอกํ สมยํ ภควา ราชคเห วิหริติ ชวักกสฺส โกมาร-
ภจฺจสฺส อมฺพวเน มหตา ภิกฺขุสงฺเขน สทฺธิ อทฺธมคเตพฺเสหิ ภิกฺขุสงฺเคหิ. เตน ไช
ปน สมเยน ราชา มากโร อชาตสฺสคฺค เวเทหิปฺปคฺโค ตทหุโปถเถ ปณฺณรเส
โกมฺพทียา จาคุมฺมาสินฺยา^๑ ปณฺณาย ปณฺณมาย รคฺคิยา ราชามจฺจปฺปคฺโค
อุปฺปิปาสาทวรคโค นิสฺสินโน โหติ. ชล ไช ราชา มากโร อชาตสฺสคฺค เวเทหิปฺปคฺโค^๒
อุทธานํ อุทาเนติ “รมณฺเญยา วต โภ โทสินา รคฺคิ, อภิรฺรฺปา วต โภ โทสินา
รคฺคิ, ทสฺสณฺเญยา วต โภ โทสินา รคฺคิ, ปาสาทิกกา วต โภ โทสินา รคฺคิ,
ถกฺขณฺณว วต โภ โทสินา รคฺคิ, กํ นุ ชฺวชฺช สมณํ วา พฺราหฺมณํ วา
ปฺปิรฺรฺปาเสยฺยาม,^๓ ยนฺโน ปฺปิรฺรฺปาสโค จิตฺตํ ปัสฺสเทยฺยา”ติ.

[๑๕๑] เอวํ อุตฺตม, อณฺณคโร ราชามจฺจโร ราชานํ มากธํ อชาตสฺสคฺค เวเทหิ-
ปฺปคฺคํ เขตทโวจ “อโย เทว ปุรฺณํ กสฺสโป สํชี เจว คณฺเ จ คณาจฺริโย จ
ณาคโต ยสฺสสฺสํ ติจฺจกโร สํรุตฺตมฺมโค พุทฺธนสฺสํ รคฺคณฺณว จิรปฺพพฺพิโต อทฺทคโค
วโยชฺชปฺปคฺโค, ตํ เทโว ปุรฺณํ กสฺสโป ปฺปิรฺรฺปาสคฺค, อปฺเปวณาม เทวสฺสํ ปุรฺณํ
กสฺสโป ปฺปิรฺรฺปาสโค จิตฺตํ ปัสฺสเทยฺยา”ติ. เอวํ อุตฺตม, ราชา มากโร อชาตสฺสคฺค
เวเทหิปฺปคฺโค ตณฺเฑ อโหสิ.

[๑๕๒] อณฺณคโรปิ ไช ราชามจฺจโร ราชานํ มากธํ อชาตสฺสคฺค เวเทหิปฺปคฺคํ
เขตทโวจ “อโย เทว มกฺกธิ โคธํโต สํชี เจว คณฺเ จ คณาจฺริโย จ ณาคโต
ยสฺสสฺสํ ติจฺจกโร สํรุตฺตมฺมโค พุทฺธนสฺสํ รคฺคณฺณว จิรปฺพพฺพิโต อทฺทคโค

๑ ม. จาคุมฺมาสินฺยา ๒ น.ม. เวเทหิปฺปคฺโค ตทหุโปถเถ ๓ อ. ปฺปิรฺรฺปาเสยฺยาม

วโยชนุปปตฺโต, คัม เทโว มกฺขธัมมํ โคธํ ปิยฺรปาสฺสํ, อปฺเปวนาม เทวธมฺมํ
มกฺขธัมมํ โคธํ ปิยฺรปาสฺสํ จิตฺตํ ปัสสํเทยฺยา”ติ. เอวํ วุตฺเต, ราชา มากโร
อชาตคตฺตํ เวเทหิปปตฺโต คุณํ อโหสิ.

[๓๕๓] อณฺณตโรมี โห ราชามจฺโจะ ราชา นํ มากํ อชาตคตฺตํ เวเทหิปปตฺตํ
เอตทโวจ “อโย เทว อชิตํ เกธกมฺพโธ สัมมํ เจว คณฺ ๑ คณฺจริโย ๑
ณฺาโต ยถาสํสํ คิตฺตกโร ธาตุสมฺมโต พุทฺธธมฺมํ วัชฺชคณฺณํ จิรปพฺพชิตํ อทฺธคโต
วโยชนุปปตฺโต, คัม เทโว อชิตํ เกธกมฺพโธ ปิยฺรปาสฺสํ, อปฺเปวนาม เทวธมฺมํ
อชิตํ เกธกมฺพโธ ปิยฺรปาสฺสํ จิตฺตํ ปัสสํเทยฺยา”ติ. เอวํ วุตฺเต, ราชา
มากโร อชาตคตฺตํ เวเทหิปปตฺโต คุณํ อโหสิ.

[๓๕๔] อณฺณตโรมี โห ราชามจฺโจะ ราชา นํ มากํ อชาตคตฺตํ เวเทหิปปตฺตํ
เอตทโวจ “อโย เทว ปกฺกโร” กจฺจายโน สัมมํ เจว คณฺ ๑ คณฺจริโย ๑
ณฺาโต ยถาสํสํ คิตฺตกโร ธาตุสมฺมโต พุทฺธธมฺมํ วัชฺชคณฺณํ จิรปพฺพชิตํ อทฺธคโต
วโยชนุปปตฺโต, คัม เทโว ปกฺกโร กจฺจายโน ปิยฺรปาสฺสํ, อปฺเปวนาม เทวธมฺมํ ปกฺกโร
กจฺจายโน ปิยฺรปาสฺสํ จิตฺตํ ปัสสํเทยฺยา”ติ. เอวํ วุตฺเต, ราชา มากโร อชาตคตฺตํ
เวเทหิปปตฺโต คุณํ อโหสิ.

[๓๕๕] อณฺณตโรมี โห ราชามจฺโจะ ราชา นํ มากํ อชาตคตฺตํ เวเทหิปปตฺตํ
เอตทโวจ “อโย เทว สณฺชโย” เวตฺถจฺจปฺปตฺโต สัมมํ เจว คณฺ ๑ คณฺจริโย
๑ ณฺาโต ยถาสํสํ คิตฺตกโร ธาตุสมฺมโต พุทฺธธมฺมํ วัชฺชคณฺณํ จิรปพฺพชิตํ
อทฺธคโต วโยชนุปปตฺโต, คัม เทโว สณฺชโย เวตฺถจฺจปฺปตฺตํ ปิยฺรปาสฺสํ, อปฺเปวนาม
เทวธมฺมํ สณฺชโย เวตฺถจฺจปฺปตฺตํ ปิยฺรปาสฺสํ จิตฺตํ ปัสสํเทยฺยา”ติ. เอวํ วุตฺเต, ราชา
มากโร อชาตคตฺตํ เวเทหิปปตฺโต คุณํ อโหสิ.

[๓๕๖] อณฺณตโรมี โห ราชามจฺโจะ ราชา นํ มากํ อชาตคตฺตํ เวเทหิปปตฺตํ

๓. ส. ปกฺกโร ๒ ฉ. สณฺชโย ๓ ส. เพตฺถจฺจปฺปตฺโต; ฉ.ม. เพตฺถจฺจปฺปตฺโต

๕๐

ท้มนิกาย ถัดจากนุชกุศ

[๒. ตามฉนวน]

ชาวยิวนาตุ, ราชคหมหา นิยชาติ มหจุราชานุภาเวน, เยน ชั่วกุดส์ โกมาร-
ภานุชด์ อมพวน, เคน ปายาสี.

อถ ไช รมโย มาครชด์ อชาตศคชด์ เวเทหิปุคชด์ อวิหเร อมพวนชด์
อหุเทว ภย, อหุ ฉมภคชด์, อหุ โถมหิไธ. อถ ไช ราช มาครไช อชาตศคช
เวเทหิปุคโต ภักโต ลักคโค โถมหุจชาโต ชั่วก โกมารภานุ เขตทโวจ “กจจิ
มัม สัมม ชั่วก น วญเจติ? กจจิ มัม สัมม ชั่วก น ปตมเกติ? กจจิ มัม สัมม
ชั่วก น ปจจุตติกัน เทติ? กถ หิ นาม ทววมหโต ภิกขุชด์ชด์ อชวมเคพธาน
ภิกขุชด์ชด์ เนว ชีปัดทโท ภวชด์ชด์, น อุกกาสชด์ทโท, น นิคุโฆไธ”ติ.

“มา ภายี มหาราช, มา ภายี มหาราช; น คัม เทว วญเจมิ, น คัม เทว
ปตมภามิ, น คัม เทว ปจจุตติกัน เทมิ; อภิกกม มหาราช, อภิกกม มหาราช,
เอเต มนุชตมาเพ ปทปา^๒ ฉายนุติ”ติ.

สามฉนวนปัจจุณา

[๓๖๐] อถ ไช ราช มาครไช อชาตศคช เวเทหิปุคโต, ยาวติกา นาคชด์
ภุมิ, นาคเน คนชวา นาคา ปจโจโรหิตวา ปคคิโกว,^๑ เยน มนุชตมาพชด์
ทวาร, เคนปตงกมิ; อุปตงกมิชวา ชั่วก โกมารภานุ เขตทโวจ “กห ปน สัมม
ชั่วก ภควา”ติ. “เอไธ มหาราช ภควา, เอไธ มหาราช ภควา มชฌิมมัม ฌมัม
นิชฎาย ปุรคตภาภิมุไช นิตินโน ปุรคชโค ภิกขุชด์ชด์”ติ.

[๓๖๑] อถ ไช ราช มาครไช อชาตศคช เวเทหิปุคโต, เยน ภควา
เคนปตงกมิ; อุปตงกมิชวา เขกมนค อญชาติ; เขกมนค จิโต ไช ราช มาครไช
อชาตศคช เวเทหิปุคโต คุณหิภุค^๓ คุณหิภุค^๔ ภิกขุชด์ชด์ อญวิโตเกชวา รหทมิว
วิปตงนุ อุทาน อุทานติ “อิมินา เม อุปตเมน อุตยภทโท^๕ กุมาริ สมนนาคโค

๑ ฉ. ม. มหจุราชานุภาเวน ๒ ฉ. ม. ปทปา ๓ ก. ปคคิโกว

๔ ฉ. ม. ‘คุณหิภุค’ติ เขกเมว ปท โหติ ๕ ฉ. อุตยภทโท

ลุตฺต]

ตามณณผลปุจฉา

๕๓

โหตุ, เยเนตฺรหิ อุปตฺตเมน ภิกฺขุสงฺโฆ สมนฺนาคโต”ติ. “อาคมา^๑ โห คุวํ
มหาราช ยถาเปมฺหุ”ติ. “บีโย เม ภนฺเต อุตฺตยภทฺโท กุมารโ, อิมินา เม ภนฺเต
อุปตฺตเมน อุตฺตยภทฺโท กุมารโ สมนฺนาคโต โหตุ, เยเนตฺรหิ อุปตฺตเมน ภิกฺขุสงฺโฆ
สมนฺนาคโต”ติ.

[๓๖๒] อถ โห ราชา มาคโร อชาตสคฺคฺ เวเทหิปฺตุโต ภควนฺตํ ภภิวาเทตฺวา
ภิกฺขุสงฺฆสฺส ขณฺฐสฺส ปณามेतฺวา เอกมฺนตํ นิสฺสํ; เอกมฺนตํ นิสฺสนฺโน โห ราชา
มาคโร อชาตสคฺคฺ เวเทหิปฺตุโต ภควนฺตํ เอกทโวจ “ปุจฺเจยฺยามหํ ภนฺเต
ภควนฺตํ กณฺฐเทว เทสํ^๒ ตฺเจ เม ภควา โอภาสํ กโรติ ปณฺหสฺส เวยฺยาकरणายา”ติ.
“ปุจฺจ มหาราช, ยถากฺขวสฺส”ติ.

[๓๖๓] “ยถา หุ โห อิมานิ ภนฺเต ปุถุสฺสึปฺปายคณานิ. เสยฺยถํ? หตฺตาโรหา
อธฺธํโรหา รกฺกิชา ชนฺคฺคฺหา เจตฺตา จตฺตา ปีนฺจททายกา อุตฺตา ราชปฺตุตา
ปฏฺชนฺทิโน มหานาคา สฺฐรา จมฺมโยจโน ทาสิกปฺตุตา อาฬาริกา กปฺปกา
นฺหาปกา” สฺฐรา มาตกาธา รัชกา เปตฺกาธา นพกาธา กุมฺภกาธา คณกา
มฺพุทฺธิกา; ยานิ วา ปณณฺณานิมี เอวํคณานิ ปุถุสฺสึปฺปายคณานิ, เต ทิฏฺฐเชว ชมฺเม
ตฺนทิฏฺฐจิกํ ตึปฺปณฺตํ อุปชฺวณฺติ, เต เคน อคฺคฺคณํ ตฺเชนฺติ ปีนฺณณฺติ, มาตาบิโด
ตฺเชนฺติ ปีนฺณณฺติ, ปุตฺตทวารํ ตฺเชนฺติ ปีนฺณณฺติ, มิตฺตามจุเจ ตฺเชนฺติ ปีนฺณณฺติ;
ตฺมณพฺราหฺมณฺเต^๓ อุตฺตชฺชกฺกํ ทกฺขิณํ ปติฏฺฐเปณฺติ โสวคฺคิกํ ตฺชวปํ
ตฺคฺคตฺตฺวคฺคณิกํ. ตถกา หุ โห ภนฺเต เอวเมว ทิฏฺฐเชว ชมฺเม ตฺนทิฏฺฐจิกํ
ตามณณผลํ ปณณฺณเปตฺนุ”ติ.

[๓๖๔] “อภิชานาสิ โน คุวํ มหาราช อิมํ ปณฺหํ อณฺเณมี ตฺมณพฺราหฺมณฺเต
ปุจฺจิตา”ติ. “อภิชานามหํ ภนฺเต อิมํ ปณฺหํ อณฺเณ ตฺมณพฺราหฺมณฺเต ปุจฺจิตา”ติ.
“ยถา กถํ ปณฺ เต มหาราช พฺยากรสฺส; ตฺเจ เต อครุ, ภาตฺตสฺส”ติ. “น โห

๑ น. อคมา

๒ ต. เทสํ เจตมคฺคํ

๓ ต. นหาปิกา

๔ ต. ‘โค’ติ อิทํ นคฺคิ ๕ ต. ปีนฺณณฺติ ๖ ก. ตมณพฺราหฺมณฺเต วา

เม ภาเต ทรุ, ยตฺตตฺต ภาควา นิสินฺโน ภควนฺตรูป ภา"ติ. "เคนหิ มหาราช ภาตตฺต"ติ.

ปุณณกสฺสปาสาท

[๑๖๕] "เอกมิตาหํ ภาเต สมยํ เยน ปุโรณ กตฺตโป, เทนฺปตฺตํมํ; อุตฺตํมิตฺวา ปุณณ กตฺตเปณ ตฺทํ สมฺโมทํ; สมฺโมทนํยํ ถถิ ตารณํยํ วัคฺคิสาเรควา เอกมฺหํ นิตฺตํ; เอกมฺหํ นิตฺตโน ไซ อหํ ภาเต ปุณณ กตฺตบํ เขตฺทวโจ 'ยถา นุ ไซ อิมานิ โภ กตฺตป ปุณฺณปฺปายคฺคานิ. เสยฺยถํ? หตฺถา-โรหา อตฺถาโรหา วัคฺคิสา ฆนฺนคฺคหา เจตฺตา จตฺตา ปิณฺนททายคฺคา อุกฺคา ราชปฺปคฺคา ปกฺขนฺนทโน มหานาคา สฺฐา จมฺมโยชโน ทาตฺถปฺปคฺคา อาพาริกา กปฺปกา นฺหาปกา สฺฐา มาตาทารา ราชกา เปตฺตารา นพการา กุมฺภการา คณกา มุทฺทิกา; ยานิ ภา ปณฺณณานิมี เหวํคคานิ ปุณฺณปฺปายคฺคานิ, เต ทิฏฺฐเชว รมฺเม ตฺนทิจฺจํ ตีปฺปตฺตํ อุตฺตํนฺน, เต เตน อคฺคานํ สฺสเนติ ปิณฺนณฺน, มาคคํคโร สฺสเนติ ปิณฺนณฺน, ปุคฺคทวํ สฺสเนติ ปิณฺนณฺน, มิตฺตามจุเจ สฺสเนติ ปิณฺนณฺน; ตมณฺพราหฺมณฺสํ อุตฺตคฺคํ ทกฺขิณํ ปตฺติจฺเปณฺน โสวคฺคํ สฺสววิปากํ ตคฺค-ตํคคณฺน. ตกฺกา นุ ไซ โภ กตฺตป เหวเมว ทิฏฺฐเชว รมฺเม ตฺนทิจฺจํ ตามฉณฺสํ ปณฺณเบคฺค"ติ.

[๑๖๖] "เอวํ อุตฺเต, ภาเต ปุโรณ กตฺตโป มํ เขตฺทวโจ 'กโรโต ไซ มหาราช การยโต, ฉินฺนโต เณทาปยโต, ปจโต ปาจาปยโต, โสจยโต โสจาปยโต, กิตฺมโต^๑ กิตฺมาปยโต, ฆนฺนโต ฆนฺนทาปยโต, ปาณมคฺคิปาตาปยโต, อทฺทนํ อาทียโต, ตนฺนํ ฉินฺนโต, นิตฺโตปํ หรโต, เอกาคาริกํ กโรโต, ปรีปฺนเถ ติจฺจโต, ปรทวํ คจฺจโต, มุตา ภาณโต, กโรโต น กรียติ ปาปํ; อรปรียนฺเตน เจปํ จกฺกณโย อิมิสฺสา ปจฺฉิยา ปาณเณ เอกํ มตฺตํ เอกํ มตฺตปฺปวํ กรียเย, นคฺคิ คโค-นิตานํ ปาปํ, นคฺคิ ปาปตฺตํ อาคโม; ทกฺขิณณฺเจปํ คจฺจาย ตํ" คจฺเจย

๑ ต. ก. ภควนฺตรูป จาติ

๒ ต. กิตฺมยโต

๓ ต. คจฺจาคํ

สุดศต]

มกุชติโคธาลวาท

๕๓

หนนุโต ขาเคนุโต ฉินฺหนุโต เตหาเปนุโต ปจฺญุโต ปาจาเปนุโต,^๑ นคฺคิ
คโคณิทาณํ ปาปํ, นคฺคิ ปาปสฺส อากโม; อุตฺตรวณฺเญปี กงฺคาย ตีรํ คจฺเจยฺย
ททฺหนุโต ททาเปนุโต^๒ ยชฺญุโต ยชาเปนุโต,^๓ นคฺคิ คโคณิทาณํ ปุณฺณํ, นคฺคิ
ปุณฺณสฺส อากโม; ทาเนน ทเมน สยฺเมน สจฺจวชฺเชน นคฺคิ ปุณฺณํ, นคฺคิ
ปุณฺณสฺส อากโม^๔ติ. อิตถํ โข เม ภนฺเต ปุรโณ กสฺสโป สันทิฏฺฐิจิํ
สํมณฺณผลํ ปุณฺโง สฺมาโน อภิริยํ พฺยาภาสี.

เสยฺยถาปี ภนฺเต อมฺพํ วา ปุณฺโง ตพฺฐํ พฺยากรเยยฺ, ตพฺฐํ วา ปุณฺโง
อมฺพํ พฺยากรเยยฺ; เอวเมว โข เม ภนฺเต ปุรโณ กสฺสโป สันทิฏฺฐิจิํ สํมณฺณ-
ผลํ ปุณฺโง สฺมาโน อภิริยํ พฺยาภาสี; ตสฺส มยฺหิ ภนฺเต เขตฺตโหสี ‘กถํ หิ
นาม มาทิสํ สมนํ วา พฺราหฺมณํ วา วิชิตฺว สมนํ อปฺปสาเทตพฺพํ มณฺเญยฺยาติ.
โส โข อหิ ภนฺเต ปุณฺณสฺส กสฺสโปสฺส ภาสีคํ เหนว อภินฺนํ นปฺปฏิกโกสี;
อนภินฺนํทิตฺวา อปฺปฏิกโกสีตฺวา อนคฺคฺคโม อนคฺคฺคมนวํ อนิจฺจวเรตฺวา ตเมว
วํ อนคฺคฺคณฺหนุโต อนิกฺกชฺชฺชนุโต^๕ อญฺญาสาธนา ปฏกามิ.

มกุชลิโคธาลวาท

[๑๖๗] เอกมิตาหิ ภนฺเต สมนํ, เยน มกุชติ โคธํโต, เตนฺนปสงฺกมํ;
อุปสงฺกมิตฺวา มกุชตินา โคธํเตน สทฺธิํ สมนมิตฺติ; สมนมิตฺตํ กถํ สารณํ
วิตฺติสาเรตฺวา เอกมนํ นิสิตฺติ; เอกมนํ นิสินฺโน โข อหิ ภนฺเต มกุชติ โคธํโต
เขตฺตโวจํ ‘ยถา นุ โข อิมานิ โภ โคธํต ปุณฺณํปายคฺคานํ ฯ เป ฯ ตกฺกา
นุ โข โภ โคธํต เอวเมว ทิฏฺฐเชว ชมฺเม สันทิฏฺฐิจิํ สํมณฺณผลํ
ปณฺณเปตฺตุนฺติ.

[๑๖๘] เอวํ วุตฺเต, ภนฺเต มกุชติ โคธํโต มํ เขตฺตโวจ ‘นคฺคิ มหาราช
เหตฺ, นคฺคิ ปจฺจโย สคฺคฺคานํ สกฺกิตฺเตตฺถ; อเหตฺ อปจฺจยา สคฺคฺคา สกฺกิตฺตฺตฺตฺตฺ;

๑ ต. ปาเจนุโต

๒ ฉ. ม. ต. ทาเปนุโต

๓ ต. ยาเชนุโต

๔ ฉ. ม. ต. อนิกฺกชฺชฺชนุโต

๕ ฉ. ม. ปฏกามิ

ถพฐิ พยากรเวย. ถพฐิ วา ปุฏฐิ โส ธมฺมํ พยากรเวย; เอวเมว โส เม ภนฺเต
 อธิโต เกสํกมฺพโต สํหติฏฐิจํ สามณณผลํ ปุฏฐิ สฺมาโน อุกฺเขตํ พยาภาสี; ตสฺส
 มยฺหิ ภนฺเต เขตฺตโหสี 'กถํ หิ นาม มาทิสํ สมนํ วา พฺราหฺมณํ วา วิชิตะ
 วสฺสํ ๑๒๓๓ ขปสาเทตพฺพํ มณฺเวยยา'ติ. โส โส อหิ ภนฺเต อธิตสฺส เกสํกมฺพตสฺส
 ภาสีคํ เนว อภินนฺทํ นปฺปฏิกโกตฺส; อนภินนฺทิตฺวา ขปฺปฏิกโกตฺสิตฺวา อนคฺคมนโน
 อนคฺคมนนฺวํ อนิฏฺฐาเรตฺวา ตเมว วาจํ อนุคฺคณฺหนฺโต อนิฏฺฐเสนฺโต
 ขยฺยชายาสฺมา ปกฺกามิ.

ปฏฺฐกจฺจายนวาท

[๑๗๓] เขกมิตาหิ ภนฺเต สมนํ, เยน ปกฺกโร กจฺจายโน, เทนฺปสํกมฺ;
 ขุปสํกมิตฺวา ปกฺกเรน กจฺจายเนน สทฺธิ สมนฺโมทฺ; สมนฺโมนํ กถํ สารณํ
 วิตฺติสาเรตฺวา เขกมฺมํ นิสฺสํ; เขกมฺมํ นิสฺสโน โส อหิ ภนฺเต ปกฺกโร กจฺจายโน
 เขตฺตโวจํ 'ยถา นุ โส อิมานิ โภ กจฺจายน ปุฏฺฐิปปายตฺตานํ ๑ เป ๑ สทฺถา
 นุ โส โภ กจฺจายน เอวเมว ทิฏฺฐเ ว ธมฺเม สํหติฏฐิจํ สามณณผลํ
 ปณฺณเปตฺน'ติ.

[๑๗๔] เอวํ วุตฺเต, ภนฺเต ปกฺกโร กจฺจายโน มํ เขตฺตโวจ 'สทฺธิเม
 มหาราช กายา อกฺขฺยา อกฺขฺยวิชา อนิมฺมิตฺตา อนิมฺมาตา วณฺณา กุญฺญจํ
 เขตฺติกฺขจายฺยจฺจิตฺตา, เต น อธิชฺชนฺติ, น วิปริณฺณาเมนฺติ, น ขณฺณมณฺณํ พยาพาเรนฺติ;
 นถํ ขณฺณมณฺณสฺส สฺสํ วา ทฺถํ วา สฺสํทฺถํ วา. กตฺเม สทฺธ? ๑๒๓๔
 ปจฺจิกายิ ชาไปกายิ เตชิกายิ วายิกายิ สฺสํ ทฺถํ ทฺถํ สฺสํ สทฺธเม; อิม
 สทฺธ กายา อกฺขฺยา อกฺขฺยวิชา อนิมฺมิตฺตา อนิมฺมาตา วณฺณา กุญฺญจํ เขตฺติกฺข-
 จายฺยจฺจิตฺตา, เต น อธิชฺชนฺติ, น วิปริณฺณาเมนฺติ, น ขณฺณมณฺณํ พยาพาเรนฺติ;
 นถํ ขณฺณมณฺณสฺส สฺสํ วา ทฺถํ วา สฺสํทฺถํ วา; ตตฺถ นตฺถิ หนฺตา
 วา ฆาเตตา วา โสตา วา สวเวตา วา วิณฺณเวตา วา วิณฺณเวตา วา; โยมิ"

อัครธรรมาธิบดี; ยโส ไซ มหาราช นิคณโฐ เหว่ จาตุยามอัครธรรมาธิบดี.
อัย ฤทธิ มหาราช นิคณโฐ นาฏปุตโต ศศโต จ ยศโต จ จิตโต จา'ติ.

[๓๗๘] อัครธรรมาธิบดี ไซ เม ภาณเต นิคณโฐ นาฏปุตโต ศนฺทิจิโก ฉามณณณ
ปุตโต ฉามาโน จาตุยามอัครธรรมาธิบดี. เตยฺยณณ ภาณเต อมฺพฺ ภา ปุตโต
ตพฺพฺ พยากรณณ, ตพฺพฺ ภา ปุตโต อมฺพฺ พยากรณณ; เหว่เมว ไซ เม ภาณเต
นิคณโฐ นาฏปุตโต ศนฺทิจิโก ฉามณณณ ปุตโต ฉามาโน จาตุยามอัครธรรมาธิบดี;
ตตฺส มยฺหํ ภาณเต เอกทโธ 'กถํ หิ นาม มาทิสํ ฉมนํ ภา
พราหมณํ ภา วิชิตฺ วสฺสํ อปฺปาทตพฺพํ มณฺณณณณ. โส ไซ อหํ ภาณเต
นิคณโฐ นาฏปุตโต ภาณติ เหว่ อนินฺนํ นปฺปฏิกโก; อนินฺนํ
นปฺปฏิกโก อนินฺนํ อนินฺนํ อนินฺนํ อนินฺนํ อนินฺนํ อนินฺนํ อนินฺนํ
อนินฺนํ อนินฺนํ อนินฺนํ อนินฺนํ อนินฺนํ อนินฺนํ อนินฺนํ อนินฺนํ
อนินฺนํ อนินฺนํ อนินฺนํ อนินฺนํ อนินฺนํ อนินฺนํ อนินฺนํ อนินฺนํ

สณฺขยเวทฺธปุตฺตวา

[๓๗๙] เอกทโธ ภาณเต สณฺขย, เหว่ สณฺขย เวทฺธปุตฺโต, เหว่ปุตฺโต;
อปฺปาทตพฺพํ สณฺขย เวทฺธปุตฺโต สณฺขย สณฺขย; สณฺขย สณฺขย กถํ สณฺขย
อปฺปาทตพฺพํ เอกทโธ นิคณโฐ; เอกทโธ นิคณโฐ ไซ อหํ ภาณเต สณฺขย
เวทฺธปุตฺโต เอกทโธ 'ยถา น ไซ อิมานิ โภ สณฺขย ปุตฺติปายตนานิ ๑ เป ๑
สณฺขย น ไซ โภ สณฺขย เหว่เมว ทิฏฺฐํ รมฺเม สณฺทิจิโก ฉามณณณ
ปณณณณ.

[๓๘๐] "เอวํ ฤทธิ, ภาณเต สณฺขย เวทฺธปุตฺโต มํ เอกทโธ 'อติ
ปโร โธโก'ติ อติ เจ มํ ปุณฺณ, 'อติ ปโร โธโก'ติ อติ เจ เม อติ,
'อติ ปโร โธโก'ติ อติ เต มํ พยากรณณ; 'เอวณณ เม โน, ตณณ เม
โน, อณณณ เม โน, โนณณ เม โน, โน โนณณ เม โน. นติ
ปโร โธโก, ๑ เป ๑ อติ จ นติ จ ปโร โธโก, ๑ เป ๑ เหว่ อติ น

สุดุค]

ปจฺมสณฺหิฏฺฐจิกสามณฺณผล

๕๘

นตฺถิ ปโร โลโก, ๑ เป ๑ อตฺถิ สํสฺสา โยปปาติกา, ๑ เป ๑ นตฺถิ สํสฺสา
โยปปาติกา ๑ เป ๑ อตฺถิ จ นตฺถิ จ สํสฺสา โยปปาติกา, ๑ เป ๑ เณ
อตฺถิ น นตฺถิ สํสฺสา โยปปาติกา; ๑ เป ๑ อตฺถิ สํสฺสทุกฺกขฺยานํ กมฺมานํ ผลํ
วิปาโก ๑ เป ๑ นตฺถิ สํสฺสทุกฺกขฺยานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก, ๑ เป ๑ อตฺถิ จ นตฺถิ
จ สํสฺสทุกฺกขฺยานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก, ๑ เป ๑ เณ อตฺถิ น นตฺถิ สํสฺส-
ทุกฺกขฺยานํ กมฺมานํ ผลํ วิปาโก; ๑ เป ๑ โหติ ตถาคโค ปรมฺมรณฺา, ๑ เป ๑ น
โหติ ตถาคโค ปรมฺมรณฺา, ๑ เป ๑ โหติ จ น จ โหติ ตถาคโค ปรมฺมรณฺา;
๑ เป ๑ ‘เณ โหติ น น โหติ ตถาคโค ปรมฺมรณฺา’ติ อิติ เจ มํ ปุจฺจสฺส,
‘เณ โหติ น น โหติ ตถาคโค ปรมฺมรณฺา’ติ อิติ เจ เม อสฺส, ‘เณ โหติ น
น โหติ ตถาคโค ปรมฺมรณฺา’ติ อิติ เต นํ พฺยากรเญยฺ; เชนฺคิมี เม โน, ตถา’
คิมี เม โน, อณฺณณคิมี เม โน, โนคิมี เม โน, โน โนคิมี เม โน’ติ.

[๓๘๓] อิตถํ โห เม ภาเต สณฺขโย เวณฺุชฺสปุคฺโค สณฺหิฏฺฐจิกํ สามณฺณผลํ
ปุณฺโง สฺมาโน วิกุเชปํ พฺยาภาสํ. เสยฺยถาปี ภาเต อมพํ วา ปุณฺโง จพฺพํ
พฺยากรเญย, จพฺพํ วา ปุณฺโง อมพํ พฺยากรเญย; เชนฺเมว โห เม ภาเต สณฺขโย
เวณฺุชฺสปุคฺโค สณฺหิฏฺฐจิกํ สามณฺณผลํ ปุณฺโง สฺมาโน วิกุเชปํ พฺยาภาสํ; ตสฺส
มยฺหํ ภาเต เขตฺทโหสิ ‘อณฺญจ อิมสํ สมนฺพฺราหฺมณานํ สพฺพพาโถ สพฺพมฺโห;
กถํ หิ นาม สณฺหิฏฺฐจิกํ สามณฺณผลํ ปุณฺโง สฺมาโน วิกุเชปํ พฺยากริธฺสํ’ติ;
ตสฺส มยฺหํ ภาเต เขตฺทโหสิ ‘กถํ หิ นาม มาทิสํ สมนํ วา พฺราหฺมณํ วา
วิริเต วสฺนํ อปฺสาเทตพฺพํ มณฺเญยฺยา’ติ. โส โห อหํ ภาเต สณฺขยสฺส
เวณฺุชฺสปุคฺคสฺส ภาตํ เณ อภินฺนํ นปฺปฏิโกถิ; อนภินฺนํ ติวฺวา อปฺปฏิโกถิ ติวฺวา
อนคฺตมโน อนคฺตมโนวํ อนิจฺฉาเรตฺวา ตเมว วํ อนุคฺคณฺุหนฺโต อนิกฺกฺขฺเชนฺโต
อฺยฺชายาสฺมา ปกฺกามํ.

ปจฺมสณฺหิฏฺฐจิกสามณฺณผล

[๓๘๔] โสหํ ภาเต ภควนฺคมี ปุจฺฉามิ ‘ยถา นฺ โห อิมานิ ภาเต
ปุณฺณิปปายคณานิ. เสยฺยถํ? หตฺถาโรหา อสฺสาโรหา วธิกา ชนฺคฺคหา เจตฺตา

จตุกา ปิณฑุททายกา อตุคา ราชปุตคา ปกฺขณฺทโน มหามาตา สุตฺรา จมฺมโยจโน
 ทาตฺถิกปุตฺตา อาพาวิกา กปฺปกา นุฬาปกา สุตฺตา มาตาการา รัชกา เปตฺการา
 นพการา กุมฺภการา คณกา มุทฺติกา; ยานิ วา ปณฺณณานิ ปิ เอวํคณานิ
 ปุถุสฺสึปายคณานิ, เต ทิฏฺฐเช ว ชมฺเม สํมทฺธิจิกํ สึปฺปสํตํ อปฺปชฺฉนฺติ, เต เตน
 อตุคานํ สุตฺเทนติ ปิเณนฺติ, มาตาปิตฺโร สุตฺเทนติ ปิเณนฺติ, ปุตฺตทารุ สุตฺเทนติ
 ปิเณนฺติ, มิตฺตตามจุเจ สุตฺเทนติ ปิเณนฺติ; สมนฺพราหฺมณฺเณสุ อุตฺตชฺชกิกํ ทกฺขิณํ
 ปติฏฺฐาเปนฺติ โสวคฺคิกํ สุตฺตวิปากํ สํคฺคสํวคฺคณิกํ. สตุกา นุ โช ภาณฺเต เอวเมว
 ทิฏฺฐเช ว ชมฺเม สํมทฺธิจิกํ สํมณฺณสํตํ ปณฺณณเปคฺคณํ”ติ.

[๓๘๓] “สตุกา มหาราช, เตนฺทึ มหาราช ตณฺณเวคฺค ปฏฺฐิจฺฉิตฺตํ; ยถา เต ชเมยฺย, ตถา ตํ พฺยากรเยยฺย; ตํ กิ มณฺณสึ มหาราช; อิจฺจ
 เต อตฺถํ ปุริสํ ทาโส กมฺมกโร” ปุพฺพชฺชา ยํ ปจฺฉานิปาตํ กิการปฏฺฐิตฺตํ
 มนาปจาวํ นียวาที มุชฺชุตฺตโกโก,^๑ ตตฺถ เอวมตฺถํ ‘อจุณฺณํ วค โภ, อพฺภูตํ วค
 โภ; ปุณฺณนํ คติ, ปุณฺณนํ วิปาโก; อยํ ทิ ราชา มาคโร อชาตสํคฺค
 เวเทหิปุตฺโต มนุสฺสํ, อหิ มนุสฺสํ; อยํ ทิ ราชา มาคโร อชาตสํคฺค
 เวเทหิปุตฺโต ปณฺจทึ กามคฺคเณทึ สมนฺปิโต สมนฺคฺคภูโต ปริจาเรติ, เทโว มณฺณ;
 อหิ ปณฺณสึทฺธํ ทาโส กมฺมกโร ปุพฺพชฺชา ยํ ปจฺฉานิปาตํ กิการปฏฺฐิตฺตํ
 มนาปจาวํ นียวาที มุชฺชุตฺตโกโก; โส วคตฺตํ ปุณฺณนํ กเรยฺย; ยนฺนุนาหิ
 เกตมตฺถํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วคฺคณานิ อจุณาเทตฺวา อการสฺมา อนคาริยํ
 ปพฺพชฺชเยนฺติ. โส อปเรน สมนฺเยน เกตมตฺถํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วคฺคณานิ
 อจุณาเทตฺวา อการสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชเย. โส เอวํ ปพฺพชฺชิตฺโต สฺมาโน กาเยน
 ตํวโต วิหเรยฺย, วาจาเย ตํวโต วิหเรยฺย, มนสา ตํวโต วิหเรยฺย;
 ฆาตฺตจฺฉาตฺนปรมคฺคาเย สมนฺคฺคชฺช โภวิเวเก. ตณฺณเจเก ปุริสา เอวมาโรเจยฺย
 ‘ยคฺเช เทว ราชานเยยฺย; โย เต โส ปุริสํ ทาโส กมฺมกโร ปุพฺพชฺชา ยํ

๑ น. กมฺมกาโร

๒ น. ม. ต. ตณฺณเจ เต

๓ น. ม. ต. มุชฺชุตฺตโกโก

๔ น. ‘โส’ติ อิทํ นคฺคิ

[๔๔๕]

หุติยสนฺทิกฺขจิกสามณฺณผล

๒๓

ปจฺจนานิปาติ์ ถึการปฏิธฺธํ มนาปจาร์ บิยวาทึ มุขฺตฺโตถิโก, โธ เทว เกธมธฺธํ
โธหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺจาทฺเตว อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชิตฺ. โธ
เอวํ ปพฺพชฺชิตฺ สฺมาโน กาเยน ธฺวโต วิหริติ, วาจาเยน ธฺวโต วิหริติ, มนสา
ธฺวโต วิหริติ; ฆาตฺจฺจาทนปรมตฺยา ธฺนฺตฺตฺตฺตฺ, อภิรโต ปวิเวเกติ; อปฺปํ คุวํ
เอวํ วทฺเยยาสี ‘เอตฺตฺ เม โภ โธ ปุริสํ, ปุณฺเนว โหตฺตฺ ทาโส กมฺมกโร
ปพฺพชฺชยํ ปจฺจนานิปาติ์ ถึการปฏิธฺธํ มนาปจาร์ บิยวาทึ มุขฺตฺโตถิโก’ติ.

[๓๔๕] “โน เหตุํ ภนฺเต, อถ โช นํ มยเมว อภิวาทเยยามปิ,
ปจฺจชฺชเยยามปิ, ชาติเนนปิ นิมนฺเตยยาม, อภินิมนฺเตยยามปิ นํ จีวรปิ่นทปาด-
เดณํสันตฺติทานปจฺจยเกธฺชฺชปริกฺขารเห; ชมฺมิกิณฺธํ รกฺขาวรณคฺคํ ธฺวทฺเทยยามา”ติ.

[๓๔๕] “คํ ถึ มณฺณสิ มหาราช? ยถิ เอวํ ธฺนฺเต โหติ วา ธฺนฺทิกฺขจิกํ
สามณฺณผลํ, โน วา”ติ. “อถฺชา โช ภนฺเต เอวํ ธฺนฺเต, โหติ ธฺนฺทิกฺขจิกํ
สามณฺณผลนฺ”ติ. “อิทํ โช เต มหาราช มยา ปจฺมํ ทิกฺขเชว ชมฺเม ธฺนฺทิกฺขจิกํ
สามณฺณผลํ ปณฺณคฺคนฺ”ติ.

หุติยสนฺทิกฺขจิกสามณฺณผล

[๓๔๖] “ธฺกฺกา ปน ภนฺเต ธณฺณมํ เอวเมว ทิกฺขเชว ชมฺเม ธฺนฺทิกฺขจิกํ
สามณฺณผลํ ปณฺณคฺคนฺ”ติ. “ธฺกฺกา มหาราช, เตเนหิ มหาราช คณฺเณเวตฺถ
ปฏฺธิปจฺจธฺธํ, ยถา เต ชมฺเมย, ตถา นํ พยากรเยยาสี. คํ ถึ มณฺณสิ
มหาราช? อิทฺ เต ธธฺธํ ปุริสํ กธฺธํโก คหปติโก กรการโก ราธฺวทฺทโก.
คธฺธํ เอวเมว ‘อจฺจริยํ วต โภ, อพฺภุคํ วต โภ, ปุณฺณนํ คติ, ปุณฺณนํ
วิปาโก; อยํ หิ ราชา มากโธ อชาตคฺคฺค เวเทหิปฺคฺค มนฺธํโส, อหฺมํ
มนฺธํโส; อยํ หิ ราชา มากโธ อชาตคฺคฺค เวเทหิปฺคฺค ปณฺจหิ กามคฺคเนหิ
ธมฺมํปฺคฺค ธมฺมํปฺคฺค ปริจาเรติ, เทโว มณฺเเว; อิทํ ปณฺมํธธฺธํ กธฺธํโก
คหปติโก กรการโก ราธฺวทฺทโก; โธ วตฺถํสํ ปุณฺณนํ กรเยยํ; ยนฺนํหา
เกธมธฺธํ โธหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺจาทฺเตว อคารสฺมา อนคาริยํ
ปพฺพชฺชยนฺ”ติ.

ได้ อุปเรน สมเยน อุปปํ วา โภคกถนุํ ปหาย มหนตํ วา โภคกถนุํ
 ปหาย อุปปํ วา ฉาติปริจจฺญํ ปหาย มหนตํ วา ฉาติปริจจฺญํ ปหาย
 เกตมุตฺตํ โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเตตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ
 ปพฺพชเยย. ได้ เอวํ ปพฺพชฺชิตฺวา สฺมาโน กาเยน ตํวฺโต วิหเรยฺย, วาจาเยน ตํวฺโต
 วิหเรยฺย, มนสํ ตํวฺโต วิหเรยฺย; ฆาตจฺฉาตฺนปรมคฺยา สฺนฺตฺวฺจฺจ, อภิรโต
 ปวีเณเก. คณฺเณเก ปุริสา เอวมาโรเจยฺย ‘ยคฺเช เทว ชาเนยฺยาสี; โย เต ได้
 ปุริสํ กตฺถโก คหปติโก กรการโก ราตฺติวทฺธโก, ได้ เทว เกตมุตฺตํ
 โอหาเรตฺวา กาสายานิ วตฺถานิ อจฺฉาเตตฺวา อคารสฺมา อนคาริยํ ปพฺพชฺชิตฺวา. ได้
 เอวํ ปพฺพชฺชิตฺวา สฺมาโน กาเยน ตํวฺโต วิหริตฺวา, วาจาเยน ตํวฺโต วิหริตฺวา, มนสํ
 ตํวฺโต วิหริตฺวา; ฆาตจฺฉาตฺนปรมคฺยา สฺนฺตฺวฺจฺจ, อภิรโต ปวีเณเกติ. อมฺเณ ควํ
 เอวํ วเทยฺยาสี ‘เอคฺ เม โภ ได้ ปุริสํ, ปุนเทว โหคฺ กตฺถโก คหปติโก
 กรการโก ราตฺติวทฺธโก”ติ.

[๑๘๗] “โน เหตุ ภาณเต, อถ ไช นํ มยเมว อภิเวทเยยฺยามมํ,
 ปจฺจุจฺเจยฺยามมํ, ชาติเนนํ นิมนฺเตยฺยาม, อภินิมนฺเตยฺยามมํ นํ จิวรมิณฺหาปาค-
 เณนาตฺนคิณฺหาปจฺจุจฺเจยฺยปริกฺขาเวหิ; ฆมฺมิกมฺมํสํสํ รกฺขาจฺจณคฺคํ สํวิตฺเทยฺยามา”ติ.

[๑๘๘] “คํ ก็ มณฺเณสํ มหาราช? ยถิ เอวํ สฺนฺเต, โหติ วา สฺนฺติจฺจิกํ
 สำนวนผล, โน วา”ติ. “อทฺธา ไช ภาณเต เอวํ สฺนฺเต, โหติ สฺนฺติจฺจิกํ
 สำนวนผล”ติ. “อิทํ ไช เต มหาราช มยา ทฺวํทฺยํ ทฺวํทฺยํ ฆมฺเม สฺนฺติจฺจิกํ
 สำนวนผล ปณฺณตฺตํ”ติ.

ปณฺณตฺตรสามณฺณผล

[๑๘๙] “ตฺถกา ปน ภาณเต ฆณฺณมมํ ทฺวํทฺยํ ฆมฺเม สฺนฺติจฺจิกํ สำนวนผล
 ปณฺณตฺตรํ อิมํ สฺนฺติจฺจิกํ สำนวนผล อภิกกณฺตรณฺจ ปณฺณตฺตรณฺจ”ติ.
 “ตฺถกา มหาราช, เตนํ มหาราช สฺนฺนาหิ, สํวํทํ มนสิโกโรหิ, ภาตฺติสํ”ติ.

ศุคฺค]

ปณฺฑิตกรรณมณฺเฑ

๒๓

“เอวํ ภนฺเต”ติ โข ราชฯ มาคโห อชฺชาตศุคฺค เวเทหิปุคฺคโต ภควโต
ปจฺจุตฺตโธสิ.

[๑๔๐] ภควา เอตทโวจ “อิห มหาราช ตถาคโต โถเก อูปฺปชฺชติ อรหํ
สุมฺมาตมฺพุทฺโธ วิชฺชาจรณสมฺปนฺโน สุกโต โถกวิทู อหฺมุคฺคโร ปุริสทมฺมสํวริ
ตคฺคา เทวมนุสฺสํ ปุทฺโธ ภควา; โส อิมํ โลกํ สํเวกํ สํวริกํ
สํพุทฺธมํ สํสํมณพฺราหฺมณํ ปริ สํเทวมนุสฺสํ สยํ อภิณฺเฒา สํจุณฺณคฺวา
ปเวเทติ; โส ชมฺมํ เทเสติ อาทิกถฺยานํ มชฺฌเมกถฺยานํ ปรีโยถานกถฺยานํ
ธาคฺคํ สํพฺยุชนํ, เกวณฺปิรฺพฺณณํ ปรีสุทฺธํ พุทฺธมจฺริยํ ปกาเสติ.

[๑๔๑] คํ ชมฺมํ สฺสณฺาติ คหปติ วา คหปติปุคฺคโต วา อณฺเวยตรสฺมิ วา
กฺกุเต ปจฺจาสาโต; โส คํ ชมฺมํ สฺสคฺวา ตถาคเต สทฺธํ ปฏฺิจกฺกติ. โส เตน
สํทฺธราปฏฺิจาเกน สมนฺนาคโต อิติ ปฏฺิจกฺกติ “สุมฺพาโห พฺรหฺมาโธ รโหปฺโป,
อพฺโปกาโธ ปพฺพชฺชา; นยิทํ สฺสทฺธํ อคฺวาริ อชฺฌนาจฺจตา เขกฺกนฺตปรีรฺพฺณณํ
เอกนฺตปรีสุทฺธํ สจฺจตฺติคํ พุทฺธมจฺริยํ จริตุํ; ยนฺนุนาหํ เกตฺมสฺสํ โหหาเรคฺวา
กาธายานิ วคฺถานิ อจฺจุทาเทคฺวา อคฺวาริสมฺมา อนคฺวาริยํ ปพฺพชฺชยฺนฺติ.

[๑๔๒] โส อปเรณ สมนฺเณ อปฺปํ วา โภคกฺขนฺทํ ปหาย มหนฺตํ วา
โภคกฺขนฺทํ ปหาย อปฺปํ วา ฌาติปริวฏฺฐิํ ปหาย มหนฺตํ วา ฌาติปริวฏฺฐิํ
ปหาย, เกตฺมสฺสํ โหหาเรคฺวา, กาธายานิ วคฺถานิ อจฺจุทาเทคฺวา, อคฺวาริสมฺมา
อนคฺวาริยํ ปพฺพชฺชติ.

[๑๔๓] โส เอวํ ปพฺพชฺชิตो สฺมาโน ปาติโมกฺขสํวรสํคฺโค วิหริติ อาจาร-
โคจรสมฺปนฺโน, อณฺุมคฺเคตฺตํ วชฺเชตฺตํ ภาทสฺสํ สฺมาทาย สิกฺขติ สิกฺขาปเทตฺตํ,
กายกมฺมวจฺจกมฺเมน^๑ สมนฺนาคโต กุสฺสเถน, ปรีสุทฺธราชโวลํ สํสํปนฺโน, อินฺทฺริเยตฺตํ
คฺกุคฺคทฺวาโร,^๒ สติสํปชฺฌเนน สมนฺนาคโต, สมนฺคฺวุโส.

๑ ต. กายวจฺจกมฺเมน

๒ ก. คฺกุคฺคทฺวาโร โภชเน มคฺคตฺตมฺม

ຈຸນິດ

[๓๔๔] กณฺเษ มหาพรช ภิกขุ สัตถมฺพนโน โหติ? อิท มหาพรช ภิกขุ
ปณณตูปาติ ปพาย ปณณตูปาติ ปฏิจฺฉโต โหติ, นนิตฺตณฺโท นนิตฺตตฺถโก
ตฺถํ ทยาพนโน ตฺถพฺปณณตฺถนิตฺตณฺมมํ วิหริติ; อิทปัสสํ โหติ สัตถมฺมํ.

อทินฺนาทานํ ปาหย อทินฺนาทานา ปฏิวิโร โหติ ทินฺนาทายํ ทินฺนาปาฏิกังขี,
ชถเนน สัจฺญเคน อคฺคฺตนา วิหตฺติ; อิทํปัสสํ โหติ สัตถมํ.

อพรหมจริย์ ปหาย พรหมจารี โหติ อารจารย์ วิโรโต เมธุนา ตามหมมา;
อิทปิยัสส โหติ ตัสสมี.

มูสาอาหมฺ ปหาย มูสาอาทา ปฏิวโรโค โหติ ตจฺจวาทิ ตจฺจณฺโฆ เกโต
ปจฺจยโก อวิธวาทโก โลกุตฺต; อิทํปัสสํ โหติ สัตถมํ.

มีตุณ วาจิ ปหาย มีตุณาย วาจา ยปฏิวิโรโต โหติ, อโโต สุตวา น
อมุตฺว อภยาตา อิมตํ เกหาย, อมุตฺว วา สุตวา น อิมตํ อภยาตา อมุตํ
เกหาย, อิติ ภินฺนา น วา สฺนฺหาตา สหิตานํ วา อานุปฺปาทา; สมนฺคฺคาราโม
สมนฺคฺครโค สมนฺคฺคฺชนฺทํ สมนฺคฺคฺกรณํ วาจิ ภาสิตา โหติ; อิทํมี สุตโต โหติ สุตตฺถมํ.

มรุตม์ วาจิ ปหาย มรุตาย วาจา ยปฏิวิโรโต โหติ; ยา ตา วาจา เนพา
กณณสุชา เปณินยา หทยงฺคมา ปรี พุชฺชนกฺขตา พุชฺชนมนาปา, ตถารูปี วาจิ
ภาสิตา โหติ; อิตฺถิมิสฺส โหติ สัตถมิมิ.

สมมุตฺตปทาปํ ปหาเย สมมุตฺตปทาปา ปฏิวิโรโต โหติ กาสวาทํ ภูตวาทํ
 อตฺตวาทํ ชมฺมวาทํ ฉินฺยวาทํ, นิฆานวาทํ วาจํ ภาสิตา โหติ กาถเน สาปเทสํ
 ปริยจนวาทํ อตฺตสยฺหิตํ; อิทํมีสุตฺตํ โหติ สุตฺตสมุทฺติ.

พืชตามฤดูกาลตามฤดูกาล ปฏิวัติ โหติ ๑ เป ๑ เอกภคฺติโก โหติ รตฺตฺพรโ
 วิโร วิภาตโกชนา. นจฺจคฺคฺวาทิควิสฺสทฺสฺสนา ปฏิวัติ โหติ. มาตาคณฺธิเจปน-

[๔๔๕]

มธุณิมสัง

๖๕

ธารณมณฑลวิภูษณฐานา ปฏิวิโรโต โหติ. อุจฺจาตยนมหาตยนา ปฏิวิโรโต โหติ.
 ชาติรุปรชคปฏิศุคคหณา ปฏิวิโรโต โหติ. อามกธณฺณปฏิศุคคหณา ปฏิวิโรโต โหติ.
 อามกมัตปฏิศุคคหณา ปฏิวิโรโต โหติ. อิตฺถักุมาริกปฏิศุคคหณา ปฏิวิโรโต โหติ.
 ทาส์ทาสปฏิศุคคหณา ปฏิวิโรโต โหติ. อเชพกปฏิศุคคหณา ปฏิวิโรโต โหติ.
 กุกกุกฺกุตฺตปฏิศุคคหณา ปฏิวิโรโต โหติ. หคฺคิกวาตฺตฉววาปฏิศุคคหณา ปฏิวิโรโต
 โหติ. เวศฺตวตฺตปฏิศุคคหณา ปฏิวิโรโต โหติ. ทุเศยฺยปหิณฺณคฺคมาหุโยคา ปฏิวิโรโต
 โหติ. กยวิกกยา ปฏิวิโรโต โหติ. ตฺตาทูกตฺตํฏฺฐมาฏฺฐา ปฏิวิโรโต โหติ.
 อุกโกฏฺฐณฺณณิกตฺตวิโยคา ปฏิวิโรโต โหติ. เจตฺทณฺณพฺพณฺณวิปฺราโมตยาโรป-
 สหสฺสการา ปฏิวิโรโต โหติ; อิทํบีตฺตํ โหติ สัตฺตมฺมํ.

จุฬสํถํ นิฏฺฐิตํ

มธุณิมสัง

[๔๔๕] ยถา วา ปเนเก โภณโต สมนพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ
 ภูณชิตฺวา, เต เอวรูปํ พัสฺสคามภูทคามสํมารมฺภํ อญฺญตฺตา จิหรนฺติ. เสยฺยถํ?
 มุตฺตํ พัสฺสํ ชนฺธํ พัสฺสํ ฌพฺพํ อคฺคํ พัสฺสํ พัสฺสํเมว ปญฺจํ อิติ วา. อิติ เอวรูปา
 พัสฺสคามภูทคามสํมารพฺภา ปฏิวิโรโต โหติ; อิทํบีตฺตํ โหติ สัตฺตมฺมํ.

[๔๔๖] ยถา วา ปเนเก โภณโต สมนพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ
 ภูณชิตฺวา, เต เอวรูปํ สมนฺนิการปฺริโภกํ อญฺญตฺตา จิหรนฺติ. เสยฺยถํ? อนน-
 ตฺตมฺมํ ปานสฺตมฺมํ วคฺคตฺตมฺมํ ยานสฺตมฺมํ ตยฺนสฺตมฺมํ ทนฺธสฺตมฺมํ อามตฺตมฺมํ
 อิติ วา อิติ เอวรูปา สมนฺนิการปฺริโภกา ปฏิวิโรโต โหติ; อิทํบีตฺตํ โหติ สัตฺตมฺมํ.

[๔๔๗] ยถา วา ปเนเก โภณโต สมนพฺราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ
 ภูณชิตฺวา, เต เอวรูปํ วิสฺสุทฺตสฺตมฺมํ อญฺญตฺตา จิหรนฺติ. เสยฺยถํ? นจฺจํ คีตํ
 วาทิตํ เปกฺขํ อกฺขานํ ปาณิสฺสวํ เวตฺตํ ฌมฺภณฺณํ โสภณกรกํ จณฺทาสํ จิสฺสํ

โรวณํ หตฺถิยฺยํ อสฺสยฺยํ มหิสฺสยฺยํ อสฺสภยฺยํ อชฺชยฺยํ เมณฺฑยฺยํ กุกฺกุณฺณยฺยํ
 วมฺมณฺณยฺยํ ทณฺฑยฺยํ มณฺณยฺยํ นิพฺพยฺยํ อญฺโชนํ พตฺตํ เสนาปญฺญํ อนิกฺกทสฺสนํ
 อิติ วา; อิติ เฮอร์ปา วิสฺสุทฺทสฺสนา ปฏิวีโร โหติ; อิทํมีสฺส โหติ สัสสํ.

[๑๙๘] ยถา วา ปเนเก โภณโต สมนพฺรหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ
 ภูณชิตฺวา, เต เฮอร์ปํ ชฺชุปฺปมาทฺฐจํชานาญโยคมนุญฺสุตา วิหรนฺติ. เสยฺยถํ?
 อญฺสํปํ ทสํปํ อากาสํ ปริหารปํ สมนิกํ ชตฺกํ ฆฏิกํ สดากหตฺกํ อกฺขํ
 ปนฺทจํ วรฺกํ โมกฺขจิกํ จิงฺคจิกํ ปตฺตาพฺพกํ รกฺกํ ชนฺกํ อกฺขริกํ มเนสิกํ
 ยถาวชฺชํ อิติ วา; อิติ เฮอร์ปา ชฺชุปฺปมาทฺฐจํชานาญโยคา ปฏิวีโร โหติ;
 อิทํมีสฺส โหติ สัสสํ.

[๑๙๙] ยถา วา ปเนเก โภณโต สมนพฺรหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ
 ภูณชิตฺวา, เต เฮอร์ปํ อจฺจาสยฺยมนมหาตฺถนํ อนุญฺสุตา วิหรนฺติ. เสยฺยถํ?
 อาตฺถนํ ปถตฺถนํ โคนํ จิตฺตํ ปฏิกํ ปฏิตฺกํ ตฺถิกํ วิกิตฺกํ อุตฺถโลมํ เอกนฺตโลมํ
 กญฺจิสฺสํ โกเสยฺยํ กุกฺคกํ หตฺถคฺคกํ อสฺสคฺคกํ รกฺคคฺคกํ อชินฺนปฺปเวณํ กทฺถนิค-
 ปวรปจฺจคฺคกณํ สจฺจคฺคกณํ อภโตโลหิตกฺคกณํ อิติ วา; อิติ เฮอร์ปา
 อจฺจาสยฺยมนมหาตฺถนา ปฏิวีโร โหติ; อิทํมีสฺส โหติ สัสสํ.

[๒๐๐] ยถา วา ปเนเก โภณโต สมนพฺรหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ
 ภูณชิตฺวา, เต เฮอร์ปํ มณฺฑนวิภูตฺตจํชานาญโยคํ อนุญฺสุตา วิหรนฺติ. เสยฺยถํ?
 อจฺจนาทํ ปริมทฺทํ นฺหาปํ สมนฺพาทํ อาทาสํ อณฺชนํ มาตาคณฺชวิเตปํ
 มุชฺจณฺณํ มุชฺเตปํ หตฺถณฺณํ สิทฺธาณฺณํ ทณฺฑํ นาฬิกํ อสฺสํ ชคฺคํ ฌคฺคํ
 จิตฺตฺวาทํ อณฺโณทํ มณฺโณ วาตวณฺณํ โอทาตานิ วตฺถานิ ทํชทฺธานิ อิติ วา; อิติ
 เฮอร์ปา มณฺฑนวิภูตฺตจํชานาญโยคา ปฏิวีโร โหติ; อิทํมีสฺส โหติ สัสสํ.

[๒๐๑] ยถา วา ปเนเก โภณโต สมนพฺรหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ
 ภูณชิตฺวา, เต เฮอร์ปํ ติรจฺจนาทํ อนุญฺสุตา วิหรนฺติ. เสยฺยถํ?
 ราชกํ ไจรกํ มหามคฺคกํ เสนากํ ภยกํ ยุตฺตกํ อนฺนกํ ปานกํ วตฺถกํ สยฺนกํ

[๑๑๕]

มธุณิมัตถ

๖๗

มาตากถํ คณฺฐกถํ ฌาตีกถํ ยานกถํ ความกถํ นิคมกถํ นครกถํ ชนปทกถํ อิตฺถกถํ
ปฺริสฺสกถํ สฺตรกถํ วิสฺสีกกถํ กุมฺภฏฺฐานกถํ ปุพฺพเปตกถํ นานคฺตกถํ โถกฏฺฐายิกํ
ธมฺมททฏฺฐายิกํ อิตฺติภาวกถํ อิตฺติ วา; อิตฺติ เขอรุปาย ตีรจฺฉานกถาย ปฏฺวิโรโต
โหติ; อิทํปัสฺสํ โหติ สํถสมฺม.

[๑๑๖] ยถา วา ปเนเก โภณฺโต สมนฺพราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ
ภุณฺชิตฺวา, เต เขอรุปํ วิสฺสุทฺธาหิณฺณํ อณฺุยฺยคฺคา วิหรนฺติ. เสยฺยถํ? ‘นํ คฺวํ อิมํ
ธมฺมวินยํ อาชานาตี, อิทํ อิมํ ธมฺมวินยํ อาชานามิ; ถิ คฺวํ อิมํ ธมฺมวินยํ
อาชานิสฺสํถสฺสํ? มิจฺฉาปฏฺธิปฺนโน คฺวมสฺส, อหฺมสฺสมิ สมนฺมาปฏฺธิปฺนโน. สหิตํ เม,
อถฺหิตนฺเต; ปุเร วจฺณํ ปจฺฉา อวจ, ปจฺฉา วจฺณํ ปุเร อวจ; อธิจฺฉินฺณนฺเต
วิปฺราวคฺคํ. อาโรปฺโต เต วาโห; นิคฺคหิตํ คฺวมสฺส. จร วาทปฺปโมกฺขาย, นิพฺเพเชหิ
วา สเจ ปโหสฺสํติ อิตฺติ วา; อิตฺติ เขอรุปาย วิสฺสุทฺธาหิณฺณาย ปฏฺวิโรโต โหติ;
อิทํปัสฺสํ โหติ สํถสมฺม.

[๑๑๗] ยถา วา ปเนเก โภณฺโต สมนฺพราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ
ภุณฺชิตฺวา, เต เขอรุปํ ทฺวเคยฺยปหิณฺณคฺมนานฺุโยคฺมนฺุยฺยคฺคา วิหรนฺติ. เสยฺยถํ?
รณฺณํ ราชมหามคฺคานํ ชคฺคิยานํ พฺราหฺมณานํ คหปตฺติกานํ กุมารานํ ‘อิธ คฺจณ,
อมฺุคฺค คฺจณ, อิทํ หร, อมฺุคฺค อิทํ อาหฺราตี อิตฺติ วา; อิตฺติ เขอรุปา
ทฺวเคยฺยปหิณฺณคฺมนานฺุโยคา ปฏฺวิโรโต โหติ; อิทํปัสฺสํ โหติ สํถสมฺม.

[๑๑๘] ยถา วา ปเนเก โภณฺโต สมนฺพราหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ
ภุณฺชิตฺวา, เต กุทฺธา จ โหนฺติ ตปฺภา จ เนมิคฺคิกฺกา จ นิปฺเปตฺติกา จ ตาณฺ
จ ตาณํ นิชคฺคัสฺสิดาโร อิตฺติ วา; อิตฺติ เขอรุปา กุหนฺตปฺนา ปฏฺวิโรโต โหติ;
อิทํปัสฺสํ โหติ สํถสมฺม.

มธุณิมัตถํ นิฏฺฐิตํ

มหาสัถ

[๒๐๕] ยถา วา ปเนเก โภญโต สมนพฺรหฺมณา ตฺทฐาเทยฺยานิ โภชนานิ
 ภูณชิตฺวา, เต เขวรูปาย ติรฺจฺจนวชิรฺชย มิจฺฉาชีเวณ ชีวิกํ กปฺเปเนติ. เสยฺยถํ?
 องฺกํ นิमितฺตํ อุปฺปาทํ สํบีณํ ตกฺขณํ มุตฺติกฺขณินํ อคฺคิโหมํ ทพฺพิโหมํ กุสฺโหมํ
 กณโหมํ คณฺทฺตโหมํ สํปฺปิโหมํ เตสโหมํ มุชฺโหมํ โสหิตโหมํ องฺกวิชฺชา
 วคฺคฺวิชฺชา ฆคฺคฺวิชฺชา ตีววิชฺชา ภูตวิชฺชา ภูริววิชฺชา อหิวิชฺชา วิตฺติวิชฺชา วิจฺฉินฺทวิชฺชา
 มุตฺติกวิชฺชา ตกฺขณวิชฺชา วายสววิชฺชา ปกฺกขณานํ สรปฺริตฺตคณํ มิคฺคกุกํ อิติ วา;
 อิติ เขวรูปาย ติรฺจฺจนวชิรฺชย มิจฺฉาชีวา ปฏฺวิโรโต โหติ; อิทํบีสุตฺตํ โหติ ตัถฺสุมิ.

[๒๐๖] ยถา วา ปเนเก โภญโต สมนพฺรหฺมณา ตฺทฐาเทยฺยานิ โภชนานิ
 ภูณชิตฺวา, เต เขวรูปาย ติรฺจฺจนวชิรฺชย มิจฺฉาชีเวณ ชีวิกํ กปฺเปเนติ. เสยฺยถํ?
 มณฺธิตกฺขณํ วคฺคตฺกฺขณํ ทณฺทตฺกฺขณํ ตคฺคตฺกฺขณํ อสฺสิตกฺขณํ อุตฺตตฺกฺขณํ
 ฆนฺตกฺขณํ ฆาตฺตกฺขณํ อิตฺถตฺกฺขณํ ปฺริสฺตกฺขณํ กุมารตฺกฺขณํ กุมาริตฺกฺขณํ
 ทาสตฺกฺขณํ ทาสิตฺกฺขณํ หคฺคิตกฺขณํ อสฺสตฺกฺขณํ มหิสฺสตฺกฺขณํ อุตฺตภตฺกฺขณํ
 โคตกฺขณํ อชตกฺขณํ เมณฺฑตกฺขณํ กุกฺกฏตฺกฺขณํ ฆฏฺฏกตฺกฺขณํ โคธตกฺขณํ
 กณฺณิกตกฺขณํ กจฺจปตกฺขณํ มิคฺคตกฺขณํ อิติ วา; อิติ เขวรูปาย ติรฺจฺจนวชิรฺชย
 มิจฺฉาชีวา ปฏฺวิโรโต โหติ; อิทํบีสุตฺตํ โหติ ตัถฺสุมิ.

[๒๐๗] ยถา วา ปเนเก โภญโต สมนพฺรหฺมณา ตฺทฐาเทยฺยานิ โภชนานิ
 ภูณชิตฺวา, เต เขวรูปาย ติรฺจฺจนวชิรฺชย มิจฺฉาชีเวณ ชีวิกํ กปฺเปเนติ. เสยฺยถํ?
 รณฺธํ นิยุยานํ ภวิสฺสํติ, รณฺธํ อนิยุยานํ ภวิสฺสํติ; อพฺภนฺตรานํ รณฺธํ อูปยานํ
 ภวิสฺสํติ, พาทิรานํ รณฺธํ อูปยานํ ภวิสฺสํติ; พาทิรานํ รณฺธํ อูปยานํ ภวิสฺสํติ,
 อพฺภนฺตรานํ รณฺธํ อูปยานํ ภวิสฺสํติ; อพฺภนฺตรานํ รณฺธํ ฐโย ภวิสฺสํติ,
 พาทิรานํ รณฺธํ ปราฐโย ภวิสฺสํติ; พาทิรานํ รณฺธํ ฐโย ภวิสฺสํติ, อพฺภนฺตรานํ
 รณฺธํ ปราฐโย ภวิสฺสํติ; อิติ อิมสฺสํ ฐโย ภวิสฺสํติ, อิมสฺสํ ปราฐโย ภวิสฺสํติ
 อิติ วา; อิติ เขวรูปาย ติรฺจฺจนวชิรฺชย มิจฺฉาชีวา ปฏฺวิโรโต โหติ; อิทํบีสุตฺตํ
 โหติ ตัถฺสุมิ.

ตฤค]

มหาตต

๖๘

[๒๐๘] ยถา วา ปเนเก โภโกโต สมนพฺรหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ
 ภูณฺชิควา, เต เขวรูปาย ตีรจฺฉานวิขฺชาย มิจฺฉาธุเวเน ชฺวีถํ กปฺเปเนติ. เสยฺยถํ?
 จนฺตคฺคาโห ภวิสฺสติ, สฺริยคฺคาโห ภวิสฺสติ, นกฺขคฺคคฺคาโห ภวิสฺสติ; จนฺทิมสฺริยานํ
 ปถคฺคณํ ภวิสฺสติ, จนฺทิมสฺริยานํ อุปฺปถคฺคณํ ภวิสฺสติ; นกฺขคฺคณํ ปถคฺคณํ
 ภวิสฺสติ, นกฺขคฺคณํ อุปฺปถคฺคณํ ภวิสฺสติ; อุกฺกาปาโต ภวิสฺสติ, ทิสฺสาทาโห
 ภวิสฺสติ, ภูมิจาโต ภวิสฺสติ, เทวทฺนทฺธิ ภวิสฺสติ; จนฺทิมสฺริยนกฺขคฺคณํ อุคฺคณํ
 โขคฺคณํ สํกฺเคธํ โวทานํ ภวิสฺสติ; เขวฺวิปาโก จนฺตคฺคาโห ภวิสฺสติ,
 เขวฺวิปาโก สฺริยคฺคาโห ภวิสฺสติ, เขวฺวิปาโก นกฺขคฺคคฺคาโห ภวิสฺสติ; เขวฺวิปากํ
 จนฺทิมสฺริยานํ ปถคฺคณํ ภวิสฺสติ, เขวฺวิปากํ จนฺทิมสฺริยานํ อุปฺปถคฺคณํ ภวิสฺสติ;
 เขวฺวิปากํ นกฺขคฺคณํ ปถคฺคณํ ภวิสฺสติ, เขวฺวิปากํ นกฺขคฺคณํ อุปฺปถคฺคณํ
 ภวิสฺสติ; เขวฺวิปาโก อุกฺกาปาโต ภวิสฺสติ, เขวฺวิปาโก ทิสฺสาทาโห ภวิสฺสติ,
 เขวฺวิปาโก ภูมิจาโต ภวิสฺสติ, เขวฺวิปาโก เทวทฺนทฺธิ ภวิสฺสติ; เขวฺวิปากํ
 จนฺทิมสฺริยนกฺขคฺคณํ อุคฺคณํ โขคฺคณํ สํกฺเคธํ โวทานํ ภวิสฺสติ อิติ วา; อิติ
 เขวรูปาย ตีรจฺฉานวิขฺชาย มิจฺฉาธุเวเน ปฏฺวิโรโค โหติ; อิทํมีสฺสํ โหติ สํตฺถํ.

[๒๐๙] ยถา วา ปเนเก โภโกโต สมนพฺรหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ
 ภูณฺชิควา, เต เขวรูปาย ตีรจฺฉานวิขฺชาย มิจฺฉาธุเวเน ชฺวีถํ กปฺเปเนติ. เสยฺยถํ?
 สฺวญฺจิกา ภวิสฺสติ, ทฺพฺพญฺจิกา ภวิสฺสติ; สฺกฺกขํ ภวิสฺสติ, ทฺพฺกฺกขํ ภวิสฺสติ;
 เขมํ ภวิสฺสติ, ภายํ ภวิสฺสติ; โรโค ภวิสฺสติ, อารอคฺยํ ภวิสฺสติ; มุทฺทา, คณฺนา,
 สังฺขานํ, กาเวยฺยํ, โถกายนํ อิติ วา; อิติ เขวรูปาย ตีรจฺฉานวิขฺชาย มิจฺฉาธุเวเน
 ปฏฺวิโรโค โหติ; อิทํมีสฺสํ โหติ สํตฺถํ.

[๒๑๐] ยถา วา ปเนเก โภโกโต สมนพฺรหฺมณา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ
 ภูณฺชิควา, เต เขวรูปาย ตีรจฺฉานวิขฺชาย มิจฺฉาธุเวเน ชฺวีถํ กปฺเปเนติ. เสยฺยถํ?
 อวาทนํ วิวาทนํ สํวทนํ วิวทนํ สํกฺริณํ วิกฺริณํ สฺสภคฺคณํ ทฺพฺภคฺคณํ วิรฺกฺษ-
 คพฺภคฺคณํ ชฺวีทฺธานิพฺพณํ หนุสฺสํหนํ หคฺคาภิชฺสํ หนุสฺสํ ภาณฺนชฺสํ
 อาทาธปฺพหํ ภูมารีปฺพหํ เทวปฺพหํ อาทิจฺจุปฺพจํ มหคฺจุปฺพจํ อพฺภุชฺชนํ
 สิริวฺหายนํ อิติ วา; อิติ เขวรูปาย ตีรจฺฉานวิขฺชาย มิจฺฉาธุเวเน ปฏฺวิโรโค โหติ;
 อิทํมีสฺสํ โหติ สํตฺถํ.

[๒๓๓] ยถา วา ปเนเก โภโกโต สมนพฺรหฺมณฺนา สทฺธาเทยฺยานิ โภชนานิ
 ภูษิตฺวา, เต เหวรูปาย ตีรจฺฉานวิชฺชาเย มิจฺฉาสวณํ ชีวํ กปฺเปเนติ. เสยฺยถํ?
 สมนฺติกมฺมํ ปณฺธิกมฺมํ ภูตฺติกมฺมํ ภูตฺติกมฺมํ วสฺสํกมฺมํ โวสฺสํกมฺมํ วตฺตกมฺมํ
 วตฺตกมฺมํ อจฺฉมฺมํ นุทฺตมฺมํ ชฺชนํ วมฺมํ วิเรจฺจํ อุตฺตวิเรจฺจํ อโธวิเรจฺจํ
 สัตถวิเรจฺจํ กณฺณเตตํ เนตฺตคปฺปํ นตฺตกมฺมํ ชนฺชนํ ปจฺจชฺชนํ สํสาตํ
 สตฺตคตฺตํ ทารกตฺตํ, มุตฺตเกตฺตํ, อนุปฺปาทํ, โสธํ ปฏฺฐิมกฺโข อิติ วา;
 อิติ เหวรูปาย ตีรจฺฉานวิชฺชาเย มิจฺฉาสวณํ ปฏฺฐิมกฺโข โหติ; อิทํสํสํ โหติ
 สัตถํ.

[๒๓๔] อถ โส โส มหาราช ภิกฺขุ เหว สัตถมฺมปฺนโน น กุโตจิ ภยํ
 สมนฺตํ, ยถํ สัตถมฺมปฺนโน. เสยฺยถํ? มหาราช ชฺชนํ, มุทฺตคตฺตํ,
 นิทฺตคตฺตํ, น กุโตจิ ภยํ สมนฺตํ, ยถํ ปจฺจชฺชนํ; เหวเมว โส
 มหาราช ภิกฺขุ เหว สัตถมฺมปฺนโน น กุโตจิ ภยํ สมนฺตํ, ยถํ สัตถมฺมปฺนโน.
 โส อิมินา อวเสน สัตถมฺมปฺนโน สมนฺตํ, อจฺฉมฺมํ, วนฺตํ, ปฏฺฐิมกฺโข.
 เหว โส มหาราช ภิกฺขุ สัตถมฺมปฺนโน โหติ.

มหาสํสํ นิฏฺฐิตํ

อินฺทริยสํวร

[๒๓๕] กถํ มหาราช ภิกฺขุ อินฺทริยสํวรํ กุตฺตคตฺตํ โหติ? อธิ มหาราช
 ภิกฺขุ จกฺขณา รูปํ ทิสฺวา น นิमितฺตคตฺตํ โหติ นานุพฺยณฺชนคตฺตํ;
 ยตฺตวาทิกธมฺมํ จกฺขณฺทริยํ สทฺธํ วิหรณฺทํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกฺขณฺ
 ธมฺมา อนวาสฺสเวยฺยํ; สทฺธํ สทฺธํ ปฏฺฐิมกฺโข, รกฺขติ จกฺขณฺทริยํ, จกฺขณฺทริย
 สทฺธํ อปชฺชติ. โสเตน สทฺธํ สทฺธํ น นิमितฺตคตฺตํ โหติ นานุพฺยณฺชนคตฺตํ;
 ยตฺตวาทิกธมฺมํ สทฺธํทริยํ สทฺธํ วิหรณฺทํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกฺขณฺ
 ธมฺมา อนวาสฺสเวยฺยํ; สทฺธํ สทฺธํ ปฏฺฐิมกฺโข, รกฺขติ สทฺธํทริยํ, สทฺธํทริย
 สทฺธํ อปชฺชติ. ฆาเนน คนฺธํ ฆายิตฺวา น นิमितฺตคตฺตํ โหติ นานุพฺยณฺชนคตฺตํ;
 ยตฺตวาทิกธมฺมํ ฆานินฺทริยํ สทฺธํ วิหรณฺทํ อภิชฺฌาโทมนสฺสา ปาปกา อกฺขณฺ

ตฺตํ]

สนฺโตส

๗๑

ธมฺมา ธนฺวาสตฺสเวยฺยํ; ตตฺถ ตํวราย ปฏฺธิปชฺชติ, รกฺขติ ฆานินฺทริยํ, ฆานินฺทริเย
 ตํวํ อาปชฺชติ. ชิวฺหาเย รตฺถํ ตํยิตฺวา น นิมิตฺตคฺคาคํ ्हิตฺติ นานุพฺพณฺชนคฺคาคํ;
 ยตฺวาริกฺกรณเมณํ ชิวฺหิณฺทริยํ อตฺถํคํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌมาโทมนสฺสา ปาปกา อกฺกุสฺสา
 ธมฺมา ธนฺวาสตฺสเวยฺยํ; ตตฺถ ตํวราย ปฏฺธิปชฺชติ, รกฺขติ ชิวฺหิณฺทริยํ, ชิวฺหิณฺทริเย ตํวํ
 อาปชฺชติ. กาเยน โผฏฺฐพฺพํ ผุสฺสิตฺวา น นิมิตฺตคฺคาคํ ्हิตฺติ นานุพฺพณฺชนคฺคาคํ;
 ยตฺวาริกฺกรณเมณํ กายินฺทริยํ อตฺถํคํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌมาโทมนสฺสา ปาปกา
 อกฺกุสฺสา ธมฺมา ธนฺวาสตฺสเวยฺยํ; ตตฺถ ตํวราย ปฏฺธิปชฺชติ, รกฺขติ กายินฺทริยํ,
 กายินฺทริเย ตํวํ อาปชฺชติ, มนฺสา ธมฺมํ วิญฺเวย น นิมิตฺตคฺคาคํ ्हิตฺติ
 นานุพฺพณฺชนคฺคาคํ; ยตฺวาริกฺกรณเมณํ มนินฺทริยํ อตฺถํคํ วิหรนฺตํ อภิชฺฌมาโทมนสฺสา
 ปาปกา อกฺกุสฺสา ธมฺมา ธนฺวาสตฺสเวยฺยํ; ตตฺถ ตํวราย ปฏฺธิปชฺชติ, รกฺขติ มนินฺทริยํ,
 มนินฺทริเย ตํวํ อาปชฺชติ. โส อิมินา อริเยน อินฺทริยํจํวเรณ สมนฺนาคโต
 อชฺฌณคํ อพฺยาเสกตฺตํ ปฏฺฐิเสวเทติ. เอวํ โห มหาราช ภิกฺขุ อินฺทริเยสุ
 คฺคตฺทวาโร ्हิตฺติ.

สตีสมฺปชฺฌณ

[๒๓๕] กถญฺจ มหาราช ภิกฺขุ สตีสมฺปชฺฌณเณ สมนฺนาคโต ्हิตฺติ? อิท
 มหาราช ภิกฺขุ อภิกฺกนฺเต ปฏฺธิกฺกนฺเต สมฺปชานการํ ्हิตฺติ, อาโลกิตฺเต วิโลกิตฺเต
 สมฺปชานการํ ्हิตฺติ, สัมมิชฺชิตฺเต ปตฺตาริตฺเต สมฺปชานการํ ्हิตฺติ, ตํชาฎิปกฺคจํวเร-
 ธารเณ สมฺปชานการํ ्हิตฺติ, อตฺถิเต ปิเต ขายิตฺเต ตํยิตฺเต สมฺปชานการํ ्हิตฺติ,
 อุกฺขารปตฺตํวากมฺเม สมฺปชานการํ ्हิตฺติ, คเต จิตฺเต นิสินฺเน ตฺตเต ชาคฺริเต
 ภาสิตฺเต คุณฺหิภาเว สมฺปชานการํ ्हิตฺติ. เอวํ โห มหาราช ภิกฺขุ สตีสมฺปชฺฌณเณ
 สมนฺนาคโต ्हิตฺติ.

สนฺตุส

[๒๓๕] กถญฺจ มหาราช ภิกฺขุ สนฺตุส ्हิตฺติ? อิท มหาราช ภิกฺขุ
 สนฺตุส ्हิตฺติ กายปริหาริเกณ จํวเรณ กุสฺสณฺนิปริหาริเกณ ปิณฺฑปาเตน; โส เยน

เยเนว ปกุกมตติ สมนาทาเยว ปกุกมตติ. เสยฺยถาปปี มหาราช ปกุกี สกุกโน เยเน
เยเนว เทตติ, สปกคภาโร ว เทตติ; เอวเมว โร มหาราช ปกุกุ สนนุกุโส โหติ
กายปริหาริเกณ จัวเรน กุกุคิปริหาริเกณ ปีนุทปาเคน; โส เยเน เยเนว ปกุกมตติ
สมนาทาเยว ปกุกมตติ. เอว โร มหาราช ปกุกุ สนนุกุโส โหติ.

นัวรรณปพหาน

[๒๑๖] โส อิมินา จ อริเยเน สัตถกฐนุชเรน สมนนาคโค, อิมินา จ อริเยเน
อินทริยสัวเรน สมนนาคโค, อิมินา จ อริเยเน สติสสมุปชณฺเณน สมนนาคโค,
อิมาย จ อริยาย สนนุกุชียา สมนนาคโค; โส วิจิตฺตํ เสนาสนํ ภทฺติ อรณฺณ
รุกขมุตํ ปพฺพุตํ กนฺทํ คิริคูหํ สุตํ วนปคํ อพฺโลกาสํ ปตตปฺปนฺทํ. โส
ปจฺจนาภคํ ปีนุทปาตปฏิกุกนโค นิสฺสทติ ปตฺตงกํ อากุชิตฺวา อุกฺกํ กายํ ปณิชาเย
ปริมิขํ สติ อุปฺปชฺเชตฺวา.

[๒๑๗] โส อภิชฺฌํ โสเก ปหาย วิคตภิชฺฌเนน เจตสา วิหริติ, อภิชฺฌนาย
จิตฺตํ ปริโสเชติ; พฺยาปาทปโทสํ ปหาย อพฺยาปนฺนจิตฺโต วิหริติ สพฺพปาณภูต-
หิตานุกมฺปปี, พฺยาปาทปโทสา จิตฺตํ ปริโสเชติ; ถนฺมิตฺถํ ปหาย วิคตถนฺมิตฺถโร
วิหริติ อาโลกสณฺณํ สโค สมนฺทราเน, ถนฺมิตฺถา จิตฺตํ ปริโสเชติ; อุตฺทจฺจกุกุกุจํ
ปหาย อนฺนุตฺโต วิหริติ อชฺฌคฺคํ วุปสฺสนจิตฺโต, อุตฺทจฺจกุกุกุจา จิตฺตํ
ปริโสเชติ; วิจิตฺติจฺจนํ ปหาย คินฺนณวิจิตฺติจฺจโน วิหริติ อกคกคํ กุสฺสเสถุ รมฺเมถุ,
วิจิตฺติจฺจนาย จิตฺตํ ปริโสเชติ.

[๒๑๘] เสยฺยถาปปี มหาราช ปุริโส อธิณฺ อาทาย กมฺมมนฺเต ปโยเชยฺย, คสฺส
เต กมฺมมนฺตา สมิชฺฌนฺตฺย; โส ยานิ จ ปฺปราณานิ อธิณฺมณฺตานิ, ตานิ จ พฺยนฺต-
กเรยฺย, สียา จสฺส อุกฺคตริ อวตฺติฏฺจํ ทารภณาย. คสฺส เอวมสฺส 'อหํ โร
ปพฺเพ อธิณฺมทาย กมฺมมนฺเต ปโยเชตฺติ, คสฺส เม เต กมฺมมนฺตา สมิชฺฌนฺตฺย; โส

สุดศุค]

นักรณปุปพาน

๗๓

ยานิ จ ไปรณานิ อิมมุตตานิ, ตานิ จ พุณฺณคํอกาถํ, อตฺถิ จ เม อุตฺตริ
อวตฺธิจํ ทารภณายาติ. โส คโคณิทานํ ตเถถ ปาโมชฺชํ, อธิคฺคญฺเยยฺย โสมนนฺตํ.

[๒๑๙] เถยฺยถาปํ มหาราช ปุริโส อาพาธโก อตฺถํ ทฺถุชฺชิตฺวา พาทฺหคฺคิตาโน,
ภคฺคญฺเจตฺถํ นจฺฉาเทยฺย, น จตฺถํ กาเย พตฺมกฺคา; โส อปเรณ สมนฺเยน คมฺหา
อาพาธา มุจฺเจยฺย, ภคฺคญฺเจตฺถํ ฉาเทยฺย, สียา จตฺถํ กาเย พตฺมกฺคา. คตฺถํ
เอวมตฺถํ 'อหํ โช ปุพฺเพ อาพาธโก อโหสิํ ทฺถุชฺชิตฺวา พาทฺหคฺคิตาโน, ภคฺคญฺเจ
เม นจฺฉาเทสิ, น จ เม อาสิ กาเย พตฺมกฺคา; โสมติ เอตฺรหิ คมฺหา
อาพาธา มุคฺคิต, ภคฺคญฺเจ เม ฉาเทสิ, อตฺถิ จ เม กาเย พตฺมกฺคาติ. โส
คโคณิทานํ ตเถถ ปาโมชฺชํ, อธิคฺคญฺเยยฺย โสมนนฺตํ.

[๒๒๐] เถยฺยถาปํ มหาราช ปุริโส พุณฺณาคาเร พฺนุชฺชํ อตฺถํ; โส อปเรณ
สมนฺเยน คมฺหา พุณฺณาคารา มุจฺเจยฺย โสคฺคิทา อพฺภเยณ, น จตฺถํ กิณฺจิ โภกานํ
วโย. คตฺถํ เอวมตฺถํ 'อหํ โช ปุพฺเพ พุณฺณาคาเร พฺนุชฺชํ อโหสิํ, โสมติ
เอตฺรหิ คมฺหา พุณฺณาคารา มุคฺคิต โสคฺคิทา อพฺภเยณ, นตฺถิ จ เม กิณฺจิ
โภกานํ วโย'ติ. โส คโคณิทานํ ตเถถ ปาโมชฺชํ, อธิคฺคญฺเยยฺย โสมนนฺตํ.

[๒๒๑] เถยฺยถาปํ มหาราช ปุริโส ทาโส อตฺถํ อนคฺคตารฺชโน ปราชโน น
เยนกาณฺฆคโม; โส อปเรณ สมนฺเยน คมฺหา ทาตฺถยา มุจฺเจยฺย อนคฺคตารฺชโน อปราชโน
ภุชฺชิตฺวา เยนกาณฺฆคโม. คตฺถํ เอวมตฺถํ 'อหํ โช ปุพฺเพ ทาโส อโหสิํ
อนคฺคตารฺชโน ปราชโน น เยนกาณฺฆคโม, โสมติ เอตฺรหิ คมฺหา ทาตฺถยา มุคฺคิต
อนคฺคตารฺชโน อปราชโน ภุชฺชิตฺวา เยนกาณฺฆคโม'ติ. โส คโคณิทานํ ตเถถ ปาโมชฺชํ,
อธิคฺคญฺเยยฺย โสมนนฺตํ.

[๒๒๒] เถยฺยถาปํ มหาราช ปุริโส สจฺฉโน สโกโค กนฺตารทฺธานมคฺคํ ปฏิปชฺชเยยฺย
ทฺถุภิกฺขุํ สปปญฺญิภํ; โส อปเรณ สมนฺเยน คํ กนฺตารํ นิคฺคเรยฺย, โสคฺคิทา
คามนฺตํ อนุปาปุณฺเญยฺย เขมํ อปปญฺญิภํ. คตฺถํ เอวมตฺถํ 'อหํ โช ปุพฺเพ

ตฺธโน สโกโก กนฺตารทฺธานมคฺคํ ปฏิปตฺธิ ทุพฺภิกฺขํ สํปฺปฏิกฺขํ, โสฺมฺหิ เอตฺรหิ
 คํ กนฺตารํ นิตฺติณฺโณ, โสฺตฺติณฺหา คามนฺคํ อณฺุปฺคโต เชนํ อปฺปฏิกฺขนํ^๑ติ.
 โส คโตนิทานํ ตเถถ ปาโมชฺชํ, อธิคฺชณฺเยยฺย โสมนฺตํ.

[๒๒๓] เอวเมว โส มหาราช ภิกฺขุ ยถา ชินํ ยถา โรคํ ยถา พนฺธนาคารํ
 ยถา ทาสฺพญํ ยถา กนฺตารทฺธานมคฺคํ, เชนํ อิมํ ปณฺจ นํวเรณ อปฺปทึเน อตฺตนิ
 สมนฺุสฺสํติ.

[๒๒๔] เสนฺยถาปึ มหาราช อาณณฺุ^๒ ยถา ธาโรคฺญํ ยถา พนฺธนาโมกฺขํ
 ยถา ภูตฺตํ ยถา เชนนฺุคณฺุ^๓, เอวเมว โส มหาราช ภิกฺขุ อิมํ ปณฺจ นํวเรณ
 ปทึเน อตฺตนิ สมนฺุสฺสํติ.

[๒๒๕] ตตฺถิเม ปณฺจ นํวเรณ ปทึเน อตฺตนิ สมนฺุสฺสํโต ปาโมชฺชํ ชายติ,
 ปมฺุทิตตฺตํ ปิติ ชายติ, ปิติมนฺตํ กาโย ปตฺตํมฺภติ, ปตฺตํทฺธกาโย สฺสํ
 ปฏฺฐิเวเทติ^๓, สฺสโน จิตฺตํ สมาริยติ.

ปจฺมชฺฌาน

[๒๒๖] โส วิวิจฺเจว กาเมหิ วิวิจฺจ อภุสฺสเถหิ รมฺเมหิ สฺวิตฺกํ สฺวจารํ
 วิเวกํ ปิติสฺสํ ปจฺมํ ฌานํ อปฺตํมฺปชฺช วิหริติ. โส อิมเมว กายํ วิเวกเชน
 ปิติสฺสเชน อภิสฺสเทติ ปริสฺสเทติ ปริปุเรติ ปริปุเรติ; นาสฺสํ กิณฺจ สฺพพาวโค
 กายตฺตํ วิเวกเชน ปิติสฺสเชน อปฺมฺุ^๑ โหติ.

[๒๒๗] เสนฺยถาปึ มหาราช ทฺทฺโธ นฺุหาปโก วา นฺุหาปกฺนฺุเตวตฺถํ วา
 กตฺถาเถ นฺุหานํยจฺจนฺุณานิ อากิริตฺวา อุตฺเทน ปริปุโสถกํ ปริปุโสถกํ สฺนฺุเนยฺย^๓,
 ตายํ นฺุหานํยปฺปณฺุติ เสนฺหานนฺุคตา เสนฺหปเวตา สฺนฺุตรพาหิรา ฌณฺุชา เสนฺเหณ, น
 จ ปคฺชเรณํ; เอวเมว โส มหาราช ภิกฺขุ อิมเมว กายํ วิเวกเชน ปิติสฺสเชน

๑ น. ม. อาณณฺุ

๒ น. ม. เวเทติ

๓ น. ม. สฺนฺุเทยฺย

สรุป]

คิตยชฌมาน

၁၃

[illegible]

ทุติยชฺฌาน

[๒๒๘] ปุน จปร มหาราช ภิกขุ วิตถกขิจจารามํ วุปลมา อชฺฐตฺตํ
 สมนฺปสาทนํ เจตโส เอโกทิกภาวํ อวิตถกํ อวิจาร์ สมาริธํ ปิติสฺสํ ทุคฺคิยํ ฌานํ
 อุลลสมนฺปชฺช วิหริติ. โส อิมเมว กายํ สมาริเชน ปิติสฺสฺเชน อภิสํสเทติ ปริสํสเทติ
 ปริปุเรติ ปริปุเรติ; นาสฺสํ ทิณฺณํ สพฺพทาวโต กายสฺสํ สมาริเชน ปิติสฺสฺเชน
 อปฺปญฺจํ โหติ.

[illegible]

๓๓๖

[๒๓๐] ปุณ จปร มหาราช ภิกขุ ปัตติยา จ วิราคา อุกเขฏโก จ วิหติ
 สโต จ สัมปชาโน, สุธมฺมจ กาเยน ปฏิจฺเฐเทติ, ยนฺตํ อริยา อาภิกษนฺติ

‘อุเปกฺขโก สติมา สุตฺตวหารัตติ, คตฺติยํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหริติ. โส อิมเมว กายํ นิปฺปติเกน สฺสฺเสน อภิสันฺนเทติ ปริสฺสนฺเทติ ปริปฺปเรติ ปริปฺปฬเรติ; นาสฺสํ กิณฺนิจิ สฬฺพาวโต กายสฺสํ นิปฺปติเกน สฺสฺเสน อปฺปมฺญํ โหติ.

[๒๓๓] เสยฺยถาปํ มหาราช อุปฺปตฺตินิยํ วา ปทฺธมฺนิยํ วา ปุณฺณทฺรทฺธินิยํ วา อปฺเปกฺขจฺจานิ อุปฺปตฺถานิ วา ปทฺธมานิ วา ปุณฺณทฺรทฺธานิ วา อุตฺเท ชาติานิ อุตฺเท สํวทฺธมานิ อุตฺทกานฺนุคฺคตฺถานิ อนฺโตนิมฺมกฺคตฺโปสฺสนิ, ตานิ ยาว จ อคฺคตา ยาว จ มุตฺตา สํเตน วารินา อภิสันฺนทานิ ปริสฺสนฺทานิ ปริปฺปฺรทานิ ปริปฺปฺพญฺทานิ; นาสฺสํ กิณฺนิจิ สฬฺพาวคํ อุปฺปตฺถานํ วา ปทฺธมานํ วา ปุณฺณทฺรทฺธานํ วา สํเตน วารินา อปฺปมฺญํ อสฺสํ; เหวเมว โส มหาราช ภิกฺขุ อิมเมว กายํ นิปฺปติเกน สฺสฺเสน อภิสันฺนเทติ ปริสฺสนฺเทติ ปริปฺปเรติ ปริปฺปฬเรติ; นาสฺสํ กิณฺนิจิ สฬฺพาวโต กายสฺสํ นิปฺปติเกน สฺสฺเสน อปฺปมฺญํ โหติ. อิทํปิ โส มหาราช สันฺททฺธิจิกํ สำนกฺเขยสสํ ปุริเมหิ สันฺททฺธิจิกะหิ สำนกฺเขยสสเถหิ อภิกฺกณฺนคฺคตฺตวญฺจ ปณฺนคฺคตฺตวญฺจ.

จตุตฺตกฺษณาน

[๒๓๒] ปุณ จปรํ มหาราช ภิกฺขุ สุตฺตสฺสํ จ ปหานา ทฺถกฺขสฺสํ จ ปหานา ปุพฺพเพว โสมนสฺสํโทมนสฺสํตํ อตฺตกฺกมา อตฺตกฺกมสฺสํ อุเปกฺขาสติปาริสฺสํทฺธิ จตุคฺคํ ฌานํ อุปสมฺปชฺช วิหริติ. โส อิมเมว กายํ ปริสฺสฺสฺเสน เจตฺถา ปริโยทาเคน ผริตฺวา นิสีนฺโน โหติ; นาสฺสํ กิณฺนิจิ สฬฺพาวโต กายสฺสํ ปริสฺสฺสฺเสน เจตฺถา ปริโยทาเคน อปฺปมฺญํ โหติ.

[๒๓๓] เสยฺยถาปํ มหาราช ปุริโส โยทาเคน วคฺคเณ สสฺสํ ปารุเบคฺควา นิสีนฺโน อสฺสํ; นาสฺสํ กิณฺนิจิ สฬฺพาวโต กายสฺสํ โยทาเคน วคฺคเณ อปฺปมฺญํ อสฺสํ; เหวเมว โส มหาราช ภิกฺขุ อิมเมว กายํ ปริสฺสฺสฺเสน เจตฺถา ปริโยทาเคน ผริตฺวา นิสีนฺโน โหติ; นาสฺสํ กิณฺนิจิ สฬฺพาวโต กายสฺสํ ปริสฺสฺสฺเสน เจตฺถา

สุดศ]

มโนมยทธิญาณ

๗๗

ปรีโยทาเคน อปฺยุญฺ ्हิตฺ. อิทํ ्हิ มหาราช สฺนฺทฺยจิกํ สํมณฺณณํ ปุริเมหิ
 สฺนฺทฺยจิกะหิ สํมณฺณณณเหหิ อภิกฺกณฺคตฺรณฺจ ปณฺคตฺรณฺจ.

วิปัสสนาญาณ (๑)

[๒๓๔] ्हิตฺ เหวํ สฺมาหิตะ จิตฺเต ปรีสุทฺเต ปรีโยทาเคน อนฺจกเณ วิคฺคฺกูปก-
 กิตฺเต มุทฺทฺกเต กมฺมณิเย จิตฺเต อาเนญฺชปฺปคฺเต, ญาณทสฺสํนาย จิตฺตํ อภินฺทฺริติ
 อภินฺนุมาเนติ; ्हิตฺ เหวํ ปชานาติ 'อํ ्हิ เม กาโย รูปี จาคุมฺมหาภูติโก
 มาตาเปตฺติกสฺสํภโว โอตฺถกมฺมาสฺสํปจโย อนิจฺจุจฺจาทนปริมทฺทณเภาทณฺวิทฺธํสนฺมโม,
 อิทญฺจ ปน เม วิญฺญาณํ เหตุถ สิตํ' เหตุถ ปฏฺิพฺพทฺธนํติ.

[๒๓๕] เสงฺยถาปี มหาราช มณฺเญพฺริโย สฺโก ชาติมา อญฺจิสฺสํ สฺปฺริกมฺมกโต
 อจฺโณ วิปฺปสฺสนโน สฺทฺพทาการสฺสํปนโน, คตฺตวสฺสํ สฺสุดํ อวฺจํ นิสฺสํ วา ปิตํ วา
 ्हิตํ วา โอตฺถํ วา ปณฺทฺสฺสุดํ วา, คเมณฺ จกฺขมา ปุริสํ หตฺถะ กิริตฺวา
 ปจฺจเวกฺเขยฺเย 'อํ ्हิ มณฺเญพฺริโย สฺโก ชาติมา อญฺจิสฺสํ สฺปฺริกมฺมกโต
 อจฺโณ วิปฺปสฺสนโน สฺทฺพทาการสฺสํปนโน, คตฺตวสฺสํ สฺสุดํ อวฺจํ นิสฺสํ วา ปิตํ วา
 ्हิตํ วา โอตฺถํ วา ปณฺทฺสฺสุดํ วา' ติ; เหวเมว ्हิ มหาราช ภิกฺขุ เหวํ
 สฺมาหิตะ จิตฺเต ปรีสุทฺเต ปรีโยทาเคน อนฺจกเณ วิคฺคฺกูปกิตฺเต มุทฺทฺกเต กมฺมณิเย จิตฺเต
 อาเนญฺชปฺปคฺเต, ญาณทสฺสํนาย จิตฺตํ อภินฺทฺริติ อภินฺนุมาเนติ; ्हิตฺ เหวํ ปชานาติ
 'อํ ्हิ เม กาโย รูปี จาคุมฺมหาภูติโก มาตาเปตฺติกสฺสํภโว โอตฺถกมฺมาสฺสํปจโย
 อนิจฺจุจฺจาทนปริมทฺทณเภาทณฺวิทฺธํสนฺมโม, อิทญฺจ ปน เม วิญฺญาณํ เหตุถ สิตํ
 เหตุถ ปฏฺิพฺพทฺธนํติ. อิทํ ्हิ มหาราช สฺนฺทฺยจิกํ สํมณฺณณณํ ปุริเมหิ
 สฺนฺทฺยจิกะหิ สํมณฺณณณเหหิ อภิกฺกณฺคตฺรณฺจ ปณฺคตฺรณฺจ.

มโนมยทธิญาณ (๒)

[๒๓๖] ्हิตฺ เหวํ สฺมาหิตะ จิตฺเต ปรีสุทฺเต ปรีโยทาเคน อนฺจกเณ วิคฺคฺกูปก-
 กิตฺเต มุทฺทฺกเต กมฺมณิเย จิตฺเต อาเนญฺชปฺปคฺเต, มโนมยํ กายํ อภินฺนุमानาย จิตฺตํ

อนันฺทริคิ อนินฺนาเมติ; โส อิมฺมา กายา อณฺณํ กายํ อนินฺมึนาติ รูปี
มโนมยํ สัพพกฺคปจฺจํ อหฺนินฺทริยํ.

[๒๓๗] เสดยถาปี มหาราช ปุริโส มุณฺธมฺหา อัสสิกํ ปพฺพาเหยฺย; คตฺถ
เขวมตฺถ ‘อํ มุณฺโฆ, อํ อัสสิกา; อณฺโณ มุณฺโฆ, อณฺณา อัสสิกา; มุณฺธมฺหา
เควฺว อัสสิกา ปพฺพาพฺหาติ;’ เสดยถา วา ปน มหาราช ปุริโส อัสสิโกติยา
ปพฺพาเหยฺย; คตฺถ เขวมตฺถ ‘อํ อสฺสิ, อํ โกตฺติ; อณฺโณ อสฺสิ, อณฺณา โกตฺติ;
โกตฺติยา เควฺว อสฺสิ ปพฺพาพฺหาติ;’ เสดยถา วา ปน มหาราช ปุริโส อหฺ
กรณฺทา อุตฺทเรยฺย; คตฺถ เขวมตฺถ ‘อํ อหิ, อํ กรณฺโฆ; อณฺโณ อหิ,
อณฺโณ กรณฺโฆ; กรณฺทา เควฺว อหิ อุตฺทริโตติ;’ เหวเมว โห มหาราช
ภิกฺขุ เอวํ สฺมาหิตะ จิตฺเต ปริสฺส
กมฺมณิเย จิตฺเต อาเนตฺตปฺปตฺเต, มโนมยํ กายํ อนินฺมึนาตฺย จิตฺตํ อนันฺทริคิ
อนินฺนาเมติ; โส อิมฺมา กายา อณฺณํ กายํ อนินฺมึนาติ รูปี มโนมยํ
สัพพกฺคปจฺจํ อหฺนินฺทริยํ. อิทํปิ โห มหาราช สนฺทิจฺจํ สำนวนผลํ ปุริเมหิ
สนฺทิจฺจเกหิ สำนวนผลํ อภิกฺกณฺตคฺคณฺจ ปณฺตคฺคณฺจ.

อิทฺธิวิธนาณ (๓)

[๒๓๘] โส เอวํ สฺมาหิตะ จิตฺเต ปริสฺส
มุทฺทเกท กมฺมณิเย จิตฺเต อาเนตฺตปฺปตฺเต, อิทฺธิวิธาย จิตฺตํ อนันฺทริคิ อนินฺนาเมติ;
โส อเนกวิทํ อิทฺธิวิธํ ปจฺจํโกติ, เอโกปี หุตฺวา พุทฺธา โหติ, พุทฺธาย หุตฺวา
เอโก โหติ; อวิภาวํ ทิโรภาวํ ทิโรกฺกฺกํ ทิโรปการํ ทิโรปพฺพตํ อตฺตชฺชมาโน
คฺคณฺติ, เสดยถาปี อากาเส; ปจฺจํวิธาย อุมฺมุชฺชนิมฺมุชฺชํ กโรติ, เสดยถาปี อุตฺเท;
อุตฺเทปี อภิชฺชมาเน คฺคณฺติ, เสดยถาปี ปจฺจํ; อากาเสปี ปถฺตงฺเกณ กมฺมิ,
เสดยถาปี ปถฺตงฺกฺกณฺ. อิมํ จนฺตมฺส
ปริมตฺติ ปริมชฺชติ, ยาว พฺรหฺมโลกาปี กาเยน วสํ วตฺเตติ.

๑ น. ม. ปวาเหย

๔ ส. อภิชฺชมาโน

๒ น. ม. ส. ปวาพฺพา

๓ ก. น. ม. อุตฺทริโต

๕ น. ม. ปรามตฺติ

สุดท้าย]

ปุพฺพเพนิวาสานุสฺสติญาณ

๘๓

มฺหนิมิตฺตํ ปจฺจุเวกฺขมาโน ตกฺกณิโก วา ‘ตกฺกณิโก’ติ ชาเนยฺย, อกฺกณิโก วา ‘อกฺกณิโก’ติ ชาเนยฺย; เหวเมว โห มหาราช ภิกฺขุ เหว สฺมาหิตเต จิตฺเต ปริสฺสทุเช ปริโยทาเต อนงฺกณเณ วิคฺคูปกฺกิเตเส มฺหุฏฺเฐ กมฺมณิเย จีเต อาเนนฺชปฺปคฺเต, เจโตปริยญาณาย จิตฺตํ อภินฺนหริติ อภินฺนนาเมติ; โส ปรตฺตคฺคานํ ปรมุคฺคคานํ เจตฺถา เจโต ปริจฺจุ ปชานาติ, สฺวาคํ วา จิตฺตํ ‘สฺวาคํ จิตฺตญฺ’ติ ปชานาติ, วิตฺตาคํ วา จิตฺตํ ‘วิตฺตาคํ จิตฺตญฺ’ติ ปชานาติ; สฺโทสํ วา จิตฺตํ ‘สฺโทสํ จิตฺตญฺ’ติ ปชานาติ, วิตฺตโสํ วา จิตฺตํ ‘วิตฺตโสํ จิตฺตญฺ’ติ ปชานาติ; สฺโมหํ วา จิตฺตํ ‘สฺโมหํ จิตฺตญฺ’ติ ปชานาติ, วิตฺตโมหํ วา จิตฺตํ ‘วิตฺตโมหํ จิตฺตญฺ’ติ ปชานาติ; สฺชัคคํ วา จิตฺตํ ‘สฺชัคคํ จิตฺตญฺ’ติ ปชานาติ, วิจฺฉัคคํ วา จิตฺตํ ‘วิจฺฉัคคํ จิตฺตญฺ’ติ ปชานาติ; มหคฺคคํ วา จิตฺตํ ‘มหคฺคคํ จิตฺตญฺ’ติ ปชานาติ, อมหคฺคคํ วา จิตฺตํ ‘อมหคฺคคํ จิตฺตญฺ’ติ ปชานาติ; สฺชุกฺคํ วา จิตฺตํ ‘สฺชุกฺคํ จิตฺตญฺ’ติ ปชานาติ; อนฺนคฺคํ วา จิตฺตํ ‘อนฺนคฺคํ จิตฺตญฺ’ติ ปชานาติ; สฺมาหิตํ วา จิตฺตํ ‘สฺมาหิตํ จิตฺตญฺ’ติ ปชานาติ, อสฺมาหิตํ วา จิตฺตํ ‘อสฺมาหิตํ จิตฺตญฺ’ติ ปชานาติ; วิมฺุตฺตํ วา จิตฺตํ ‘วิมฺุตฺตํ จิตฺตญฺ’ติ ปชานาติ, อวิมฺุตฺตํ วา จิตฺตํ ‘อวิมฺุตฺตํ จิตฺตญฺ’ติ ปชานาติ. อิทํปิ โห มหาราช สํหิฏฺฐจิกํ สํมณฺเณสํ ปุริเมหิ สํหิฏฺฐจิกเกหิ สํมณฺเณสเจหิ อภิกฺกณฺนคฺคตฺรณฺจ ปณฺณตฺตตฺรณฺจ.

ปุพฺพเพนิวาสานุสฺสติญาณ (๖)

[๒๔๔] โส เหว สฺมาหิตเต จิตฺเต ปริสฺสทุเช ปริโยทาเต อนงฺกณเณ วิคฺคูปกฺกิเตเส มฺหุฏฺเฐ กมฺมณิเย จีเต อาเนนฺชปฺปคฺเต, ปุพฺพเพนิวาสานุสฺสติญาณาย จิตฺตํ อภินฺนหริติ อภินฺนนาเมติ; โส อเนกวิหิตํ ปุพฺพเพนิวาสํ อนุสฺสเรติ. เสยฺยถํ? เอกํปิ ชาตํ เทวํปิ ชาตโย คิสุโสํปิ ชาตโย จคฺคสุโสํปิ ชาตโย ปญฺจํปิ ชาตโย ทสํปิ ชาตโย วัสสํปิ ชาตโย คัสสํปิ ชาตโย จคฺคคาสฺสํปิ ชาตโย ปณฺณาสํปิ ชาตโย ชาตีสํปิ ชาตีสหสฺสํปิ ชาตีสคฺคสหสฺสํปิ อเนเกมี สํวฏฺฏกปฺเป อเนเกมี วิวฏฺฏกปฺเป

* ต. สตมฺปิ ชาตโย สหสฺสํปิ ชาตโย สคฺคสหสฺสํปิ ชาตโย

อนเณปี จังฆฏฐิวิฆฏฐกปเป; ‘อมุคฺราตฺติ เอวํนาโม เอวํโคตฺโต เอวํวณฺโณ เอวมาหาโร
 เอวํตฺถกฺกฏฐปฏิจฺเจวํ เอวมายุปฺริยนฺโต; โส คโต จโต อมฺกุร อุตฺปาถิ, คตฺตราปาดิ
 เอวํนาโม เอวํโคตฺโต เอวํวณฺโณ เอวมาหาโร เอวํตฺถกฺกฏฐปฏิจฺเจวํ เอวมา-
 ยุปฺริยนฺโต; โส คโต จโต อีรฺูปปนฺโน’ติ. อิติ ตํการํ ตํอฺกฺกเทสํ อนเณกฺกิตฺติ
 ปุพฺพเพณิวดํ อนุสฺสํวติ.

[๒๔๕] เสงฺยถาปี มหาราช ปฺริโส ตมฺมุหา คามา อณฺณํ คามํ คจฺญะเย, ตมฺหาปี
 คามา อณฺณํ คามํ คจฺญะเย; โส ตมฺมุหา คามา ตกฺกเยว คามํ
 ปจฺจจากจฺญะเย; คตฺถํ เอวมฺสฺส ‘อหิ โส ตมฺมุหา คามา อมฺํ คามํ อคณฺณิ;’ คตฺราหิ^๒
 เอวํ อญฺจํ, เอวํ นิธํ, เอวํ อภํ, เอวํ คณฺณํ อโหสิ, ตมฺหาปี คามา อมฺํ
 คามํ อคณฺณิ; คตฺตราปาดิ เอวํ อญฺจํ, เอวํ นิธํ, เอวํ อภํ, เอวํ คณฺณํ
 อโหสิ; โสมฺหิ ตมฺมุหา คามา ตกฺกเยว คามํ ปจฺจจากโต’ติ; เอวเมว โส มหาราช
 ภิกฺขุ เอวํ ตมาหิตะ จิตฺเต ปริสฺสฺสฺสฺส ปรีโยทาเต อนนฺคณเณ วิคฺคฺกฏฐกฺก
 มุทฺกฏเต กมฺมณิเย จิตฺเต อาเนนฺนปฺปฏฺเต, ปุพฺพเพณิวดํสฺสคิตฺตานิยาจ จิตฺตํ
 อภินิหฺรติ อภินินฺนาเมติ; โส อนเณกฺกิตฺติ ปุพฺพเพณิวดํ อนุสฺสํวติ. เสงฺยถํ? เอกํ
 ชาติ เทวํ ชาติโย คิธํโสมี ชาติโย จตฺถํโสมี ชาติโย ปณฺณํ ชาติโย ทสํ
 ชาติโย วีสํ ชาติโย คิธํ ชาติโย จตฺถํโสมี ชาติโย ปณฺณํโสมี ชาติโย ชาติสคํ
 ชาติสคํโสมี ชาติสคํโสมี อนเณปี จังฆฏฐกปเป อนเณปี วิฆฏฐกปเป อนเณปี
 จังฆฏฐิวิฆฏฐกปเป; ‘อมุคฺราตฺติ เอวํนาโม เอวํโคตฺโต เอวํวณฺโณ เอวมาหาโร
 เอวํตฺถกฺกฏฐปฏิจฺเจวํ เอวมายุปฺริยนฺโต; โส คโต จโต อมฺกุร อุตฺปาถิ, คตฺตราปาดิ
 เอวํนาโม เอวํโคตฺโต เอวํวณฺโณ เอวมาหาโร เอวํตฺถกฺกฏฐปฏิจฺเจวํ เอวมายุปฺริ-
 ยนฺโต; โส คโต จโต อีรฺูปปนฺโน’ติ. อิติ ตํการํ ตํอฺกฺกเทสํ อนเณกฺกิตฺติ ปุพฺพเพณิวดํ
 อนุสฺสํวติ. อิทํ โส มหาราช สมนฺทิจํ สามณณผลํ ปฺริเมหิ สมนฺทิจเกหิ สามณณผลเอหิ
 อภิกฺกนฺตคฺคณฺจ ปณฺคคฺคณฺจ.

ทิพฺพจกฺกฏฐาณ (๑)

[๒๔๖] โส เอวํ ตมาหิตะ จิตฺเต ปริสฺสฺสฺส ปรีโยทาเต อนนฺคณเณ วิคฺคฺกฏ-

๑ น. ม. อคฺคณิ ๒ น. ม. คตฺราปี ๓ น. ม. คตฺราปี เอวํ อญฺจํ

สุดศุค]

ทิพพจกขุณยาน

๘๓

กิตเต เต มุทุภูเต กมฺมณิเย จิตฺเต อานนฺธชฺชปฺปคฺเต, สํคฺคตานิ จุคฺคปฺปาคณณาย จิตฺตํ
อภินิหฺรติ อภินินฺนาเมติ; โส ทิพฺเพน จกฺขุณา วิสฺสุทฺธเณ อติกฺกนฺตมานุสํเกน สํคฺเต
ปสฺสํติ จวมาเน อุปฺปชฺชมาเน หิเน ปณฺเฑ สํวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สํคฺเต
ทฺคฺคเต; ยถากมฺมปฺปคฺเต สํคฺเต ปชานาติ 'อิมํ วต โภณฺโต สํคฺคา กายทฺจจฺริเตน
สํนฺนาคคา, วจฺจฺจจฺริเตน สํนฺนาคคา, มโนทฺจจฺริเตน สํนฺนาคคา; อริยานํ อุปฺวาทกา
มิจฺจาทิฏฺฐิจิภา มิจฺจาทิฏฺฐิจิกมฺมสํมาทานา; เต กายสํสํ เกทา ปรมฺมรณํ อปายํ
ทฺคฺคํ วิณิปาคํ นิรยํ อุปฺปนฺนา. อิมํ วา ปน โภณฺโต สํคฺคา กายสํจฺริเตน
สํนฺนาคคา, วจฺจฺจจฺริเตน สํนฺนาคคา, มโนสํจฺริเตน สํนฺนาคคา; อริยานํ อนุปฺวาทกา
สํมมาทิฏฺฐิจิภา สํมมาทิฏฺฐิจิกมฺมสํมาทานา; เต กายสํสํ เกทา ปรมฺมรณํ สํคฺคํ
สํคฺคํ โสกํ อุปฺปนฺนาติ. อิติ ทิพฺเพน จกฺขุณา วิสฺสุทฺธเณ อติกฺกนฺตมานุสํเกน
สํคฺเต ปสฺสํติ จวมาเน อุปฺปชฺชมาเน หิเน ปณฺเฑ สํวณฺเณ ทุพฺพณฺเณ สํคฺเต
ทฺคฺคเต; ยถากมฺมปฺปคฺเต สํคฺเต ปชานาติ.

[๒๔๗] เสยฺยถาปิ มหาราช มชฺเฌ สิงฺฆาฏเก ปาสาโท, คตฺวํ จกฺขุมา ปุริโส
จิตฺโต ปสฺสํเสยฺย มนุสฺสํ เกหํ ปวิสฺสนฺเคมี นิกฺขมฺนฺเคมี วฏิกายํ วฏี สํญจฺรณเคมี^๒
มชฺเฌ สิงฺฆาฏเก นิสฺสินฺเฌ; คตฺสํ เอวมสํสํ 'เอเต มนุสฺสา เกหํ ปวิสฺสนฺติ,
เอเต นิกฺขมฺนฺติ, เอเต วฏิกายํ วฏี สํญจฺรณฺติ, เอเต มนุสฺสา มชฺเฌ สิงฺฆาฏเก
นิสฺสินฺนาติ; เอวเมว โส มหาราช ภิกฺขุ เอวํ สํมาหิตํ จิตฺเต ปวิสฺสุทฺธํ ปรีโยทาคํ
อนนฺจเณ วิคฺคูปกฺกิตเต เต มุทุภูเต กมฺมณิเย จิตฺเต อานนฺธชฺชปฺปคฺเต, สํคฺคตานิ
จุคฺคปฺปาคณณาย จิตฺตํ อภินิหฺรติ อภินินฺนาเมติ; โส ทิพฺเพน จกฺขุณา วิสฺสุทฺธเณ
อติกฺกนฺตมานุสํเกน สํคฺเต ปสฺสํติ จวมาเน อุปฺปชฺชมาเน หิเน ปณฺเฑ สํวณฺเณ
ทุพฺพณฺเณ สํคฺเต ทฺคฺคเต; ยถากมฺมปฺปคฺเต สํคฺเต ปชานาติ 'อิมํ วต โภณฺโต
สํคฺคา กายทฺจจฺริเตน สํนฺนาคคา, วจฺจฺจจฺริเตน สํนฺนาคคา, มโนทฺจจฺริเตน
สํนฺนาคคา; อริยานํ อุปฺวาทกา มิจฺจาทิฏฺฐิจิภา มิจฺจาทิฏฺฐิจิกมฺมสํมาทานา; เต
กายสํสํ เกทา ปรมฺมรณํ อปายํ ทฺคฺคํ วิณิปาคํ นิรยํ อุปฺปนฺนา. อิมํ วา
ปน โภณฺโต สํคฺคา กายสํจฺริเตน สํนฺนาคคา, วจฺจฺจจฺริเตน สํนฺนาคคา, มโนสํจฺริเตน

๑. น. ม. คตฺถ

๒. น. ม. วฏิกายํ วฏี สํญจฺรณเค

สัมมนาสด; อริยาน อนุปวาทกา สัมมาทิฏฐิโก สัมมาทิฏฐิกัมมสัมมาทธาน; เต
กายสฺส เกทา ปรมมรณา สุกฺกํ สุกฺกํ โลกํ อุปปณฺหาติ. อิติ ทิพฺเพน จกฺขฺนา
วิสุทฺเธน อตฺถิถนฺตมานุสฺสเกน สฺส
สฺส
สฺส
สฺส
สฺส
สฺส
สฺส
สฺส
สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
สฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
สฺส
ส

อาสาทุกขญาณ (๘)

[๒๔๗] ไธ เอวํ สํมาหิตะ จิตฺเต ปริสฺสุทธะ ปริโยทาคะ อณฺเฏเน วิคฺคฺกปฺก-
กิตฺเตเต มุทฺทํเก กมฺมณิเย จิตฺเต อานนฺเตชฺชปฺปคฺเค, อาสวํ ฆยพณนํ ยจิตฺตํ
อภินฺนหริติ อภินฺนนาเมติ; ไธ ‘อํ ทุทฺธนฺติ ยถากฺคํ ปชานาติ, ‘อํ
‘ทุทฺธสมฺมทโย’ติ ยถากฺคํ ปชานาติ, ‘อํ ทุทฺธนิโร’ติ ยถากฺคํ ปชานาติ,
‘อํ ทุทฺธนิโรคามินํ ปฏิปทา’ติ ยถากฺคํ ปชานาติ; ‘อิมํ อาสวํ’ติ ยถากฺคํ
ปชานาติ, ‘อํ อาสวสมฺมทโย’ติ ยถากฺคํ ปชานาติ, ‘อํ อาสวนิโร’ติ
ยถากฺคํ ปชานาติ, ‘อํ อาสวนิโรคามินํ ปฏิปทา’ติ ยถากฺคํ ปชานาติ;
ตฺถสฺส เอวํ ชานโต เอวํ ปสฺสโต กามาตวํ ยจิตฺตํ วิมฺมจฺจติ, กวาตวํ ยจิตฺตํ
‘วิมฺมจฺจติ, อวิชฺชาตวํ ยจิตฺตํ วิมฺมจฺจติ; วิมฺมคฺคสฺสํ ‘วิมฺมคฺคมิ’ติ พานํ โหติ; ‘จํนา
ชาติ; วุตฺติํ พรหมจฺริยํ; กตํ ภรณํ; นนฺทํ อิตฺถกตฺตยา’ติ ปชานาติ.

[๒๔๘] เตยยามมี มหาราช ปพพตตังเขเป อุตกรทโท อจุโณ วิปปลนโน
อนาวโธ, ศคฺค จกฺขมา ปุริโส คีเร จิโธ ปตฺเตยฺย ตีปมิกตมฺพุทฺธมฺปี ตฺถวรกกตฺถมฺ
มจฺจกฺขมฺพมฺปี จรณฺตมฺปี ตฺถวรกกตฺถมฺปี; ตตฺถ เหวมตฺถ ‘อโย โส อุตกรทโท อจุโณ
วิปปลนโน อนาวโธ, ศคฺคเม ตีปมิกตมฺพุทฺธมฺปี ตฺถวรกกตฺถมฺปี มจฺจกฺขมฺพมฺปี จรณฺตมฺปี
ตฺถวรกกตฺถมฺปี; เหวมเมว โส มหาราช ภิกฺขุ เหวม ตมาหิตะ จิตฺเต ปริตฺตฺเต
ปริโยทาทะ อนนฺตเตน วิคฺคฺกปฏฺกิตฺเตเต มุทฺตฺเต กมฺมณฺเอยะ จิตฺเต อานนฺตฺเตปฏฺกิตฺเต,
อาตฺถวณฺม ษยณานาย จิตฺตํ อภินฺทริตี อภินฺนินาเมตี; โส ‘อโย ทุกฺขณฺตํ ยถาภูตํ
ปชานาตี, ‘อโย ทุกฺขณฺตมฺพุทฺธมฺปี ยถาภูตํ ปชานาตี, ‘อโย ทุกฺขณฺตมฺพุทฺธมฺปี ยถาภูตํ

สุดท้าย]

อชาตศัตรูอุปาสกตตปฏิเวทนา

๗๕

ปธานาคี, ‘อโย ทุกฺขนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ ปธานาคี; ‘อิมะ ชาตวาคี’
 ยถาภูตํ ปธานาคี, ‘อโย ชาตวสมุทโย’ติ ยถาภูตํ ปธานาคี, ‘อโย ชาตวนิโรธ’ติ
 ยถาภูตํ ปธานาคี, ‘อโย ชาตวนิโรธคามินี ปฏิปทา’ติ ยถาภูตํ ปธานาคี;
 ตสฺสํ เขวํ ชานโต เขวํ ปสฺสโต กามาตวามี จิตฺตํ วิมุจฺจติ, ภวาตวามี จิตฺตํ
 วิมุจฺจติ, อวิชฺชาตวามี จิตฺตํ วิมุจฺจติ; วิมุคฺตสฺสํ ‘วิมุคฺตมิตี’ติ ญาณํ โหติ; ‘อชฺฌา
 นาติ; วุตฺตํ พุทฺธมจฺฉริยํ; กตํ กรณํ; นาสวํ อิตฺถคฺคตยา’ติ ปธานาคี. อิทํปิ ไช
 มหาราช สันตฺธิจิกํ สํมณฺเณสํ ปุริเมหิ สันตฺธิจิกเกหิ สํมณฺเณสํ อภิกฺกนฺตฺตฺตฺต
 ปณฺณตฺตฺตฺต. อิมํสูมา ๆ ปนํ มหาราช สันตฺธิจิกํ สํมณฺเณสํ อณฺณํ
 สันตฺธิจิกํ สํมณฺเณสํ อุตฺตฺตฺตฺตฺต วา ปณฺณตฺตฺต วา นตฺต’ติ.

อชาตศัตรูอุปาสกตตปฏิเวทนา

[๒๕๐] เขวํ วุตฺเต, ราชมา มาโคธ อชาตศัตรู เวเทหิปฺตโต ภควนฺตํ
 เขตฺตวโร ‘อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต; อภิกฺกนฺตํ ภนฺเต; เสยฺยถามี ภนฺเต นิกฺกขฺชิตํ วา
 อุกฺกขฺชเยย, ปฏิจฺจนฺตํ วา วิวเรย, มุพฺพสฺสํ วา นคฺคํ อจฺฉิเยย, ชนฺธกาเร
 วา เขตฺตปฺชฺชิตํ อจฺฉเยย ‘จกฺขมฺมโต รูปานิ ทณฺฑนํ’ติ; เขวเมวํ ภควตา^๒ อเนก-
 ปริยาเยน ชมฺโม ปกาสิโต; เขตํภํ ภนฺเต ภควนฺตํ สรรณํ คจฺฉามิ ชมฺมณฺญ
 ภิกฺขุสํฆเย; อุปาสกํ มํ ภควา อจฺฉเยย ชนฺธคฺคเค ปาเนเปตํ สรรณํ คตํ; อจฺฉโย
 มํ ภนฺเต อจฺฉมา ยถาพาดํ ยถามุพฺพํ ยถาอุกฺกตํ, โยหิ ภนฺเต ปิตฺรํ ชมฺมิกํ
 ชมฺมราชานํ อิตฺถวียสฺสํ การณา^๓ อชฺชิตา โวโรเปตํ; ตสฺสํ เม ภนฺเต ภควา
 อจฺฉยํ อจฺฉยโต ปฏิคฺคณฺหาตุ ชายตี สํวรายา’ติ.

[๒๕๑] “ตคฺช คุวํ มหาราช อจฺฉโย อจฺฉมา ยถาพาดํ ยถามุพฺพํ
 ยถาอุกฺกตํ, ยํ คุวํ ปิตฺรํ ชมฺมิกํ ชมฺมราชานํ อิตฺถวียสฺสํ การณา^๕ อชฺชิตา

๑ ส. ปณฺณตฺตฺต นคฺคิ

๒ น. ม. ภนฺเต ภควตา

๓ น. ม. ส. ‘ภนฺเต’ติ อิทํ นคฺคิ

๔ น. ม. อิตฺถวียการณา

๕ น. ม. ‘อิตฺถวียสฺสํ การณา’ติ อิทํ นคฺคิ

โวโรเปติ; ยโต จ ไซ คฺวั มหาราช อจฺจยํ อจฺจยโต ทิสฺวา ยถารมฺมํ ปฏิกโรติ,
 คณฺเฑ มยํ ปฏิกคณฺหาม; อุตฺถมิ เหน่า มหาราช อริยสฺสํ วินฺเย, โย อจฺจยํ
 อจฺจยโต ทิสฺวา ยถารมฺมํ ปฏิกโรติ อายคิํ ตํวํ ชาปฺรชตฺตี”ติ.

[๒๕๒] เหวํ อุตฺเต, ราชา มากโร อชาตสฺสคฺค เวเทหิปฺคฺโค ภควนฺคํ เขตทโวจ
 “หนุท จทานิ มยํ ภนฺเต ศฺชณฺม พหุกิจฺจา, มยํ พหุภรณฺเญ”ติ. “ยสฺสํทานิ
 คฺวั มหาราช กาลํ มณฺเญสฺ”ติ. ธถ ไซ ราชา มากโร อชาตสฺสคฺค เวเทหิปฺคฺโค
 ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทิตฺวา อนฺโมทิตฺวา อญฺจายาสนา ภควนฺคํ อภิวาทิตฺวา
 ปทกฺขิณํ กตฺวา ปฏกามิ.

[๒๕๓] ธถ ไซ ภควา, อจิรปฏกนฺตสฺส รเมโณ มากธสฺสํ อชาตสฺสคฺค
 เวเทหิปฺคฺคสฺสํ, ภิกฺขุ อามนฺเตสฺ “จตายํ ภิกฺขเว ราชา, อูปหตายํ ภิกฺขเว ราชา;
 จจายํ ภิกฺขเว ราชา ปิตฺรํ รมฺมิกํ รมฺมราชานํ ธีวิตา น โวโรเปตฺถ, อิมสฺมึ-
 เหว” ชาตฺเน วิรชํ วิคฺคมถํ รมฺมจกฺขํ อูปฺปชฺชิสฺสํ”ติ. อิทมโวจ ภควา,
 อคฺคณฺนา เตะ ภิกฺขุ ภควโต ภาสิตํ อภินนฺทนฺติ.

สามเบบผลสุตฺตํ นิฏฺฐิตํ ทุตฺติยํ

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค
พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙
สามัญญผลสูตร เล่ม ๙ ข้อ ๑๕๐ - ๒๕๓ หน้า ๔๘ - ๘๖

๒. สามัญญผลสูตร ว่าด้วยผลแห่งความเป็นสมณะ

เรื่องพระเจ้าอชาตศัตรูและราชอำมาตย์

[๑๕๐] ข้าพเจ้าได้สดับมาอย่างนี้

สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่สวนมะม่วงของหมอชีวก โกมารภัจ^๑ เขตกรุงราชคฤห์ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่จำนวน ๑,๒๕๐ รูป สมัยนั้นแล ในคืนวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ อันเป็นวันอุโบสถของเดือนที่ ๔ ซึ่งเป็นเดือนที่มีดอกโกมุทบานสะพรั่ง พระราชาแห่งแคว้นมคธพระนามว่าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร^๒ มีอำมาตย์แวดล้อม ประทับนั่งอยู่บนปราสาทชั้นบน ขณะนั้น ท้าวเธอทรงเปล่งอุทานว่า “ราตรีสว่างไสวน่ารื่นรมย์ งดงาม น่าชื่นชมยิ่งนัก เป็นฤกษ์งามยามดี วันนี้เราควรเข้าไปหาสมณะหรือพรหมณ์ผู้ใดหนอ ที่จะทำให้จิตใจของเราเบิกบานเลื่อมใสได้”

[๑๕๑] เมื่อท้าวเธอทรงเปล่งอุทานอย่างนี้ ราชอำมาตย์ผู้หนึ่งได้กราบทูลว่า “ขอเดชะ ครุปุระณะ กัสสปะ^๓ เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ เป็นผู้มั่งมีชื่อเสียงมีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ คนจำนวนมากยกย่องกันว่าเป็นคนดี มีประสบการณ์มาก บวชมานาน มีชีวิตอยู่หลายรัชสมัย ล่วงกาลผ่านวัยมานาน พระองค์โปรดเสด็จเข้าไปหาท่าน เมื่อเสด็จเข้าไปหา พระทัยของพระองค์จะเบิกบานเลื่อมใส”

เมื่อราชอำมาตย์ผู้นั้นกราบทูลอย่างนี้ ท้าวเธอทรงนิ่ง

[๑๕๒] ราชอำมาตย์อีกคนหนึ่งได้กราบทูลว่า “ขอเดชะ ครุหมักขลิ โคศาล^๔ เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ เป็นผู้มั่งมีชื่อเสียงมีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ

^๑ ที่ชื่อว่า ชีวก เพราะเมื่อคลอดออกมาวันแรกถูกแม้นำไปทิ้ง แต่มีชีวิตรอดมาได้ ที่ชื่อว่า โกมารภัจ เพราะอภัยราชกุมารทรงนำไปเลี้ยงไว้อย่างราชกุมาร เขาจบการศึกษาทางแพทย์ เป็นคนแรกที่ผ่าตัดสมองเป็นผลสำเร็จ นอกจากนี้ ยังเป็นแพทย์ประจำพระองค์ของพระพุทธเจ้าอีกด้วย (วิ. มหา. ๕/๓๒๘/๑๒๕)

^๒ พระเจ้าอชาตศัตรู เป็นพระราชโอรสของพระเจ้าพิมพิสารกับพระนางเวเทหิ (ที.สี.อ. ๑๕๐/๑๒๗)

^๓ เจ้าลัทธิชื่อปุระณะ กัสสปโคตร (ที.สี.อ. ๑๕๑/๑๓๐)

^๔ เจ้าลัทธิชื่อหมักขลิ ผู้เกิดในโรงโค (ที.สี.อ. ๑๕๒/๑๓๑)

คนจำนวนมากยกย่องกันว่าเป็นคนดี มีประสบการณ์มาก บวชมานาน มีชีวิตอยู่หลายรัชสมัย ล่วงกาลผ่านวัยมามาก พระองค์โปรดเสด็จเข้าไปหาท่าน เมื่อเสด็จเข้าไปหา พระทัยของพระองค์จะเบิกบานเลื่อมใส”

เมื่อราชอำมาตย์ผู้นั้นกราบทูลอย่างนี้ ท้าวเธอก็ทรงนิ่ง

[๑๕๓] ราชอำมาตย์อีกคนหนึ่งได้กราบทูลว่า “ขอเดชะ ครูอชิตะ เกสกัมพล^๑ เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ เป็นผู้มีความรู้เสียงมีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ คนจำนวนมากยกย่องกันว่าเป็นคนดี มีประสบการณ์มาก บวชมานาน มีชีวิตอยู่หลายรัชสมัย ล่วงกาลผ่านวัยมามาก พระองค์โปรดเสด็จเข้าไปหาท่าน เมื่อเสด็จเข้าไปหา พระทัยของพระองค์จะเบิกบานเลื่อมใส”

เมื่อราชอำมาตย์ผู้นั้นกราบทูลอย่างนี้ ท้าวเธอก็ทรงนิ่ง

[๑๕๔] ราชอำมาตย์อีกคนหนึ่งได้กราบทูลว่า “ขอเดชะ ครูปุณณะ กัจจายนะ^๒ เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ เป็นผู้มีความรู้เสียงมีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ คนจำนวนมากยกย่องกันว่าเป็นคนดี มีประสบการณ์มาก บวชมานาน มีชีวิตอยู่หลายรัชสมัย ล่วงกาลผ่านวัยมามาก พระองค์โปรดเสด็จเข้าไปหาท่าน เมื่อเสด็จเข้าไปหา พระทัยของพระองค์จะเบิกบานเลื่อมใส”

เมื่อราชอำมาตย์ผู้นั้นกราบทูลอย่างนี้ ท้าวเธอก็ทรงนิ่ง

[๑๕๕] ราชอำมาตย์อีกคนหนึ่งได้กราบทูลว่า “ขอเดชะ ครูสัทธชัย เวลัฏฐ-บุตร^๓ เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ เป็นผู้มีความรู้เสียงมีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ คนจำนวนมากยกย่องกันว่าเป็นคนดี มีประสบการณ์มาก บวชมานาน มีชีวิตอยู่หลายรัชสมัย ล่วงกาลผ่านวัยมามาก พระองค์โปรดเสด็จเข้าไปหาท่าน เมื่อเสด็จเข้าไปหา พระทัยของพระองค์จะเบิกบานเลื่อมใส”

เมื่อราชอำมาตย์ผู้นั้นกราบทูลอย่างนี้ ท้าวเธอก็ทรงนิ่ง

^๑ เจ้าลัทธิชื่ออชิตะ ผู้บ่มหัมมาที่ทำได้ด้วยฝีมือของมนุษย์ (ที.สี.อ. ๑๕๓/๑๓๑)

^๒ เจ้าลัทธิชื่อปุณณะ กัจจายนโคตร (ที.สี.อ. ๑๕๔/๑๓๒)

^๓ เจ้าลัทธิชื่อสัทธชัย ผู้เป็นบุตรของช่างสาน (ที.สี.อ. ๑๕๕/๑๓๒)

[๑๕๖] ราชอำมาตย์อีกคนหนึ่งได้กราบทูลว่า “ขอเดชะ ครุณิครณธนาฏบุตร” เป็นเจ้าหมู่เจ้าคณะ เป็นคณาจารย์ เป็นผู้มีชื่อเสียงมีเกียรติยศ เป็นเจ้าลัทธิ คนจำนวนมากยกย่องกันว่าเป็นคนดี มีประสบการณ์มาก บวชมานาน มีชีวิตอยู่หลายรัชสมัย ล่วงกาลผ่านวัยมามาก พระองค์โปรดเสด็จเข้าไปหาท่าน เมื่อเสด็จเข้าไปหา พระทัยของพระองค์จะเบิกบานเลื่อมใส”

เมื่อราชอำมาตย์ผู้นั้นกราบทูลอย่างนี้ ท้าวเธอก็ทรงนิ่ง

ว่าด้วยหมอชิวก โกมารภจ

[๑๕๗] สมัยนั้น หมอชิวก โกมารภจ นั่งนิ่งอยู่ ณ ที่ไม่ไกลจากพระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร ท้าวเธอตรัสถามหมอชิวก โกมารภจ ว่า “สหายชิวก ทำไมท่านจึงนั่งอยู่เล่า”

หมอชิวก โกมารภจ ทูลตอบว่า “ขอเดชะ พระผู้มีพระภาคผู้ทรงเป็นพระอรหันต์ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ ประทับอยู่ที่สวนมะม่วงของข้าพระพุทธเจ้า พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่จำนวน ๑,๒๕๐ รูป พระองค์มีพระกิตติศัพท์อันงามขจรไปอย่างนี้ว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปได้ รู้แจ้งโลก เป็นสารถิฝักผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า”^๑ เป็นพระผู้มีพระภาค” พระองค์โปรดเสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น เมื่อเสด็จเข้าไปเฝ้า พระทัยของพระองค์จะเบิกบานเลื่อมใส”

^๑ นิครนถ์ ผู้เป็นบุตรของนักพื่อน (ที.ล.อ. ๑๕๖/๑๓๒)

^๒ ชื่อว่า เป็นพระพุทธเจ้า เพราะทรงรู้สิ่งที่ควรรู้ทั้งหมดด้วยพระองค์เองและทรงสอนให้ผู้อื่นรู้ตาม

^๓ ชื่อว่า เป็นพระผู้มีพระภาค เพราะ (๑) ทรงมีโชค (๒) ทรงทำลายข้าศึกคือกิเลส (๓) ทรงประกอบด้วยภคธรรม ๖ ประการ (คือ ความเป็นใหญ่เหนือจิตของตน, โลกุตตรธรรม, ยศ, สิริ, ความสำเร็จประโยชน์ตามต้องการ และความเพียร) (๔) ทรงจำแนกแจกแจงธรรม (๕) ทรงเสวยวิริยธรรม (๖) ทรงคายตัณหาในภพทั้งสาม (๗) ทรงเป็นที่เคารพของชาวโลก (๘) ทรงอบรมพระองค์ดีแล้ว (๙) ทรงมีส่วนแห่งปัจจัย ๔ เป็นต้น (วิ.อ. ๑/๑๐๓-๑๑๘, สารตุด.ฎีกา. ๑/๒๗๐)

อนึ่ง พุทธคุณนี้ ท่านแบ่งเป็น ๑๐ ประการ โดยแยกพุทธคุณข้อ ๖ เป็น ๒ ประการ คือ (๑) เป็นผู้ยอดเยี่ยม (๒) เป็นสารถิฝักผู้ที่ควรฝึกได้ (วิสุทฺธิ. ๑/๒๖๕, วิ.อ. ๑/๑๑๒-๑๑๓)

สูตร] พระเจ้าอชาตศัตรูทูลถามเรื่องผลแห่งความเป็นสมณะ ๕๑

[๑๕๘] ท้าวเธอจึงมีรับสั่งว่า “ถ้าอย่างนั้น ท่านจงสั่งให้จัดเตรียมขบวนช้างเกิด สหายซึก”

หมอซึก โกमारภจ กราบทูลรับสนองพระบรมราชโองการแล้ว สั่งให้เตรียมช้างพัง ๕๐๐ เชือกและช้างพระที่นั่ง กราบทูลว่า “ขบวนช้างพร้อมแล้ว ขอเชิญได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเสด็จเกิด พระเจ้าข้า”

[๑๕๙] ต่อมา พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร โปรดให้สตรี ๕๐๐ คนขึ้นช้างพังเชือกละ ๑ คน แล้วทรงช้างพระที่นั่ง มีผู้ถือคบเพลิง เสด็จออกจากกรุงราชคฤห์ด้วยราชานุภาพอันยิ่งใหญ่สมพระเกียรติไปสวนมะม่วงของหมอซึก โกमारภจ

พอใกล้จะถึงสวนมะม่วง ท้าวเธอทรงหวาดระแวง พระโลมชาติชูชัน จึงตรัสถามหมอซึก โกमारภจ ว่า “สหายซึก ท่านไม่ได้หลอกเรา ไม่ได้ลวงเรา ไม่ได้นำเรามาให้ศัตรูดอกหรือ ภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่จำนวน ๑,๒๕๐ รูปทำไมจึงไม่มีเสียงจาม เสียงกระแอมไอ หรือเสียงพูดคุยกันเลย”

หมอซึก โกमारภจ ทูลตอบว่า “พระองค์โปรดอย่าได้ทรงหวาดระแวงไปเลย ข้าพระพุทธเจ้าไม่ได้หลอกพระองค์ ไม่ได้ลวงพระองค์ ไม่ได้นำพระองค์มาให้ศัตรูหรอก ขอเดชะ พระองค์โปรดเสด็จเข้าไปเกิด นั้นยังมีแสงประทับตามอยู่ในหอนั่ง”

พระเจ้าอชาตศัตรูทูลถามเรื่องผลแห่งความเป็นสมณะ

[๑๖๐] ท้าวเธอจึงได้เสด็จเข้าไปโดยขบวนช้างพระที่นั่งจนสุดทางช้าง แล้วเสด็จลงจากช้างพระที่นั่งเข้าทางประตูหอนั่ง ตรัสถามหมอซึก โกमारภจ ว่า “สหายซึก พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่ไหนเล่า”

หมอซึก โกमारภจ ทูลตอบว่า “ขอเดชะ ผู้ประทับนั่งพึงเสากลาง ผืนพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออกข้างหน้าภิกษุสงฆ์ นั่นแลคือพระผู้มีพระภาค พระเจ้าข้า”

[๑๖๑] ลำดับนั้น พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ได้ประทับยืน ณ ที่สมควร ทรงชำเลืองเห็นภิกษุสงฆ์สงบนิ่งเหมือนสรวงน้ำใส จึงทรงเปล่งอุทานว่า “ขอให้อุทัยภักทรกุมาร^๑ ของเราจงมีความสงบอย่างภิกษุสงฆ์ในเวลานี้เกิด”

^๑ อุทัยภักทรกุมาร คือ พระโอรสของพระเจ้าอชาตศัตรู (ที.สี.อ. ๑๖๑/๑๓๙)

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มหาบพิตร พระองค์เสด็จมาตามความรักบัญชา”

ท้าวเธอกราบทูลว่า “อุทัยภัทรกุมารเป็นที่รักของหม่อมฉัน ขอให้เธอจงมีความสงบอย่างภิกษุสงฆ์ในเวลานี้เถิด พระพุทธเจ้าข้า”

[๑๖๒] ลำดับนั้น ท้าวเธอทรงกราบพระผู้มีพระภาค ทรงไหว้ภิกษุสงฆ์แล้วประทับนั่ง ณ ที่สมควร กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันขอโรกาส ทูลถามปัญหาบางอย่างกับพระผู้มีพระภาค หากพระผู้มีพระภาคจะประทานพระวโรกาสเพื่อทรงตอบปัญหาของหม่อมฉัน”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “เชิญถามตามพระประสงค์เถิด มหาบพิตร”

[๑๖๓] พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร ได้ทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ อาชีพที่อาศัยศิลปะเหล่านี้ คือ พลช้าง พลม้า พลรถ พลธนู พนักงานเชิญธง พนักงานจัดกระบวนทัพ พวกจัดส่งเสบียง ราชินิกุลผู้ทรงเป็นนายทหารระดับสูง พลอาสา ขุนพล พลกล้า พลสวมเกราะ พวกทาสเรือนเบี้ย พวกทำขนม ช่างกลบก พนักงานเครื่องสรง พวกพ่อครัว ช่างดอกไม้ ช่างย้อม ช่างหูก ช่างจักสาน ช่างหม้อ นักคำนวณ นักบัญชี หรืออาชีพที่อาศัยศิลปะอย่างอื่นทำนองนี้ คนเหล่านั้นได้รับผลจากอาชีพที่อาศัยศิลปะที่เห็นประจักษ์มาเลี้ยงชีพในปัจจุบัน จึงบำรุงตนเอง บิดา มารดา บุตรภรรยา มิตรสหายให้เป็นสุข บำเพ็ญทักษิณาในสมณพราหมณ์ซึ่งมีผลมากเป็นไปเพื่อให้ได้อารมณ์ดีมีสุขเป็นผลให้เกิดในสวรรค์ พระองค์จะทรงบัญญัติผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบันได้เช่นนั้นบ้างหรือไม่”

[๑๖๔] พระผู้มีพระภาคตรัสถามว่า “มหาบพิตร พระองค์ทรงจำได้หรือไม่ว่า ปัญหาข้อนี้ได้ตรัสถามสมณพราหมณ์อื่นมาบ้างแล้ว”

“หม่อมฉันจำได้ว่าเคยถามปัญหาข้อนี้กับสมณพราหมณ์เหล่านั้นมาแล้ว พระพุทธเจ้าข้า”

“ท่านเหล่านั้นตอบว่าอย่างไร หากไม่หนักพระทัย เชิญพระองค์ตรัสเถิด”

“ณ สถานที่ที่มีพระผู้มีพระภาคหรือผู้เปรียบดังพระผู้มีพระภาคประทับนั่งอยู่ หม่อมฉันไม่หนักใจเลย พระพุทธเจ้าข้า”

“ถ้าอย่างนั้น เชิญพระองค์ตรัสเถิด มหาบพิตร”

ลัทธิของครูปุณณะ กัสสปะ
อภิรยวาทะ^๑ = ลัทธิที่ถือว่าทำแล้วไม่เป็นอันทำ

[๑๖๕] พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ คราวหนึ่งในกรุงราชคฤห์นี้ หม่อมฉันเข้าไปหาครูปุณณะ กัสสปะ ถึงที่อยู่ เจริญปราศรัย กันพอคุ้นเคยดี ได้นั่งลงถามครูปุณณะ กัสสปะ ว่า ‘ท่านกัสสปะ อาชีพที่อาศัยศิลปะ มากมายเหล่านี้ คือ พลช้าง พลม้า พลรถ พลธนู พนักงานเชิญธง พนักงาน จัดกระบวนทัพ พวกจัดส่งเสบียง ราชินิกุลผู้ทรงเป็นนายทหารระดับสูง พลอาสา ขุนพล พลกล้า พลสวมเกราะ พวกทาสเรือนเบี้ย พวกทำขนม ช่างกลบกลบ พนักงาน เครื่องทรง พวกพ่อครัว ช่างดอกไม้ ช่างย้อม ช่างทูก ช่างจักสาน ช่างหม้อ นัก คำนวณ นักบัญชี หรืออาชีพที่อาศัยศิลปะอย่างอื่นทำนองนี้ คนเหล่านั้นได้รับ ผลจากอาชีพที่อาศัยศิลปะที่เห็นประจักษ์มาเลี้ยงชีพในปัจจุบัน จึงบำรุงตนเอง บิดา มารดา บุตรภรรยา มิตรสหายให้เป็นสุข บำเพ็ญทักษิณในสมณพราหมณ์ซึ่งมีผล มากเป็นไปเพื่อให้ได้อารมณ์ดีมีสุขเป็นผลให้เกิดในสวรรค์ ท่านกัสสปะจะบัญญัติผล แห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบันได้เช่นนั้นบ้างหรือไม่’

[๑๖๖] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อหม่อมฉันถามอย่างนี้ ครูปุณณะ กัสสปะ ตอบว่า ‘มหาบพิตร เมื่อบุคคลทำเอง ใช้ให้ผู้อื่นทำ ดัดเอง ใช้ให้ผู้อื่นดัด เบียดเบียน เอง ใช้ให้ผู้อื่นเบียดเบียน ทำให้เศร้าโศกเอง ใช้ให้ผู้อื่นทำให้เศร้าโศก ทำให้ลำบาก เอง ใช้ให้ผู้อื่นทำให้ลำบาก ดั้นรนเอง ใช้ให้ผู้อื่นทำให้ดั้นรน มาสัตว์ ถือเอาสิ่งของ ที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ ดัดช่องย่องเบา ปล้น ทำโจรกรรมในบ้านหลังเดียว ดักขุมที่ ทางเปลี่ยว เป็นขู้ พุดเทจ ผู้ทำ(เช่นนั้น) ก็ไม่จัดว่าทำบาป แม้หากบุคคลใช้จักรมี คมดุจมีดโกนสังหารเหล่าสัตว์ในปฐพีนี้ให้เป็นจุกลานตากเนื้อ ให้เป็นกองเนื้อเดียวกัน เขาย่อมไม่มีบาปที่เกิดจากกรรมนั้น ไม่มีบาปมาถึงเขา แม้หากบุคคลไปฝัง ขวานแม่น้ำคงคา มาเอง ใช้ให้ผู้อื่นมา ดัดเอง ใช้ให้ผู้อื่นดัด เบียดเบียนเอง ใช้ให้ผู้อื่นเบียดเบียน เขาย่อมไม่มีบาปที่เกิดจากกรรมนั้น ไม่มีบาปมาถึงเขา แม้หาก

^๑ ลัทธิที่ถือว่า การกระทำทุกอย่างไม่มีผล ทำดีก็ได้ดี ทำชั่วก็ได้ชั่ว เป็นความเห็นที่ปฏิเสธกฎแห่งกรรม (ที.สี.ธ. ๑๖๖/๑๔๕)

๕๔

พระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค [๒. สามัญญผล

บุคคลไปฝั่งซ้ายแม่น้ำคงคา ให้เอง ใช้ให้ผู้อื่นให้ บูชาเอง ใช้ให้ผู้อื่นบูชา เขาย่อมไม่มีบุญที่เกิดจากกรรมนั้น ไม่มีบุญมาถึงเขา ไม่มีบุญที่เกิดจากการให้ทาน จากการฝึกอินทรีย์ จากการสำรวม จากการพูดคำสัตย์ ไม่มีบุญมาถึงเขา' หม่อมฉันถามถึงผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ แต่ครูปูณะ กัสสปะ กลับตอบเรื่องที่ทำแล้วไม่เป็นอันทำ

ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันถามถึงผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ แต่ครูปูณะ กัสสปะ กลับตอบเรื่องที่ทำแล้วไม่เป็นอันทำ เปรียบเหมือนเขาถามเรื่องมะม่วงกลับตอบเรื่องขนุนสำปะลอ หรือเขาถามเรื่องขนุนสำปะลอกลับตอบเรื่องมะม่วง หม่อมฉันจึงคิดว่า คนระดับเราจะรุกรานสมณพราหมณ์ผู้อยู่ในราชอาณาจักรได้ได้อย่างไรกัน หม่อมฉันจึงไม่ชื่นชม ไม่ตำหนิคำกล่าวของครูปูณะ กัสสปะ ถึงไม่ชื่นชม ไม่ตำหนิ แต่ก็ไม่พอใจ และไม่เปล่งวาจาแสดงความไม่พอใจออกมา เมื่อไม่ยึดถือ ไม่ใส่ใจคำกล่าวนั้น ก็ได้ลุกจากที่นั่งจากไป

ลัทธิของครุหมักขลิ โคศาล

นัตถิกวาทะ^๑ = ลัทธิที่ถือว่าไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย

[๑๖๗] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ คราวหนึ่งในกรุงราชคฤห์นี้ หม่อมฉันเข้าไปหาครุหมักขลิ โคศาล ถึงที่อยู่ เจริญปราศรัยกันพอคุ้นเคยดี ได้นั่งลงถามครุหมักขลิ โคศาล ว่า 'ท่านโคศาล อาชีพที่อาศัยศิลปะมากมายเหล่านี้ คือ ฯลฯ^๒ ท่านโคศาล จะบัญญัติผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบันได้เช่นนั้นบ้างหรือไม่'

[๑๖๘] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อหม่อมฉันถามอย่างนี้ ครุหมักขลิ โคศาลตอบว่า 'มหาบพิตร ความเศร้าหมองของสัตว์ทั้งหลายไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย สัตว์ทั้งหลายเศร้าหมองเอง ความบริสุทธิ์ของสัตว์ทั้งหลายไม่มีเหตุไม่มีปัจจัย สัตว์ทั้งหลายบริสุทธิ์เอง ไม่ใช่เพราะการกระทำของตนและไม่ใช่เพราะการกระทำของผู้อื่น ไม่ใช่เพราะการกระทำของมนุษย์ ไม่มีกำลัง ไม่มีคามเพียร ไม่มีคาม

^๑ ลัทธิที่ถือว่า ไม่มีเหตุปัจจัยที่ทำให้สัตว์บริสุทธิ์หรือเศร้าหมอง (ที.สี.อ. ๑๖๘/๑๔๖)

^๒ ความเต็มเหมือนในข้อ ๑๖๕'

สูตร]

ลัทธิของครูมัณฑลโคศล

๕๕

สามารถของมนุษย์ ไม่มีความพยายามของมนุษย์ สัตว์ ปาณะ ภูตะ ชีวะ^๑ ทั้งปวง ล้วนไม่มีอำนาจ ไม่มีกำลัง ไม่มีความเพียร ผ่านแปรไปตามโชคชะตา ตามสถานภาพทางสังคมและตามลักษณะเฉพาะตน ย่อมเสวยสุขและทุกข์ในอภิชาติ^๒ ทั้ง ๖ อนึ่ง กำหนดที่เป็นประธาน ๑,๔๐๖,๖๐๐ กรรม ๕๐๐ กรรม ๕ กรรม ๓ กรรม ๑ กรรมกึ่ง^๓ ปฏิปทา ๖๒ อันตรกัป ๖๒ อภิชาติ ๖ ปุริสภูมิ^๔ ๘ อาชีวก ๔,๕๐๐ ปริพาชก ๔,๕๐๐ นาควาส ๔,๕๐๐ อินทรี ๒,๐๐๐ นรก ๓๐๐ รัชชาตุ^๕ ๓๖ สัตตัญญีครรรค์ ๗ อสัตตัญญีครรรค์ ๗ นิคัณฐีครรรค์^๖ ๗ เทวดา ๗ มนุษย์ ๗ ปีศาจ ๗ สรร ๗ ตาไม้ไผ่ ๗ ตาไม้ไผ่ ๗๐๐ เหวใหญ่ ๗ เหวน้อย ๗๐๐ มหาสุบิน ๗ สุบิน ๗๐๐ มหากัป^๗ ๘,๕๐๐,๐๐๐ เหล่านี้ที่คนพาลและบัณฑิตพากันเที่ยวเวียนว่ไปแล้ว จักทำที่สุดทุกข์ได้เอง ไม่มีความสมหวังในความปรารถนาว่า เราจักอบรมกรรมที่ยังไม่ให้ผลให้ให้ผลหรือสัมผัสมรรณที่ให้ผลแล้วจักทำให้หมดสิ้นไปด้วยศีล พรต ตบะหรือพรหมจรรย์นี้ ไม่มีสุขทุกข์ที่ทำให้สิ้นสุดลงได้ (จำนวนเท่านั้นเท่านั้น)

^๑ สัตว์ หมายถึง สัตว์ชั้นสูง เช่น อุฐ ม้า ลา ปาณะ หมายถึง สัตว์ที่มี ๑ อินทรี ๒ อินทรีเป็นต้น ภูตะ หมายถึง สัตว์ทุกจำพวกทั้งที่เกิดจากฟองไข่และเกิดในครรภ์มารดา ชีวะ หมายถึง พวกพืชทุกชนิด (ที.สี.อ. ๑๖๘/๑๔๖)

^๒ อภิชาติ คือ การกำหนดหมายชนชั้น เช่น โจรเป็นกัณหาภิชาติ (สีดา) นักบวชเป็นนิลาภิชาติ (สีเขียว) นิครนถ์เป็นโลหิตาภิชาติ (สีแดง) คฤหัสถ์เป็นหลิทาภิชาติ (สีเหลือง) อาชีวกเป็นสูกกาภิชาติ (สีขาว) นักบวชที่เคร่งครัดปฏิบัติเป็นปรมสูกกาภิชาติ (สีขาวยิ่งนัก) (ที.สี.อ. ๑๖๘/๑๔๗)

^๓ ตามทัศนะของครูมัณฑล โคศล กรรม ๕ หมายถึง ตา หู จมูก ลิ้น และกาย กรรม ๓ หมายถึง กายกรรม วาจากรรม และมโนกรรม กรรม ๑ หมายถึง กายกรรมกับวาจากรรมรวมกัน กรรมกึ่ง หมายถึงมโนกรรม (ที.สี.อ. ๑๖๘/๑๔๗)

^๔ ขั้นตอนแห่งการเจริญเติบโตและพัฒนาการของบุคคล นับตั้งแต่คลอดไปจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต แบ่งเป็น ๘ ขั้น คือ มัณฑลภูมิ (ระยะไร้เดียงสา) นิพทาภูมิ (ระยะรู้เดียงสา) ปทวิมังสภูมิ (ระยะตั้งไข่) อุชุกตภูมิ (ระยะเดินตรง) เสขภูมิ (ระยะศึกษา) สมณภูมิ (ระยะสงบ) ชินภูมิ (ระยะมีความรอบรู้) ปินนภูมิ (ระยะแก่หง่อม) (ที.สี.อ. ๑๖๘/๑๔๗-๑๔๘)

^๕ ผู้ระออง ในที่นี้หมายถึง ที่ที่ผู้จับเกาะ เช่นหลังฝ่ามือ ฝ่าเท้า เป็นต้น (ที.สี.อ. ๑๖๘/๑๔๗)

^๖ ทั้งอกซึ่งอยู่ที่ข้อหรือตา เช่นอ้อย ไม้ไผ่ และไม้้อ เป็นต้น (ที.สี.อ. ๑๖๘/๑๔๘)

^๗ กำหนดระยะเวลา ๑ มหากัป ยาวนานมาก อรรถกถาเปรียบว่า มีสระน้ำใหญ่แห่งหนึ่งเต็มด้วยน้ำ บุคคลเอาปลายใบหญ้าจุ่มลงไปนำหยดน้ำออกมา ๑๐๐ ปีต่อ ๑ ครั้ง จนน้ำในสระนั้นแห้ง กระทำเช่นนี้ไปจนครบ ๗ ครั้ง นั่นคือระยะเวลา ๑ มหากัป (ที.สี.อ. ๑๖๘/๑๔๘)

เหมือนดวงด้ายทะนายน ไม่มีสังสารวัฏที่ทำให้สิ้นสุดไปได้ด้วยอาการอย่างนี้ ไม่มี ความเสื่อมและความเจริญ ไม่มีการเลื่อนขึ้นสูงและเลื่อนลงต่ำ พวกคนพาลและ บัณฑิตพากันเที่ยวเวียนว้ายไปแล้วก็จักทำที่สุดทุกข์ได้เอง เหมือนกลุ่มด้ายที่ถูก ขว้างไปย่อมคลี่หมดไปได้เองฉะนั้น'

[๑๖๙] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันถามถึงผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็น ประจักษ์ แต่ครุหมักขลิ โคศาล กลับตอบเรื่องความบริสุทธิ์เพราะเวียนว้ายตาย เกิด เปรียบเหมือนเขาถามเรื่องมะม่วงกลับตอบเรื่องขนุนลำปะล่อ หรือเขาถามเรื่อง ขนุนลำปะล่อกลับตอบเรื่องมะม่วง หม่อมฉันจึงคิดว่า คนระดับเราจะรุกราน สมณพราหมณ์ผู้อยู่ในราชอาณาจักรได้อย่างไรกัน หม่อมฉันจึงไม่ขึ้นชมไม่ตำหนิคำ กล่าวของครุหมักขลิ โคศาล ถึงไม่ขึ้นชมไม่ตำหนิ แต่ก็ไม่พอใจ และไม่เปล่งวาจาแสดง ความไม่พอใจออกมา เมื่อไม่ยึดถือ ไม่ใส่ใจคำกล่าวนั้น ก็ได้ลุกจากที่นั่งจากไป

ลัทธิของครูอชิตะ เกสกัมพล

อุจเจทวาหะ = ลัทธิที่ถือว่าหลังจากตายแล้วอัตตาขาดสูญ

[๑๗๐] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ คราวหนึ่งในกรุงราชคฤห์นี้ หม่อมฉันเข้าไปหา ครูอชิตะ เกสกัมพล ถึงที่อยู่ เจริญปราศรัยกันพอคั่นเคยดี ได้นั่งลงถามครูอชิตะ เกสกัมพลว่า 'ท่านอชิตะ อาชีพที่อาศัยคิดปะมากมายเหล่านี้ คือ ชลช^๑ ท่านอชิตะ จะบัญญัติผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบันได้เช่นนั้นบ้างหรือไม่'

[๑๗๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อหม่อมฉันถามอย่างนี้ ครูอชิตะ เกสกัมพล ตอบว่า 'มหาบพิตร ทานที่ให้แล้วไม่มีผล ยัญที่บูชาแล้วไม่มีผล การเช่นสรวงก็ ไม่มีผล ผลวิบากแห่งกรรมที่ทำดีทำชั่วก็ไม่มี โลกนี้ไม่มี โลกหน้าไม่มี บิดาไม่มีคุณ มารดาไม่มีคุณ สัตว์ที่เกิดผุดขึ้น^๒ ก็ไม่มี สมณพราหมณ์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบทำให้ แจ่มโลกนี้และโลกหน้าด้วยปัญญาอันยิ่งเองแล้วสอนผู้อื่นให้รู้แจ่มก็ไม่มีในโลก

^๑ ความเต็มเหมือนในข้อ ๑๖๕

^๒ หมายถึง โอปปาติกะ สัตว์ที่เกิดและเติบโตเต็มที่ทันที และเมื่อจุติ (ตาย) ก็หายวับไป ไม่ทิ้งซากศพไว้ เช่น เทวดา และสัตว์นรก เป็นต้น (ที.สี.อ. ๑๗๑/๑๔๙)

สูตร]

ลัทธิของครูปุถุระ กัจจายนะ

๕๗

มนุษย์คือที่ประชุมแห่งมหาภูตรูป ๔ เมื่อสิ้นชีวิต ธาตุดินไปตามธาตุดิน ธาตุน้ำไปตามธาตุน้ำ ธาตุไฟไปตามธาตุไฟ ธาตุลมไปตามธาตุลม อินทรีย์ทั้งหลายย่อมผันแปรไปเป็นอากาศธาตุ มนุษย์มีเพียงนอนเป็นที่ ๕ นำศพไป^๑ ร่างกายปรากฏอยู่แค่ป่าช้า กลายเป็นกระดูกขาวโพลนดุจสิ้นกพิราบ การเช่นสรวงสิ้นสุดลงแค่เก้าถ่าน คนเขลาบัญญัติทานนี้ไว้ คำที่คนบางพวกย่ำว่ามีผลนั้นว่างเปล่า เท็จ ไร้สาระ เมื่อสิ้นชีวิตไม่ว่าคนเขลาหรือคนฉลาดย่อมขาดสูญไม่เกิดอีก'

[๑๗๒] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันถามถึงผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ แต่ครูอชิตะ เกสกัมพล กลับตอบเรื่องความขาดสูญ เปรียบเหมือนเขาถามเรื่องมะม่วงกลับตอบเรื่องขนุนลำปะลอส หรือเขาถามเรื่องขนุนลำปะลอสกลับตอบเรื่องมะม่วง หม่อมฉันจึงคิดว่า คนระดับเราจะรุกรานสมณพราหมณ์ผู้อยู่ในราชอาณาจักรได้อย่างไรกัน หม่อมฉันจึงไม่ชื่นชมไม่ตำหนิคำกล่าวของครูอชิตะ เกสกัมพล ถึงไม่ชื่นชมไม่ตำหนิ แต่ก็ไม่พอใจ และไม่ประสงค์จะแสดงความไม่พอใจออกมา เมื่อไม่ยึดถือ ไม่ใส่ใจคำกล่าวนั้น ก็ได้ลุกจากที่นั่งจากไป

ลัทธิของครูปุถุระ กัจจายนะ

นัตถิกวาทะ = ลัทธิที่ถือว่าไม่มีเหตุ ไม่มีปัจจัย

[๑๗๓] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ คราวหนึ่งในกรุงราชคฤห์นี้ หม่อมฉันเข้าไปหาครูปุถุระ กัจจายนะ ถึงที่อยู่ เจริญปราศรัยกันพอคั่นเคยดี ได้นั่งลงถามครูปุถุระ กัจจายนะว่า 'ท่านกัจจายนะ อาชีพที่อาศัยศิลปะมากมายเหล่านี้ คือ ฯลฯ^๒ ท่านกัจจายนะจะบัญญัติผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบันได้เช่นนั้นบ้างหรือไม่'

[๑๗๔] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อหม่อมฉันถามอย่างนี้ ครูปุถุระ กัจจายนะตอบว่า 'มหาบพิตร สภาวะ ๗ กองนี้ ไม่มีผู้สร้าง ไม่มีผู้บันดาล ไม่มีผู้เนรมิต ไม่มีผู้ให้เนรมิต ยั่งยืน มันคงดุษยอดภูเขาดุจเสาระเนียด ไม่หวั่นไหว ไม่ผันแปร ไม่กระทบกระทั่งกัน ไม่ก่อให้เกิดสุขหรือทุกข์ หรือทั้งสุขและทุกข์แก่กันและกัน

^๑ เวลาหามศพจะใช้บุรุษ ๔ คนเดินหามเพียงนอนไป ฉะนั้น จึงชื่อว่า มีเพียงเป็นที่ ๕ (ที.ล.อ. ๑๗/๑๕๐)

^๒ ความเต็มเหมือนในข้อ ๑๖๕

สภาวะ ๗ กองนั้นคืออะไรบ้าง คือ กองแห่งธาตุดิน กองแห่งธาตุน้ำ กองแห่งธาตุไฟ กองแห่งธาตุลม กองสุข กองทุกข์ กองชิวะ สภาวะ ๗ กองเหล่านี้ ไม่มีผู้สร้าง ไม่มีผู้บันดาล ไม่มีผู้เนรมิต ไม่มีผู้ให้เนรมิต ยั่งยืน มั่นคงดุจยอดอกเขา ดุจเสาระเนียด ไม่หวั่นไหว ไม่ผันแปร ไม่กระทบกระทั่งกัน ไม่ก่อให้เกิดสุขหรือทุกข์ หรือทั้งสุขและทุกข์แก่กันและกัน ในสภาวะ ๗ กองนั้น ไม่มีผู้ฆ่า ไม่มีผู้ใช้ให้คนอื่นฆ่า ไม่มีผู้ฟัง ไม่มีผู้ใช้ให้คนอื่นฟัง ไม่มีผู้รู้ ไม่มีผู้ทำให้คนอื่นรู้ ใครก็ตามแม้จะเอาศัสตราคม ตัดศีรษะใคร ก็ไม่เชื่อว่าปลงชีวิตใครได้ เพราะเป็นเพียงศัสตราแทรกผ่านไประหว่าง สภาวะ ๗ กองเท่านั้นเอง'

[๑๗๕] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันถามถึงผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็น ประจักษ์ แต่ครูปฤๅษะ กัจจายนะ กลับตอบเรื่องความขาดสูญ เปรียบเหมือนเขาถาม เรื่องมะม่วงกลับตอบเรื่องขนุนสำปะลอส หรือเขาถามเรื่องขนุนสำปะลอสกลับตอบ เรื่องมะม่วง หม่อมฉันจึงคิดว่า คนระดับเราจะรุกรานสมณพราหมณ์ผู้อยู่ใน ราชอาณาจักรได้อย่างไรกัน หม่อมฉันจึงไม่ขึ้นชมไม่ด่าหนิคำกล่าวของครูปฤๅษะ กัจจายนะ ถึงไม่ขึ้นชมไม่ด่าหนิ แต่ก็ไม่พอใจ และไม่เปล่งวาจาแสดงความไม่พอใจ ออกมา เมื่อไม่ยึดถือ ไม่ใส่ใจคำกล่าวนั้น ก็ได้ลุกจากที่นั่งจากไป

ลัทธิของครูนิครนถ์ นาฏบุตร

อรรถกถาอนุโยค = ลัทธิที่ดีว่าการทรมานตนเองเป็นการเผากิเลส

[๑๗๖] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ คราวหนึ่งในกรุงราชคฤห์นี้ หม่อมฉันเข้าไปหาครูนิครนถ์ นาฏบุตร ถึงที่อยู่ เจริญปราศรัยกันพอคืบเคยดี ได้นั่งลงถามครูนิครนถ์ นาฏบุตร ว่า 'ท่านอัคริเวสสนะ อาชีพที่อาศัยศิลปะมากมายเหล่านี้ คือ ฯลฯ^๑ ท่านอัคริเวสสนะจะบัญญัติผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบัน ได้เช่นนั้นบ้างหรือไม่'

[๑๗๗] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อหม่อมฉันถามอย่างนี้ ครูนิครนถ์ นาฏบุตร ตอบว่า 'มหาบพิตร นิครนถ์ในโลกนี้สำรวจด้วยการสังวร ๔ อย่าง คือ ๑. เว้น

^๑ ความเต็มเหมือนในข้อ ๑๖๕

สูตร]

ลัทธิของครูสัญญาชัย เวลัญญบุตร

๕๕

น้ำดิบทุกอย่าง ๒. ประกอบกิจที่เว้นจากบาปทุกอย่าง ๓. ล้างบาปทุกอย่าง ๔. รับสัมผัสทุกอย่างโดยไม่ให้เกิดบาป นิครนธ์สำรวจด้วยการสังวร ๔ อย่างนี้ ดังนั้นบัณฑิตจึงเรียกว่า ผู้ถึงที่สุดแล้ว สำรวมแล้ว ตั้งมั่นแล้ว'

[๑๗๘] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันถามถึงผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ แต่ครูนิครนธ์ นาฏบุตร กลับตอบเรื่องความสังวร ๔ อย่าง เปรียบเหมือนเขาถามเรื่องมะม่วงกลับตอบเรื่องขนุนสำปะลอส หรือเขาถามเรื่องขนุนสำปะลอสกลับตอบเรื่องมะม่วง หม่อมฉันจึงคิดว่า คนระดับเราจะรุกรานสมณพราหมณ์ผู้อยู่ในราชอาณาจักรได้อย่างไรกัน หม่อมฉันจึงไม่ชื่นชมไม่ตำหนิคำกล่าวของครูนิครนธ์ นาฏบุตร ถึงไม่ชื่นชมไม่ตำหนิ แต่ก็ไม่พอใจ และไม่เปล่งวาจาแสดงความไม่พอใจออกมา เมื่อไม่ยึดถือ ไม่ใส่ใจคำกล่าวนั้น ก็ได้ลุกจากที่นั่งจากไป

ลัทธิของครูสัญญาชัย เวลัญญบุตร

อมราวิกเขปวาทะ = ลัทธิที่หลบเลี่ยงไม่แน่นอน

[๑๗๙] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ คราวหนึ่งในกรุงราชคฤห์นี้ หม่อมฉันเข้าไปหาครูสัญญาชัย เวลัญญบุตร ถึงที่อยู่ เจริญปราศรัยกันพอคุ้นเคยได้นั่งลงถามครูสัญญาชัย เวลัญญบุตร ว่า 'ท่านสัญญาชัย อาชีพที่อาศัยศิลปะมากมายเหล่านี้ คือ ฯลฯ^๑ ท่านสัญญาชัยจะบัญญัติผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบันได้เช่นนั้นบ้างหรือไม่'

[๑๘๐] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อหม่อมฉันถามอย่างนี้ ครูสัญญาชัย เวลัญญบุตร ตอบว่า 'ถ้ามหาบพิตรตรัสถามอาตมภาพว่า โลกหน้ามีจริงหรือ หากอาตมภาพมีความเห็นว่ามีจริง ก็จะทูลตอบว่ามีจริง แต่อาตมภาพมีความเห็นว่า อย่างนี้ก็มีใช่ อย่างนั้นก็มีใช่ อย่างอื่นก็มีใช่ จะว่าไม่ใช่ก็มีใช่ จะว่ามีใช่ไม่ใช่ก็มีใช่ ถ้ามหาบพิตรตรัสถามอาตมภาพว่า โลกหน้าไม่มีหรือ ฯลฯ โลกหน้ามีและไม่มีหรือ ฯลฯ โลกหน้าจะว่ามีก็มีใช่ จะว่าไม่มีก็มีใช่หรือ ฯลฯ สัตว์ที่ผุดเกิดมีจริงหรือ ฯลฯ สัตว์ที่ผุดเกิดไม่มีหรือ ฯลฯ สัตว์ที่ผุดเกิดมีและไม่มีหรือ ฯลฯ สัตว์ที่ผุดเกิดจะว่ามีก็มีใช่ จะว่าไม่มีก็มีใช่หรือ ฯลฯ ผลวิบากแห่งกรรมดีกรรมชั่วมีจริงหรือ ฯลฯ ผลวิบาก

^๑ ความเต็มเหมือนในข้อ ๑๖๕

แห่งกรรมดีกรรมชั่วไม่มีหรือ ฯลฯ ผลวิบากแห่งกรรมดีกรรมชั่วมีและไม่มีหรือ ฯลฯ ผลวิบากแห่งกรรมดีกรรมชั่วจะว่ามีก็มีใช่ จะว่าไม่มีก็มีใช่หรือ ฯลฯ หลังจากตายแล้ว ตถาคต^๑ เกิดอีกหรือ ฯลฯ หลังจากตายแล้ว ตถาคตไม่เกิดอีกหรือ ฯลฯ หลังจากตายแล้ว ตถาคตเกิดอีกและไม่เกิดอีกหรือ ฯลฯ หลังจากตายแล้ว ตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่ ก็จะทูลตอบว่า หลังจากตายแล้ว ตถาคตจะว่าเกิดอีกก็มีใช่ จะว่าไม่เกิดอีกก็มีใช่ แต่อาตมภาพมีความเห็นว่า อย่างนี้ก็มีใช่ อย่างนั้นก็มีใช่ อย่างอื่นก็มีใช่ จะว่าไม่ใช่ก็มีใช่ จะว่ามีใช่ไม่ใช่ก็มีใช่ '

[๑๘๑] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันถามถึงผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ แต่ครูสัญญาชัย เวลัฏฐบุตร กลับตอบหลบเลี่ยง เปรียบเหมือนเขาถามเรื่องมะม่วงกลับตอบเรื่องขนุนลำปะล่อ หรือเขาถามเรื่องขนุนลำปะล่อกลับตอบเรื่องมะม่วง หม่อมฉันจึงคิดว่า คนระดับเราจะรุกรานสมณพราหมณ์ผู้อยู่ในราชอาณาจักรได้อย่างไรกัน หม่อมฉันจึงไม่ชื่นชมไม่ตำหนิคำกล่าวของครูสัญญาชัย เวลัฏฐบุตร ถึงไม่ชื่นชมไม่ตำหนิ แต่ก็ไม่พอใจ และไม่เปล่งวาจาแสดงความไม่พอใจออกมา เมื่อไม่ยืดยื้อ ไม่ใส่ใจคำกล่าวนั้น ก็ได้ลุกจากที่นั่งจากไป

ผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ได้ข้อที่ ๑

[๑๘๒] ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ หม่อมฉันขอลูกถามพระองค์ว่า อาชีพรที่อาศัยศิลปะมากมายเหล่านี้ คือ พลช้าง พลม้า พลรถ พลธนู พนักงานเชิญธง พนักงานจัดกระบวนทัพ พวกจัดส่งเสบียง ราชนิกุลผู้ทรงเป็นนายทหารระดับสูง พลอาสา ขุนพล พลกล้า พลสวมเกราะ พวกทาสเรือนเบี้ย พวกทำขนม ช่างกลบกลพนักงานเครื่องทรง พวกพ่อครัว ช่างดอกไม้ ช่างย้อม ช่างหูก ช่างจักสาน ช่างหม้อ นักคำนวณ นักบัญชี หรืออาชีพรที่อาศัยศิลปะอย่างอื่นทำนองนี้ คนเหล่านั้น

^๑ ตถาคต ในที่นี้เป็นคำที่ลัทธิอื่น ๆ ใช้กันมาก่อนพุทธกาล หมายถึง ยัตตา (อาดมัน) ไม่ได้หมายถึงพระพุทธรเจ้า อรรถกถาอธิบายว่า หมายถึง สัตตะ (ที.สี.อ. ๖๕/๑๐๘)

สูตร] ผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ได้ข้อที่ ๑

๖ ๑

ได้รับผลจากอาชีพอาศัยศีลปะที่เห็นประจักษ์มาเลี้ยงชีพในปัจจุบัน จึงบำรุงตนเอง บิตามารดา บุตรภรรยา มิตรสหายให้เป็นสุข บำเพ็ญทักษิณาในสมณพราหมณ์ซึ่ง มีผลมากเป็นไปเพื่อให้ได้อารมณ์ดีมีสุขเป็นผลให้เกิดในสวรรค์ พระองค์จะทรง บัญญัติผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบันได้เช่นนั้นบ้างหรือไม่ พระพุทธเจ้าข้า”^๑

[๑๘๓] พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “บัญญัติได้ มหาบพิตร แต่ในเรื่องนี้ อาตมภาพขอย้อนถามพระองค์ก่อน โปรดตอบตามพอพระทัย พระองค์ทรงเข้า พระทัยเรื่องนี้ว่าอย่างไร คือ สมมติว่าพระองค์มีบุรุษทาสกรรมกรผู้ตื้นก่อน นอน ที่หลัง เฝ้ารับพระบัญชาตามรับสั่ง คอยประพฤติก่อให้เกิดพระทัย ต้องเพ็ดทูลอย่าง ไพเราะ คอยสังเกตพระพักตร์ เขาคิดว่า น่าอัศจรรย์ผลบุญนัก แท้จริง พระเจ้า อชาตศัตรู เวเทหิบุตร พระองค์นี้ทรงเป็นมนุษย์ แม้เราก็คือมนุษย์ แต่พระองค์ทรง เือบอิมพรั่งพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ดุจเทพเจ้า ส่วนเราเป็นทาสกรรมกรของพระองค์ ต้องตื้นก่อน นอนที่หลัง เฝ้ารับพระบัญชาตามรับสั่ง คอยประพฤติก่อให้เกิดพระทัย ต้องเพ็ดทูลอย่างไพเราะ คอยสังเกตพระพักตร์ เราควรทำบุญไฉนจะได้เป็นเหมือน พระองค์ท่าน ทางที่ดีเราพึงโกนผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาหวัดออกจากเรือนไป บวชเป็นบรรพชิต

ต่อมา เขาโกนผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาหวัดออกจากเรือนไปบวชเป็น บรรพชิต เมื่อบวชแล้วเป็นผู้สัรรวมกาย วาจา ใจ อยู่สันโดษด้วยอาหารพอประทัง ความหิวและผ้าพอคุ้มกาย ยินดียิ่งในความสงบ ถ้าวรชบุรุษกราบทูลพฤติการณ์ ของเขาอย่างนี้ว่า ‘ขอเดชะ พระองค์ทรงทราบเถิดว่า บุรุษผู้เคยเป็นทาสกรรมกร ของพระองค์ที่ต้องตื้นก่อน นอนที่หลัง เฝ้ารับพระบัญชาตามรับสั่ง คอยประพฤติก่อ ให้เกิดพระทัย ต้องเพ็ดทูลอย่างไพเราะ คอยสังเกตพระพักตร์อยู่นั้น (บัดนี้) เขาโกนผม และหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาหวัดออกจากเรือนไปบวชเป็นบรรพชิต เมื่อบวชแล้ว เป็นผู้สัรรวมกาย วาจา ใจ อยู่สันโดษด้วยอาหารพอประทังความหิวและผ้าพอ

^๑ คำถามประเด็นนี้ คือ ชาวโลกครองชีวิตอยู่เพราะมีวิชาชีพ สมณคุณมีประโยชน์ที่มองเห็นได้ชัดเจนเหมือน วิชาชีพต่าง ๆ บ้างหรือไม่

๖ ๒

พระสุตตันตปิฎก ทีมนิกาย สีสันธวรรค [๒. สามัญญผล

คัมภาย ยินดียิ่งในความสด' พระองค์จะตรัสอย่างนี้เสียหรือว่า เอ้ย เจ้าคนนั้น จงมาหาข้า จงเป็นทาสกรรมกรที่ต้องตื่นก่อน นอนทีหลัง คอยรับคำสั่ง คอย ประพฤติให้ถูกใจ พุดอย่างไรวะ คอยเฝ้าสังเกตดูหน้าตามเดิม"

[๑๘๔] พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร กราบทูลว่า "จะทำอย่างนั้นไม่ได้ พระพุทธเจ้าข้า ที่จริง หม่อมฉันเสียอีกควรจะให้ไว้ ลูกรับ เชื่อเชิญให้เขานั่ง บำรุง ด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร (ยารักษาโรคและเครื่อง ยา) และจัดการรักษา ปกป้อง คัมภีรของเขาสบายชอบธรรม"

[๑๘๕] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "มหาบพิตร พระองค์ทรงเข้าพระทัยเรื่องนั้น ว่าอย่างไร หากเมื่อเป็นอย่างนี้ ผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์มีอยู่หรือไม่"

พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร กราบทูลว่า "เมื่อเป็นอย่างนี้ ผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ก็มีอยู่แน่ พระพุทธเจ้าข้า"

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า "มหาบพิตร นี่คือผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็น ประจักษ์ได้ในปัจจุบันที่อาตมภาพบัญญัติถวายพระองค์เป็นข้อที่ ๑"

ผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ได้ข้อที่ ๒

[๑๘๖] พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร ทูลถามว่า "พระองค์จะทรงบัญญัติผล แห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบันเช่นนี้แม้อย่างอื่นได้อีกหรือไม่ พระพุทธเจ้าข้า"

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า "บัญญัติได้ มหาบพิตร แต่ในเรื่องนี้อาตมภาพ ขออ้อนถามพระองค์ก่อน โปรดตอบตามพอพระทัย พระองค์ทรงเข้าพระทัยเรื่อง นี้ว่าอย่างไร คือสมมติว่า พระองค์มีบุรุษเป็นชาวนา เป็นคหบดี ซึ่งต้องเสียภาษีบำรุง รัฐ เขาคิดว่า น่าอัศจรรย์ผลบุญนัก แท้จริง พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร พระองค์ นี้ทรงเป็นมนุษย์ แม้เราก็เป็นมนุษย์ แต่พระองค์ทรงเอิบอิ่มพร้อมด้วยกามคุณ ๕ ดุจเทพเจ้า ส่วนเราเป็นชาวนา เป็นคหบดีที่ต้องเสียภาษีบำรุงรัฐของพระองค์ เราควรทำบุญไฉนจะได้เป็นเหมือนพระองค์ท่าน ทางที่ดีเราพึงโกนผมและหนวดนุ่งห่ม ผ้ากาสาวพัสตร์ออกจากเรือนไปบวชเป็นบรรพชิต

สูตร] ผลแห่งความเป็นสมณะที่ประณีตกว่าที่ผ่านมา

๖ ๓

ต่อมา เขาละทิ้งกองโกศสมบัติน้อยใหญ่และเครื่องอาภรณ์น้อยใหญ่ โกงผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกจากเรือนไปบวชเป็นบรรพชิต เมื่อบวชแล้วเป็นผู้สำรวมกาย วาจา ใจ อยู่สันโดษด้วยอาหารพอประทังความหิวและผ้าพอค้ำกาย ยินดียิ่งในความสัณต์ ถ้าราชบุรุษกราบทูลพฤติการณ์ของเขาย่างนี้ว่า ‘ขอเดชะพระองค์ทรงทราบเถิดว่า บุรุษผู้เคยเป็นชาวนา เป็นคหบดีที่เคยเสียภาษีบำรุงรัฐของพระองค์นั้น (บัดนี้) เขาโกงผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกจากเรือนไปบวชเป็นบรรพชิต เมื่อบวชแล้วเป็นผู้สำรวมกาย วาจา ใจ อยู่สันโดษด้วยอาหารพอประทังความหิวและผ้าพอค้ำกาย ยินดียิ่งในความสัณต์’ พระองค์จะตรัสอย่างนี้เสียหรือว่า เฮ้ย เจ้าคนนั้นจงมาหาข้า จงเป็นชาวนา เป็นคหบดีเสียภาษีบำรุงรัฐตามเดิม”

[๑๘๗] พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร กราบทูลว่า “จะทำอย่างนั้นไม่ได้ พระพุทธเจ้าข้า ที่จริง หม่อมฉันเสียอีกควรจะให้ ลุกรับ เชื้อเชิญให้เขานั่ง บำรุงด้วยจีวร ปิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชบริวาร (ยารักษาโรคและเครื่องยา) และจัดการรักษา ปกป้อง ค้ำครองเขาอย่างชอบธรรม”

[๑๘๘] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มหาบพิตร พระองค์ทรงเข้าพระทัยเรื่องนั้นว่าอย่างไร หากเมื่อเป็นอย่างนี้ ผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์มีอยู่หรือไม่”

พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร กราบทูลว่า “เมื่อเป็นอย่างนี้ ผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ก็มีอยู่แน่ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มหาบพิตร นี่คือผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ได้ในปัจจุบันที่อาตมภาพบัญญัติถวายพระองค์เป็นข้อที่ ๒”

ผลแห่งความเป็นสมณะที่ประณีตกว่าที่ผ่านมา

[๑๘๙] พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร ทูลถามว่า “พระองค์จะทรงบัญญัติผลแห่งความเป็นสมณะ ที่เห็นประจักษ์ในปัจจุบันแม้อย่างอื่นที่ดีกว่าและประณีตกว่า ผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์เหล่านี้ได้อีกหรือไม่ พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า “บัญญัติได้ มหาบพิตร ขอพระองค์โปรดสดับโปรดตั้งพระทัยให้ดี อาตมภาพจักแสดงถวาย”

พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร ทูลรับสนองพระดำรัสของพระผู้มีพระภาคแล้ว

[๑๙๐] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “มหาบพิตร ตถาคตอุบัติขึ้นมาในโลกนี้เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยตนเองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสารถิณีผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธรเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค ตถาคตรู้แจ้งโลกนี้พร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก และหมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ ด้วยตนเองแล้วประกาศให้ผู้อื่นรู้ตาม แสดงธรรมมีความงามในเบื้องต้น^๑ มีความงามในท่ามกลางและมีความงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์^๒ พร้อมทั้งอรรถและพยัญชนะ บริสุทธิบริบูรณ์ครบถ้วน

[๑๙๑] คหบดี บุตรคหบดี หรืออนุชน (คนผู้เกิดภายหลัง) ในตระกูลใด ตระกูลหนึ่งได้สดับธรรมนั้นแล้วเกิดศรัทธาในตถาคต เมื่อมีศรัทธาย่อมตระหนักว่า ‘การอยู่ครองเรือนเป็นเรื่องอึดอัด’ เป็นทางแห่งธุลี การบวชเป็นทางปลอดโปร่ง^๓ การที่ผู้ครองเรือนจะประพฤติพรหมจรรย์ให้บริสุทธิบริบูรณ์ครบถ้วนดุจสังข์ขัด ไม่ใช้ทำไถ้ง่าย ทางที่ดีเราควรโกนผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกจากเรือนไปบวชเป็นบรรพชิต’

[๑๙๒] ต่อมา เขาละทิ้งกองโกศสมบัติน้อยใหญ่และเครื่องนุ่งห่มน้อยใหญ่ โกนผมและหนวดนุ่งห่มผ้ากาสาวพัสตร์ออกจากเรือนไปบวชเป็นบรรพชิต

^๑ ธรรมมีความงามในเบื้องต้นหมายถึงศีล ธรรมมีความงามในท่ามกลางหมายถึงอริยมรรค และธรรมมีความงามในที่สุดหมายถึงพระนิพพาน (ที.สี.อ. ๑๙๐/๑๕๙)

^๒ คำว่า **พรหมจรรย์** หมายถึงความประพฤติประเสริฐ มีนัย ๑๐ ประการ คือ ทาน (การให้) ไวยาวัจจะ (การชวนชวนช่วยเหลือ) ปิณฺณสึละ (ศีลห้า) อัปมัญญา (การประพฤติพรหมวิหารอย่างไม่มีขอบเขต) เมถุนวิริติ (การงดเว้นจากการเสพเมถุน) สหารสัณโณ (ความยินดีเฉพาะคู่ครองของตน) วิริยะ (ความเพียร) อุโปสถังละ (องค์อุโบสถ) อริยมรรค (ทางอันประเสริฐ) และ ศาสนา (พระพุทธศาสนา) ในที่นี้หมายถึงศาสนา (ที. สี.อ. ๑๙๐/๑๖๐-๑๖๒)

^๓ การอยู่ครองเรือนถือว่าเป็นเรื่องอึดอัด เพราะไม่มีเวลาว่างเพื่อจะทำกุศลกรรม แม้เรือนจะมีเนื้อที่กว้างขวางถึง ๖๐ ศอก มีบริเวณภายในบ้านตั้ง ๑๐๐ โยชน์ มีคนอยู่อาศัยเพียง ๒ คนคือสามีภรรยา ก็ยังถือว่าอึดอัด เพราะมีความห่วงกังวลกันและกัน (ที.สี.อ. ๑๙๑/๑๖๓)

^๔ ถือว่าเป็นทางแห่งธุลี เพราะเป็นที่เกิดและเป็นที่ตั้งแห่งกิเลสอันทำจิตให้เศร้าหมอง เช่นรากะเป็นต้น (ที.สี.อ. ๑๙๑/๑๖๓)

^๕ นักบวชแม้จะอยู่ในเรือนยอด ปราสาทแก้วและเทพวิมาน ซึ่งมีประตูหน้าต่างปิดมิดชิด ก็ยังถือว่าปลอดโปร่ง เพราะนักบวชไม่มีความยึดติดในสิ่งใด ๆ เลย (ที.สี.อ. ๑๙๑/๑๖๓)

สูตร]

จูฬศีล

๖ ๕

[๑๔๓] เมื่อบวชแล้วอย่างนี้ สรรวมด้วยการสังวรในพระปาติโมกข์ เพียบพร้อมด้วยมารยาทและโคจร(การเที่ยวไป) เห็นภัยในโทษแม้เพียงเล็กน้อย สมาทานศึกษาอยู่ในสิกขาบท ประกอบด้วยกายกรรมและวจีกรรมอันเป็นกุศล มีอาชีวะบริสุทธิ์ สมบูรณ์ด้วยศีล ค้ำครองทวารในอินทรีทั้งหลาย^๑ สมบูรณ์ด้วยสติสัมปชัญญะ (และ) เป็นผู้สันโดษ

จูฬศีล

[๑๔๔] มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่าสมบูรณ์ด้วยศีลเป็นอย่างไร คือ

๑. ภิกษุในธรรมวินัยนี้ละ เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ วางทัณฑฆาตและ ศัสตราวุธ มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลต่อ สรรพสัตว์อยู่
๒. ภิกษุละ เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้ รับเอาแต่ของที่เขาให้ มุ่งหวังแต่ของที่เขาให้ ไม่เป็นขโมย เป็นคนสะอาดอยู่
๓. ภิกษุละพฤติกรรมอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ ประพฤติพรหม-จรรย์ เว้นห่างไกลจากเมถุนธรรมอันเป็นกิจของชาวบ้าน
๔. ภิกษุละ เว้นขาดจากการพูดเท็จ คือ พูดแต่คำสัตย์ ดำรงความสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลัก เชื่อถือได้ ไม่หลอกลวงชาวโลก
๕. ภิกษุละ เว้นขาดจากคำส่อเสียด คือ พังความจากฝ่ายนี้แล้วไม่ไปบอกฝ่ายโน้นเพื่อทำลายฝ่ายนี้ หรือพังความฝ่ายโน้นแล้วไม่มาบอกฝ่ายนี้เพื่อทำลายฝ่ายโน้น สมานคนที่แตกกัน ส่งเสริมคนที่ปรองดองกัน ชื่นชมยินดีเฟลิตเพลินต่อผู้ที่สามัคคีกัน พูดแต่ถ้อยคำที่สร้างสรรค์ความสามัคคี

^๑ อินทรีทั้งหลาย คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ (ที.สี.อ. ๑๔๓/๑๖๔)

๖. ภิกษุละ เว้นขาดจากคำหยาบ คือ พุดแต่คำไม่มีโทษ ไพเราะ น่ารัก จับใจ เป็นคำของชาวเมือง คนส่วนมากรักใคร่พอใจ
๗. ภิกษุละ เว้นขาดจากคำเพ้อเจ้อ คือ พุดถูกเวลา พุดคำจริง พุดอิงประโยชน์ พุดอิงธรรม พุดอิงวินัย พุดคำที่มีหลักฐาน มีที่อ้างอิง มีที่กำหนด ประกอบด้วยประโยชน์ เหมาะแก่เวลา
๘. ภิกษุเว้นขาดจากการพรากรพิชคามและภุตคาม
๙. ภิกษุฉ้นมือเดียว ไม่ฉ้นตอนกลางคืน เว้นขาดจากการฉ้นในเวลาวิกาล
๑๐. ภิกษุเว้นขาดจากการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี และดูการละเล่นที่เป็นข้าศึกแก่กุศล
๑๑. ภิกษุเว้นขาดจากการทัดทรง ประดับ ตกแต่งร่างกายด้วยพวงดอกไม้ของหอมและเครื่องประพินผิวอันเป็นลักษณะแห่งการแต่งตัว
๑๒. ภิกษุเว้นขาดจากที่นอนสูงใหญ่
๑๓. ภิกษุเว้นขาดจากการรับทองและเงิน
๑๔. ภิกษุเว้นขาดจากการรับธัญญาหารดิบ
๑๕. ภิกษุเว้นขาดจากการรับเนื้อดิบ
๑๖. ภิกษุเว้นขาดจากการรับสตรีและกุมารี
๑๗. ภิกษุเว้นขาดจากการรับทาสหญิงและทาสชาย
๑๘. ภิกษุเว้นขาดจากการรับแพะและแกะ
๑๙. ภิกษุเว้นขาดจากการรับไก่และสุกร
๒๐. ภิกษุเว้นขาดจากการรับช้าง โค ม้า และลา
๒๑. ภิกษุเว้นขาดจากการรับเรือกสวนไร่นาและที่ดิน
๒๒. ภิกษุเว้นขาดจากการทำหน้าที่เป็นตัวแทนและผู้สื่อสาร
๒๓. ภิกษุเว้นขาดจากการซื้อขาย
๒๔. ภิกษุเว้นขาดจากการโกงด้วยตาชั่ง ด้วยของปลอม และด้วยเครื่องตวงวัด

สูตร]

มัชฌิมศีล

๖ ๓

๒๕. ภิกษุเว้นขาดจากการรับสินบน การล่อลวง และการตลบตะแลง หรือ

๒๖. ภิกษุเว้นขาดจากการตัด(อวัยวะ) การฆ่า การจองจำ การตีชิง วิ่งราว การปล้น และการขู่กรรโชก

ทั้งหมดนี้คือศีลของภิกษุ

อุฬศีล จบ

มัชฌิมศีล

[๑๙๕] ๑. ภิกษุเว้นขาดจากการพรากพืชคามและภุตคาม เช่นที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังพรากพืชคามและภุตคามเหล่านี้ คือ พืชเกิดจากเหง้า เกิดจากลำต้น เกิดจากตา เกิดจากยอด เกิดจากเมล็ด

[๑๙๖] ๒. ภิกษุเว้นขาดจากการบริโภคของที่สะสมไว้ เช่นที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังบริโภคของที่สะสมไว้เหล่านี้ คือ สะสมข้าว น้ำ ผ้า ยาน ที่นอน ของหอมและอามิส

[๑๙๗] ๓. ภิกษุเว้นขาดจากการดูการละเล่นอันเป็นข้าศึกต่อกุศล เช่นที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังดูการละเล่นอันเป็นข้าศึกต่อกุศลออย่างนี้ คือ การฟ้อน การขับร้อง การประโคมดนตรี การรำ การเล่นนิทาน การเล่นปรบมือ การเล่นปลุกผี การเล่นตีกลอง การสร้างฉากบ้านเมืองให้สวยงาม การละเล่นของคนจัณฑาล การเล่นกระดานหก การละเล่นหน้าศพ การแข่งขันช้าง การแข่งม้า การแข่งขันกระบือ การแข่งขันโค การแข่งขันแพะ การแข่งขันแกะ การแข่งขันไก่ การแข่งขันนกกระทา การรำกระบี่ กระบอง การชกมวย มวยปล้ำ การรบ การตรวจพลสวนสนาม การจัดกระบวนทัพ การตรวจกองทัพ

[๑๙๘] ๔. ภิกษุเว้นขาดจากการชวนชวายเป็นการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เช่นที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังชวนชวายเป็นการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาทอย่างนี้ คือ เล่นหมากรุกแกละ ๘ ดา หรือ ๑๐ ดา เล่นหมากเก็บ เล่นดวด เล่นหมากไหว เล่นโยนบ่วง เล่นไม้หึ่ง เล่นกำทาย เล่นสะกา เล่นเป่าใบไม้ เล่นโกลี ๑ เล่นหกคะเมน เล่นกั๊ก เล่นดวลทราย เล่นรถเล็ก ๑ เล่นธนูเล็ก ๑ เล่นเขียนทาย เล่นทายใจ เล่นล้อเลียนคนพิการ

[๑๙๙] ๕. ภิกษุเว้นขาดจากที่นอนอันสูงใหญ่ เช่นที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังใช้ที่นอนสูงใหญ่อย่างนี้ คือ เตี้ยงมีเท้าสูงเกินขนาด เตี้ยงมีเท้าเป็นรูปสัตว์ร้าย พรหมชนสัตว์ เครื่องลาดชนแกะลายวิจิตร เครื่องลาดชนแกะสีขาว เครื่องลาดมีลายรูปดอกไม้ เครื่องลาดยัดนุ่น เครื่องลาดชนแกะวิจิตรด้วยรูปสัตว์ร้ายเช่นสีหะและเสือ เครื่องลาดชนแกะมีขน ๒ ด้าน เครื่องลาดชนแกะมีขนด้านเดียว เครื่องลาดปักด้วยไหมประดับรัตนะ เครื่องลาดผ้าไหมประดับรัตนะ เครื่องลาดชนแกะขนาดใหญ่ที่นางพื่อน ๑๖ คนร่ายรำได้ เครื่องลาดบนหลังช้าง เครื่องลาดบนหลังม้า เครื่องลาดในรถ เครื่องลาดทำด้วยหนังเสือ เครื่องลาดหนังชะมด เครื่องลาดมีเพดาน เครื่องลาดมีหมอน ๒ ข้าง

[๒๐๐] ๖. ภิกษุเว้นขาดจากการชวนชวายในการประดับตกแต่งร่างกาย เช่นที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังชวนชวายในการประดับตกแต่งร่างกายอย่างนี้ คือ อบผิวนวด อาบน้ำหอม เพาะกาย ส่องกระจก แด้มตา ทัดพวงดอกไม้ ประทินผิวนวดหน้า ทาปาก ประดับข้อมือ สวมเกี้ยว ใช้ไม้ถือ ใช้กล้วยา ใช้ดาบ ใช้พระขรรค์ ใช้ร่ม สวมรองเท้าวิจิตร ติดกรอบหน้า ปักปิ่น ใช้พัดและเส้นหางจามรี นุ่งห่มผ้าขาวชายยาว

[๒๐๑] ๗. ภิกษุเว้นขาดจากเดรัจฉานกถา เช่นที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังพูดเดรัจฉานกถาอย่างนี้ คือ เรื่องพระราชา เรื่องโจร เรื่องมหาอำมาตย์ เรื่องกองทัพ เรื่องภัย เรื่องการรบ เรื่องข่าว เรื่องน้ำ เรื่องผ้า เรื่องที่นอน เรื่องพวงดอกไม้ เรื่องของหอม เรื่องญาติ เรื่องยาน

สูตร]

มหาศีล

๖๕

เรื่องบ้าน เรื่องนิคม เรื่องเมือง เรื่องชนบท เรื่องสตรี เรื่องบุรุษ เรื่องคน
กล้าหาญ เรื่องตลก เรื่องท่าน้ำ เรื่องคนที่ล่องล่ำไปแล้ว เรื่องเบ็ดเตล็ด เรื่องโลก
เรื่องทะเล เรื่องความเจริญและความเสื่อม

[๒๐๒] ๘. ภิกษุเว้นขาดจากการพูดทู่เถียงแก่งแย่งกัน เช่นที่สมณพราหมณ์
ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังพูดทู่เถียงแก่งแย่งกันอย่าง
นี้ คือ ท่านไม่รู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ แต่ผมรู้ทั่วถึง ท่านจะรู้ทั่วถึงธรรมวินัยนี้ได้อย่างไร
ท่านปฏิบัติผิด แต่ผมปฏิบัติถูก คำพูดของผมมีประโยชน์ แต่คำพูดของท่านไม่มี
ประโยชน์ คำที่ควรพูดก่อน ท่านกลับพูดภายหลัง คำที่ควรพูดภายหลัง ท่านกลับ
พูดเสียก่อน เรื่องที่ท่านเคยชินได้ผันแปรไปแล้ว ผมจับผิดคำพูดของท่านได้แล้ว
ผมชมท่านได้แล้ว ถ้าท่านมีความสามารถก็จงหาทางแก้คำพูดหรือเปลื้องตนให้พ้น
ผิดเถิด

[๒๐๓] ๙. ภิกษุเว้นขาดจากการทำหน้าที่เป็นตัวแทนและผู้สื่อสาร เช่นที่
สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังทำ
หน้าที่เป็นตัวแทนและผู้สื่อสารอย่างนี้ คือ รับเป็นสื่อให้พระราชา ราชมหาอำมาตย์
กษัตริย์ พราหมณ์ คหบดี และกุมารว่า ‘ท่านจงไปที่นี้หรือที่โน้น จงนำเอาสิ่งนี้ไป
จงเอาสิ่งนี้มาจากที่โน้น’

[๒๐๔] ๑๐. ภิกษุเว้นขาดจากการพูดหลอกลวงและการพูดเลียบเคียง เช่นที่
สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังพูดหลอกลวง
เลียบเคียง หว่านล้อม พูดและเล็ม ใช้ลามต่อลาม

ทั้งหมดนี้คือศีลของภิกษุ

มัชฌิมศีล จบ

มหาศีล

[๒๐๕] ๑. ภิกษุเว้นขาดจากการเลี้ยวซีพผิดทางด้วยเดรัจฉานวิชา เช่นที่
สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังเลี้ยวซีพผิด

ทางด้วยไตรเจฉานวิชาอย่างนี้ คือ ทำนายอวัยวะ ทำนายดำหนิ ทำนายโชคลาง ทำนายฝัน ทำนายลักษณะ ทำนายหนูกัดผ้า ทำพิธีบูชาไฟ พิธีเบิกแว่นเวียนเทียน พิธีชั้ด แกลบบูชาไฟ พิธีชั้ดรำบูชาไฟ พิธีชั้ดข้าวสารบูชาไฟ พิธีเติมเนยบูชาไฟ พิธีเติมน้ำ มันบูชาไฟ พิธีพนเครื่องเช่นบูชาไฟ พิธีพิธีกรรมด้วยเลือด วิชาดูอวัยวะ วิชาดูพื้นที่ วิชาการปกครอง วิชาทำเสน่ห์ เวทมนตร์ไล่ผี วิชาตั้งศาลพระภูมิ วิชาหมองู วิชาว่า ด้วยพิษ วิชาว่าด้วยแมงป่อง วิชาว่าด้วยหนู วิชาว่าด้วยเสียงนก วิชาว่าด้วยเสียงกา วิชาทายอายุ วิชาป้องกันลูกศร วิชาว่าด้วยเสียงสัตว์ร้อง

[๒๐๖] ๒. ภิกษุเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพผิดทางด้วยไตรเจฉานวิชา เช่นที่ สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังเลี้ยงชีพผิด ทางด้วยไตรเจฉานวิชาอย่างนี้ คือ ทำนายลักษณะแก้วมณี ลักษณะผ้า ลักษณะ ไม้พลอง ลักษณะศัสตรา ลักษณะดาบ ลักษณะศร ลักษณะธนู ลักษณะอาวุธ ลักษณะสตรี ลักษณะบุรุษ ลักษณะเด็กชาย ลักษณะเด็กหญิง ลักษณะทาสชาย ลักษณะทาสหญิง ลักษณะช้าง ลักษณะม้า ลักษณะกระบือ ลักษณะโคอุสุภะ ลักษณะโคสามัญ ลักษณะแพะ ลักษณะแกะ ลักษณะไก่ ลักษณะนกกระทา ลักษณะหมี ลักษณะตุ้มหู^๑ ลักษณะเต่า ลักษณะมฤค

[๒๐๗] ๓. ภิกษุเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพผิดทางด้วยไตรเจฉานวิชา เช่นที่ สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังเลี้ยงชีพผิด ทางด้วยไตรเจฉานวิชาอย่างนี้ คือ ดูฤกษ์ยามตราทัพว่า พระราชาจักเสด็จหรือไม่ เสด็จ พระราชาในอาณาจักรจักทรงยกทัพเข้าประชิด พระราชานอกอาณาจักรจัก ทรงล่าถอย พระราชานอกอาณาจักรจักทรงยกทัพมาประชิด พระราชาในอาณาจักร จักทรงล่าถอย ชัยชนะจักตกเป็นของพระราชาในอาณาจักร ความปราชัยจักมีแก่ พระราชานอกอาณาจักร ชัยชนะจักตกเป็นของพระราชานอกอาณาจักร ความ ปราชัยจักมีแก่พระราชาในอาณาจักร พระราชาองค์นี้จักทรงชนะ พระราชาองค์นี้จัก ทรงพ่ายแพ้

^๑ อิกนัยหนึ่ง หมายถึงยอดเรือน (ที.สี.อ. ๒๒/๘๙)

สูตร]

มหาศีล

๗๑

[๒๐๘] ๔. ภิกษุเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพผิดทางด้วยไตรจีวรวิชา เช่นที่ สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังเลี้ยงชีพ ผิดทางด้วยไตรจีวรวิชาอย่างนี้ คือ พยากรณ์ว่าจักมีจันทรคราส สุริยคราส นักษัตรคราส ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์จกโคจรถูกทางหรือผิดทาง ดาวนักษัตรจก โคจรถูกทางหรือผิดทาง จักมีอุกกาบาตและดาวตก แผ่นดินไหว พายุร้อง ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ และดาวนักษัตรจกขึ้น ตก มัวหมอง แจ่มกระจ่าง จันทรคราส สุริยคราส หรือนักษัตรคราสจักมีผลอย่างนี้ ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ หรือดาวนักษัตรโคจรถูก ทางจักมีผลอย่างนี้ โคจรผิดทางจักมีผลอย่างนี้ อุกกาบาตและดาวตก แผ่นดินไหว พายุร้องจักมีผลอย่างนี้ ดวงจันทร์ ดวงอาทิตย์ และดาวนักษัตรขึ้น ตก มัวหมอง แจ่มกระจ่างจักมีผลอย่างนี้

[๒๐๙] ๕. ภิกษุเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพผิดทางด้วยไตรจีวรวิชา เช่นที่ สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังเลี้ยงชีพ ผิดทางด้วยไตรจีวรวิชาอย่างนี้ คือ พยากรณ์ว่าฝนจะดี ฝนจะแล้ง จะหาภิกษาหารได้ ง่าย จะหาภิกษาหารได้ยาก จะมีความสงบร่มเย็น จะมีภัย จะมีโรค จะไม่มีโรค การ คำนวณด้วยการนับนิ้ว (มูททา) การคำนวณด้วยวิธีคิดในใจ (คณนา) การคำนวณ ด้วยวิธีอนุมานด้วยสายตา (สังขาน) วิชาฉันทลักษณ์และโลกายตศาสตร์

[๒๑๐] ๖. ภิกษุเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพผิดทางด้วยไตรจีวรวิชา เช่นที่ สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังเลี้ยงชีพ ผิดทางด้วยไตรจีวรวิชาอย่างนี้ คือ ให้ฤกษ์อวามงคล ฤกษ์วิวามงคล ฤกษ์ เรียงหมอน ฤกษ์หย่าร้าง ฤกษ์รวบรวมทรัพย์ ฤกษ์ใช้จ่ายทรัพย์ ทำให้โชคดี ทำให้ เคราะห์ร้าย ให้ยามดงครรภ์ ร่ายมนตร์ทำให้ลั่นแข้ง ทำให้คางแข็ง ทำให้มือสั่น ทำให้คางสั่น ทำให้หูอื้อ เป็นหมอดูลูกแก้ว ใช้หญิงสาวเป็นคนทรง ใช้หญิงประจำ เทวาลัยเป็นคนทรง บวงสรวงดวงอาทิตย์และท้าวมหาพรหม ร่ายมนตร์พ่นไฟ ทำ พิธีเรียกขวัญ

[๒๑๑] ๗. ภิกษุเว้นขาดจากการเลี้ยงชีพผิดทางด้วยไตร่จณนวิชา เช่นที่สมณพราหมณ์ผู้เจริญบางพวกฉันทโภชนาหารที่เขาให้ด้วยศรัทธาแล้วยังเลี้ยงชีพผิดทางด้วยไตร่จณนวิชาอย่างนี้ คือ ทำพิธีบนบาน พิธีแก้บน ร่ายมนตร์ขับผี ตั้งศาลพระภูมิ ทำกะเทยให้เป็นชาย ทำชายให้เป็นกะเทย ทำพิธีปลุกเรื้อน พิธีบวงสรวงพื้นที่ พ่นน้ำมันรดน้ำมันรด พิธีบูชาไฟ ประยาลารอก ยาถ่าย ยาแก้โรคลมตีขึ้นเบื้องบน ยาแก้โรคลมตีลงเบื้องต่ำ ยาแก้ปวดศีรษะ น้ำมันหยอดหู น้ำมันหยอดตา ยานัตถ์ ยาหยอดตา ยาป้ายตา เป็นหมอดา หมอผ่าตัด หมอรักษาเด็ก (กุมารเวช) การให้สมุนไพรและยา การใส่ยาแล้วล้างออกเมื่อโรคหาย

ทั้งหมดนี้คือศีลของภิกษุ

[๒๑๒] महाบพิตร ภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยศีลอย่างนี้ ย่อมไม่ประสบภัยอันตรายจากการสำรวมในศีลเลย เปรียบเหมือนกษัตริย์ผู้ได้รับมูรธาภิเษกเป็นพระราชเจ้า กำจัดข้าศึกได้แล้ว ย่อมไม่ประสบภัยอันตรายจากข้าศึกเลย ภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยอริยสีลขันธอย่างนี้ย่อมเสวยสุขอันไม่มีโทษในภายใน มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่าสมบูรณ์ด้วยศีลเป็นอย่างนี้แล

มหาศีล จบ

อินทริยสังวร

[๒๑๓] มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่าคุ้มครองทวารในอินทริยทั้งหลาย^๑ เป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้เห็นรูปด้วยตาแล้วไม่รวบถือ^๒ ไม่แยกถือ^๓ ย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมในจักขุนทริย ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วก็จะเป็เหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรมคือ

^๑ อินทริยทั้งหลาย คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ (ที ส. อ. ๑๙๗/๑๖๔)

^๒ คำว่า รวบถือ (นิมิตตคฺคาหิ) คือมองภาพรวมโดยไม่พิจารณาลงไปรายละเอียด เช่นมองว่า รูปนั้นสวย รูปนี้ไม่สวย

^๓ คำว่า แยกถือ (อนุพยุญชนคฺคาหิ) คือมองแยกพิจารณาเป็นส่วน ๆ ไป เช่น ตาสวย แต่จมูกไม่สวย

สูตร]

การละนิรณ ๕

๗๓

อภิขณาและโทมนัสครอบงำได้ จึงรักษาจักขุนทรีย์ ถึงความสำรวมในจักขุนทรีย์ พังเสียงด้วยหู ฯลฯ ตมกลืนด้วยจมูก ฯลฯ ลิ้มรสด้วยลิ้น ฯลฯ ถูกต้องโณภูมิจักขุนทรีย์ด้วยกาย ฯลฯ วัตรธรรมารมณด้วยใจแล้วไม่รวบถือ ไม่แยกถือ ย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมในมโนทรีย์ ซึ่งเมื่อไม่สำรวมแล้วก็เป็นเหตุให้ถูกบาปอกุศลธรรมคือ อภิขณาและโทมนัสครอบงำได้ จึงรักษามโนทรีย์ ถึงความสำรวมในมโนทรีย์ ภิกษุผู้ประกอบด้วยความสำรวมอินทรีย์อันเป็นอริยะนี้ ย่อมเสวยสุขอันไม่ระคนกับกิเลส ในภายใน มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่าคุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลายเป็นอย่างนี้แล

สติสัมปชัญญะ

[๒๑๔] มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่าประกอบด้วยสติสัมปชัญญะเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ทำความรู้สึกตัวในการก้าวไป การถอยกลับ การแลดู การเหลียวดู การคู้เข้า การเหยียดออก การครองสังฆาฏิบาตรและจีวร การฉัน การดื่ม การเคี้ยว การลิ้ม การถ่ายอุจจาระปัสสาวะ การเดิน การยืน การนั่ง การนอน การตื่น การพูด การนิ่ง มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่าประกอบด้วยสติสัมปชัญญะเป็นอย่างนี้แล

สันโดษ

[๒๑๕] มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่าผู้สันโดษเป็นอย่างไร คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สันโดษด้วยจีวรพอกัณฐกายและบิณฑบาตพอกัณฐกาย จะไป ณ ที่ใด ๆ ก็ไปได้ทันที เหมือนนกบินไป ณ ที่ใด ๆ ก็มีแต่ปีกเป็นภาระ มหาบพิตร ภิกษุชื่อว่าผู้สันโดษเป็นอย่างนี้แล

การละนิรณ ๕

[๒๑๖] ภิกษุนั้นประกอบด้วยอริยศีลชั้น ๓ อริยอินทรียสังวร อริยสติ-สัมปชัญญะและอริยสันโดษอย่างนี้แล้ว พักอยู่ ณ เสนาสนะเงียบบงัด คือ ป่าโคนไม้ ภูเขา ซอกเขา ถ้ำ ป่าช้า ป่าชฎ ที่แจ้ง ลอมฟาง แยกกลับจากบิณฑบาต ภายหลังฉันอาหารเสร็จแล้ว นั่งขัดสมาธิตั้งกายตรงดำรงสติไว้เฉพาะหน้า

[๒๑๗] เธอละอภิชมา (ความเพ่งเล็งอยากได้ของเขา) ในโลก^๑ มีใจปราศจากอภิชมาอยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอภิชมา ละความมุงร้ายคือพยาบาท มีจิตไม่พยาบาท มุงประโยชน์เกื้อกูลสรรพสัตว์อยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากความมุงร้ายคือพยาบาท ละถีนมิทธะ (ความหดหู่และเซื่องซึม) ปราศจากถีนมิทธะ กำหนดแสงสว่าง มีสติสัมปชัญญะอยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากถีนมิทธะ ละอุทธัจจกุกกัจะ (ความฟุ้งซ่านและรำคาญใจ) เป็นผู้ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบอยู่ภายใน ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากอุทธัจจกุกกัจะ ละวิจิกิจฉา (ความลังเลสงสัย) ชำระวิจิกิจฉาได้แล้ว ไม่มีวิจิกิจฉาในกุศลธรรมอยู่ ชำระจิตให้บริสุทธิ์จากวิจิกิจฉา

อุปมานิพนธ์ ๕

[๒๑๘] เปรียบเหมือนคนกู้หนี้ยืมสินมาลงทุนจนประสบผลสำเร็จ ใช้หนี้เก่าที่เป็นต้นทุนจนหมด เก็บกำไรที่เหลือไว้เป็นค่าเลี้ยงดูบุตรภรรยา เขาคิดว่า ‘เมื่อก่อนเรากู้หนี้ยืมสินมาลงทุน การงานสำเร็จผลดี ได้ใช้หนี้เก่าที่ยืมมาลงทุนหมดแล้ว กำไรรักยังมีเหลือไว้เป็นค่าเลี้ยงดูบุตรภรรยา’ เพราะความไม่มีหนี้สินเป็นเหตุ เขาจึงได้รับความเบิกบานใจและความสุขใจ

[๒๑๙] เปรียบเหมือนคนไข้อาการหนัก บริโภคอาหารไม่ได้ ไม่มีกำลัง ต่อมาหายป่วย บริโภคอาหารได้ กลับมีกำลัง เขาคิดว่า ‘เมื่อก่อนเราป่วยอาการหนัก บริโภคอาหารไม่ได้ ไม่มีกำลัง เวลานี้หายป่วย บริโภคอาหารได้ มีกำลังเป็นปกติ’ เพราะการหายจากโรคเป็นเหตุ เขาจึงได้รับความเบิกบานใจและความสุขใจ

[๒๒๐] เปรียบเหมือนคนต้องโทษถูกคุมขังในเรือนจำ ต่อมา พ้นโทษออกจากเรือนจำโดยสวัสดิภาพ ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ เขาคิดว่า ‘เมื่อก่อนเราต้องโทษถูกคุมขังในเรือนจำ เวลานี้พ้นโทษออกจากเรือนจำโดยสวัสดิภาพ ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใด ๆ’ เพราะการพ้นจากเรือนจำเป็นเหตุ เขาจึงได้รับความเบิกบานใจและความสุขใจ

^๑ โลก ในที่นี้หมายถึง สภาพที่ต้องแตกสลาย กล่าวคือ อุปาทานชั้น ๕ ได้แก่ ความยึดติดว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ มีตัวตนและเป็นของตน อันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ (ที.สี.อ. ๒๑๗/๑๔๐)

สูตร]

ปฐมฌาน

๗๕

[๒๒๑] เปรียบเหมือนคนที่ตกเป็นทาส ฟังตัวเองไม่ได้ ต้องฟังผู้อื่น จะไปไหนตามใจชอบก็ไม่ได้ ต่อมา พ้นจากความเป็นทาส ฟังตัวเองได้ ไม่ต้องฟังผู้อื่น เป็นไทแก่ตัวเอง จะไปไหนก็ได้ตามใจชอบ เขาคิดว่า 'เมื่อก่อนเราเป็นทาส ฟังตัวเองไม่ได้ ต้องฟังผู้อื่น จะไปไหนตามใจชอบก็ไม่ได้ เวลานี้พ้นจากความเป็นทาส ฟังตัวเองได้ ไม่ต้องฟังผู้อื่น เป็นไทแก่ตัวเอง จะไปไหนก็ได้ตามใจชอบ' เพราะความเป็นไทแก่ตัวเองเป็นเหตุ เขาจึงได้รับความเบิกบานใจและความสุขใจ

[๒๒๒] เปรียบเหมือนคนมีทรัพย์สมบัติ เดินทางไกลกันดาร หาดอาหารได้ยาก มีภัยเฉพาะหน้า ต่อมา ข้ามพ้นทางกันดาร ถึงหมู่บ้านอันสงบร่มเย็นปลอดภัยโดยสวัสดิภาพ เขาคิดว่า 'เมื่อก่อนเรามีทรัพย์สมบัติ เดินทางไกลกันดาร หาดอาหารได้ยาก มีภัยเฉพาะหน้า เวลานี้ข้ามพ้นทางกันดารถึงหมู่บ้านอันสงบร่มเย็นปลอดภัยโดยสวัสดิภาพ' เพราะการพบภูมิสถานอันร่มเย็นเป็นเหตุ เขาจึงได้รับความเบิกบานใจและความสุขใจ

[๒๒๓] มหาบพิตร ภิกษุพิจารณาเห็นนิรวณ ๕ ที่ตนยังละไม่ได้ เหมือนหนี่โรค เรือนจำ ความเป็นทาส และทางไกลกันดาร

[๒๒๔] มหาบพิตร ภิกษุพิจารณาเห็นนิรวณ ๕ ที่ตนละได้แล้ว เหมือนความไม่มีหนี้ ความไม่มีโรค การพ้นโทษจากเรือนจำ ความเป็นไทแก่ตัวเอง และภูมิสถานอันสงบร่มเย็น

[๒๒๕] เมื่อภิกษุนั้นพิจารณาเห็นนิรวณ ๕ ที่ตนละได้แล้ว ย่อมเกิดความเบิกบานใจ เมื่อเบิกบานใจก็ย่อมเกิดปีติ เมื่อใจมีปีติ กายย่อมสงบ เธอมีกายสงบ ย่อมได้รับความสุข เมื่อมีความสุข จิตย่อมตั้งมั่น

ปฐมฌาน

[๒๒๖] ภิกษุนั้นสังัดจากกามและอกุศลธรรมทั้งหลายแล้ว บรรลุปฐมฌานที่มีวิตก วิจารณ์ ปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกอยู่ เธอทำกายนี้ให้ชุ่มชื้นเอิบอัมซาบชานด้วยปีติและสุขอันเกิดจากวิเวก รู้สึกละเอียดอยู่ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่ปีติและสุขอันเกิดจากวิเวกจะไม่ถูกต้อง

๗ ๖

พระสูตรตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีสันธวรรค [๒. สามัญญผล

[๒๒๗] เปรียบเหมือนพนักงานทรงสนาน หรือลูกมือพนักงานทรงสนาน ผู้ชำนาญ เทพธิดาตัวลงในภาชนะสัมฤทธิ์แล้วเอาน้ำประพรมให้ติดเป็นก้อน พอตกเย็น ก้อนธิดาที่ยางซึมไปจับ ก็ติดกันหมด ไม่กระจายออก ฉนใด ภิกษุทำกายนี้ให้ชุ่มชื้น เือบอ้มด้วยปิตติและสุขอันเกิดจากวิเวก รู้สึกซาบซ่านอยู่ ไม่มีส่วนไหนของร่างกาย ที่ปิตติและสุขอันเกิดจากวิเวกจะไม่ถูกต้อง ฉนนัน ข้อนี้จัดเป็นผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ ซึ่งดีกว่าและประณีตกว่าผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ช้อก่อน ๆ

หุติยฌาน

[๒๒๘] ยังมีอีก มหาบพิตร เพราะวิตกวิจารณ์สงบระงับไป ภิกษุบรรลุหุติยฌานมีความผ่องใสในภายในมีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปิตติและสุขอันเกิดจากสมาธิอยู่ เธอทำกายนี้ให้ชุ่มชื้นเือบอ้มด้วยปิตติและสุขอันเกิดจากสมาธิ รู้สึกซาบซ่านอยู่ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่ปิตติและสุขอันเกิดจากสมาธิจะไม่ถูกต้อง

[๒๒๙] เปรียบเหมือนห้วงน้ำลึกเป็นวังวน ไม่มีทางที่กระแสน้ำจะไหลเข้าได้ ทั้งด้านตะวันออก ด้านใต้ ด้านตะวันตก และด้านเหนือ ฝนก็ไม่ตกตามฤดูกาล แต่กระแสน้ำเย็นพุขึ้นจากห้วงน้ำนั้นแล้วทำห้วงน้ำนั้นให้ชุ่มชื้นเือบอบเนืองนองไปด้วยน้ำเย็น ไม่มีส่วนไหนของห้วงน้ำนั้นที่น้ำเย็นจะไม่ถูกต้อง ฉนใด ภิกษุทำกายนี้ให้ชุ่มชื้นเือบอ้มด้วยปิตติและสุขอันเกิดจากสมาธิ รู้สึกซาบซ่านอยู่ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่ปิตติและสุขอันเกิดจากสมาธิจะไม่ถูกต้อง ฉนนัน ข้อนี้จัดเป็นผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ ซึ่งดีกว่าและประณีตกว่าผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ช้อก่อน ๆ

ตติยฌาน

[๒๓๐] ยังมีอีก มหาบพิตร เพราะปิตติจางคลายไป ภิกษุมีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย บรรลุตติยฌานที่พระอริยะทั้งหลายสรรเสริญว่า ผู้มีอุเบกขา มีสติ อยู่เป็นสุข เธอทำกายนี้ให้ชุ่มชื้นเือบอ้มด้วยสุขอันไม่มีปิตติ รู้สึกซาบซ่านอยู่ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่สุขอันไม่มีปิตติจะไม่ถูกต้อง

สูตร]

วิชา ๘ ประการ ๑. วิปัสสนาญาณ

๗ ๗

[๒๓๑] เปรียบเหมือนในกอบัวเขียว (อุบล) กอบัวหลวง (ปทุม) หรือกอบัวขาว (บุณทริก) ดอกบัวเขียว ดอกบัวหลวง หรือดอกบัวขาวบางเหล่าที่เกิดเจริญเติบโตในน้ำ ยังไม่พ้นน้ำ จมอยู่ใต้น้ำ มีน้ำหล่อเลี้ยงไว้ ดอกบัวเหล่านั้นชุ่มชื้นเอิบอาบซาบซึมด้วยน้ำเย็นตั้งแต่ยอดถึงเหง้า ไม่มีส่วนไหนที่น้ำเย็นจะไม่ถูกต้อง ฉันทิ ภิขุทำกายนี้ให้ชุ่มชื้นเอิบอิมด้วยสุขอันไม่มีปิติ รู้สึซาบซ่านอยู่ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่สุขอันไม่มีปิติจะไม่ถูกต้อง ฉันทิ ฌอนิจัดเป็นผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ ซึ่งดีกว่าและประณีตกว่าผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ชอก่อน ๑

จตุตถฌาน

[๒๓๒] ยังมีอีก มหาบพิตร เพราะละสุขและทุกขได้ เพราะโสมนัสและโทมนัสดับไปก่อน ภิขุบรรลวจตุตถฌานที่ไม่มีทุกขไม่มีสุข มีสติบริสุทธิเพราะอุเบกขาอยู่ เธอมีใจอันบริสุทธิผุดผ่องน่งแผ่ไปทั่วกายนี้ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่ใจอันบริสุทธิผุดผ่องจะไม่ถูกต้อง

[๒๓๓] เปรียบเหมือนคนนั่งใช้ผ้าขาวคลุมตัวตลอดศีรษะ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่ผ้าขาวจะไม่ปกคลุม ฉันทิ ภิขุมีใจอันบริสุทธิผุดผ่องน่งแผ่ไปทั่วกายนี้ ไม่มีส่วนไหนของร่างกายที่ใจอันบริสุทธิผุดผ่องจะไม่ถูกต้อง ฉันทิ ฌอนิจัดเป็นผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ ซึ่งดีกว่าและประณีตกว่าผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ชอก่อน ๑

วิชา ๘ ประการ

๑. วิปัสสนาญาณ

[๒๓๔] เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดังเนิน^๑ ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิขุฌอน

^๑ กิเลสมีรากเป็นต้น ท่านเรียกว่า กิเลสเพียงดังเนิน (อังกณะ) เพราะยังจิตให้ลาดต่ำ โนมเอียงไปสู่ที่ต่ำ เช่นต้องย้อนกลับไปสู่จตุตถฌานอีก เป็นต้น

น้อมจิตไปเพื่อญาณทัสสนะ^๑ รู้ชัดอย่างนี้ว่า ‘กายของเรานี้คุ้มกันเป็นรูปร่าง ประกอบขึ้นจากมหาภูตรูป ๔ เกิดจากบิดามารดา เจริญวัยเพราะข้าวสุกและขนมสด ไม่เที่ยงแท้ ต้องอบ ต้องนวดเพ้น มีอันแตกกระจัดกระจายไปเป็นธรรมดา วิญญาณของเราอาศัยและเนื่องอยู่ในกายนี้’

[๒๓๕] เปรียบเหมือนแก้วไพฑูรย์อันงดงามตามธรรมชาติ มีแปดเหลี่ยม ที่เจียรไนดีแล้ว สุกใสเป็นประกายได้สัดส่วน มีด้ายสีเขียว เหลือง แดง ขาวหรือสีนวลร้อยอยู่ข้างใน คนตาถึงหยิบแก้วไพฑูรย์นั้นวางไว้ในมือแล้วพิจารณา รู้ว่า ‘แก้วไพฑูรย์อันงดงามตามธรรมชาติ มีแปดเหลี่ยม ที่เจียรไนดีแล้ว สุกใสเป็นประกายได้สัดส่วน มีด้ายสีเขียว เหลือง แดง ขาวหรือสีนวลร้อยอยู่ข้างใน’ ฉันทเมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ดั่งมัน ไม่ห้วนไหวอย่างนี้ ภิกษุณ้อมจิตไปเพื่อญาณทัสสนะ รู้ชัดอย่างนี้ว่า ‘กายของเรานี้คุ้มกันเป็นรูปร่าง ประกอบขึ้นจากมหาภูตรูป ๔ เกิดจากบิดามารดา เจริญวัยเพราะข้าวสุกและขนมสด ไม่เที่ยงแท้ ต้องอบ ต้องนวดเพ้น มีอันแตกกระจัดกระจายไปเป็นธรรมดา วิญญาณของเราอาศัยและเนื่องอยู่ในกายนี้’ ฉันทนั้น ข้อนี้จัดเป็นผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ ซึ่งดีกว่าและประณีตกว่าผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ชอก่อน ๆ

๒. มโนมยทธิญาณ

[๒๓๖] เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ดั่งมัน ไม่ห้วนไหวอย่างนี้ ภิกษุณ้อมจิตไปเพื่อเนรมิตกายที่เกิดแต่ใจ คือ เนรมิตกายอื่นจากกายนี้ มีรูปที่เกิดแต่ใจ มีอวัยวะครบถ้วน มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง

[๒๓๗] เปรียบเหมือนคนชักไล่ออกจากหญ้าปล้อง เขาเห็นว่า ‘นี่คือหญ้าปล้อง นี่คือไล่ หญ้าปล้องเป็นอย่างหนึ่ง ไส้ก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง แต่ไล่ถูกชักออกมาจาก

^๑ ความรู้และความเห็นตรงตามเป็นจริง อาจเรียกว่า มรรคญาณ ผลญาณ สัมพัฏฐญาณ ปัจจเวทณญาณ หรือวิปัสสนาญาณก็ได้ (ที.สี.อ. ๒๓๕/๑๙๔)

สูตร]

วิชา ๘ ประการ ๓. อิทธิวิธญาณ

๗ ๕

หล้าปล้องนั่นเอง' เปรียบเหมือนคนชักดาบออกจากฝัก เขาเห็นว่า 'นี่คือดาบ นี่คือฝัก ดาบเป็นอย่างหนึ่ง ฝักก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง แต่ดาบถูกชักออกมาจากฝักนั่นเอง' หรือเปรียบเหมือนคนดึงงูออกจากคราบ เขาเห็นว่า 'นี่คืองู นี่คือคราบ งูเป็นอย่างหนึ่ง คราบก็เป็นอีกอย่างหนึ่ง แต่งูถูกดึงออกจากคราบนั่นเอง' ฉะนั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อนเหมาะแก่การใช้งาน ดั่งมัน ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุน้อมจิตไปเพื่อเนรมิตกายที่เกิดขึ้น คือ เนรมิตกายอื่นจากกายนี้ มีรูปที่เกิดขึ้นแต่ใจ มีอวัยวะครบถ้วน มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง ฉะนั้น ข้อนี้จัดเป็นผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ ซึ่งดีกว่าและประณีตกว่าผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ช้อยก่อน ๆ

๓. อิทธิวิธญาณ

[๒๓๘] เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อนเหมาะแก่การใช้งาน ดั่งมัน ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุนั้น น้อมจิตไปเพื่ออิทธิวิธญาณ แสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียวแสดงเป็นหลายคน ก็ได้หลายคนแสดงเป็นคนเดียวก็ได้ แสดงให้ปรากฏหรือให้หายไปก็ได้ ทะลุฝา กำแพง (และ) ภูเขาไปได้ไม่ติดขัดเหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นหรือดำลงในแผ่นดินเหมือนไปในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำโดยที่น้ำไม่แยกเหมือนเดินบนแผ่นดินก็ได้ นั่งขัดสมาธิเหาะไปในอากาศเหมือนนกบินไปได้ ใช้ฝ่ามือลูบคลำดวงจันทร์ดวงอาทิตย์อันมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมากก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปจนถึงพรหมโลกก็ได้

[๒๓๙] เปรียบเหมือนช่างหม้อหรือลูกมือช่างหม้อผู้ชำนาญ เมื่อนวดดินเหนียวดีแล้ว พึงทำภาชนะที่ต้องการให้สำเร็จได้ เปรียบเหมือนช่างงาหรือลูกมือช่างงาผู้ชำนาญเมื่อแต่งงาดีแล้ว พึงทำเครื่องงาชนิดที่ต้องการให้สำเร็จได้ เปรียบเหมือนช่างทองหรือลูกมือช่างทองผู้ชำนาญ เมื่อหลอมทองดีแล้ว พึงทำทองรูปพรรณชนิดที่ต้องการให้สำเร็จได้ ฉะนั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อนเหมาะแก่การใช้งาน ดั่งมัน ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุน้อมจิตไปเพื่ออิทธิวิธญาณ แสดงฤทธิ์ได้หลายอย่าง คือ คนเดียว

แสดงเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนแสดงเป็นคนเดียวก็ได้ แสดงให้ปรากฏหรือให้หาย
ไปก็ได้ ทะลุฝา กำแพง (และ)ภูเขาไปได้ไม่ติดขัดเหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นหรือ
ดําลงในแผ่นดินเหมือนไปในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำโดยที่น้ำไม่แยกเหมือนเดินบนแผ่นดิน
ก็ได้ นั่งขัดสมาธิเหาะไปในอากาศเหมือนนกบินไปได้ ใช้ฝ่ามือลูบคลำดวงจันทร์
ดวงอาทิตย์อันมีฤทธิ์มากมีอำนาจมากก็ได้ ใช้อำนาจทางกายไปจนถึงพรหมโลก
ก็ได้ ฉะนั้น ข้อนี้จัดเป็นผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ ซึ่งดีกว่าและประณีต
กว่าผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ช้อก่อน ๆ

๔. ทิพพโสธธาตุญญาน

[๒๔๐] เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจาก
ความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ดั่งนั้น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุนั้น
น้อมจิตไปเพื่อทิพพโสธธาตุญญานได้ยินเสียง ๒ ชนิด คือ เสียงทิพย์และเสียงมนุษย์
ทั้งที่อยู่ไกลและใกล้ด้วยหุทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์

[๒๔๑] เปรียบเหมือนคนเดินทางไกล (มีประสบการณ์มาก) ได้ยินเสียงกลอง
เสียงตะโพน เสียงสังข์ เสียงบันฑฑะว่ เสียงเปิงมาง ก็เข้าใจว่า นั่นเสียงกลอง เสียง
ตะโพน เสียงสังข์ เสียงบันฑฑะว่ เสียงเปิงมาง ฉนใด เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์
ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน
ดั่งนั้น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุน้อมจิตไปเพื่อทิพพโสธธาตุญญานได้ยินเสียง ๒ ชนิด
คือ เสียงทิพย์และเสียงมนุษย์ ทั้งที่อยู่ไกลและใกล้ด้วยหุทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์
ฉนนั้น ข้อนี้จัดเป็นผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ ซึ่งดีกว่าและประณีตกว่า
ผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ช้อก่อน ๆ

๕. เจโตปริยญญาน

[๒๔๒] เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ปราศจาก
ความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ดั่งนั้น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุน้อมจิต
ไปเพื่อเจโตปริยญญาน กำหนดรู้จิตของสัตว์และคนอื่นด้วยจิตของตน คือ จิตมีราคะ
ก็รู้ว่ามีราคะ หรือปราศจากราคะก็รู้ว่าปราศจากราคะ จิตมีโทสะก็รู้ว่ามีโทสะ หรือ

สูตร]

วิชา ๘ ประการ ๖. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ

๘๑

ปราศจากโทษก็รู้ว่าปราศจากโทษ จิตมีโมหะก็รู้ว่ามิมีโมหะ หรือปราศจากโมหะก็รู้ว่าปราศจากโมหะ จิตหดหู่ก็รู้ว่าหดหู่ หรือพึงชานก็รู้ว่าพึงชาน จิตเป็นมหัคคตะก็รู้ว่าเป็นมหัคคตะ^๑ หรือไม่เป็นมหัคคตะก็รู้ว่าไม่เป็นมหัคคตะ จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่าก็รู้ว่ามิมีจิตอื่นยิ่งกว่า หรือไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่าก็รู้ว่าไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า จิตเป็นสมาธิก็รู้ว่า เป็นสมาธิ หรือไม่เป็นสมาธิก็รู้ว่าไม่เป็นสมาธิ จิตหลุดพ้นก็รู้ว่าหลุดพ้น หรือไม่หลุดพ้นก็รู้ว่าไม่หลุดพ้น

[๒๔๓] เปรียบเหมือนชายหนุ่มหญิงสาวที่ชอบการแต่งตัว เมื่อส่องดูเงาหน้าของตนในกระจกใสสะอาดหรือในภาชนะน้ำใส หน้ามีไผ่ฝาก็รู้ว่ามิมีไผ่ฝ่า หรือไม่มีไผ่ฝ่าก็รู้ว่าไม่มีไผ่ฝ่า ฉะนั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดังเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ดั่งมัน ไม่วุ่นไหวอย่างนี้ ภิกษุย่อมจิตไปเพื่อเจโตปริยญาณ กำหนดรู้จิตของสัตว์และคนอื่นด้วยจิตของตน คือ จิตมีราคะก็รู้ว่ามิมีราคะ หรือปราศจากราคะก็รู้ว่าปราศจากราคะ จิตมีโทสะก็รู้ว่ามิมีโทสะ หรือปราศจากโทสะก็รู้ว่าปราศจากโทสะ จิตมีโมหะก็รู้ว่ามิมีโมหะ หรือปราศจากโมหะก็รู้ว่าปราศจากโมหะ จิตหดหู่ก็รู้ว่าหดหู่ หรือพึงชานก็รู้ว่าพึงชาน จิตเป็นมหัคคตะก็รู้ว่าเป็นมหัคคตะ หรือไม่เป็นมหัคคตะก็รู้ว่าไม่เป็นมหัคคตะ จิตมีจิตอื่นยิ่งกว่าก็รู้ว่ามิมีจิตอื่นยิ่งกว่า หรือไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่าก็รู้ว่าไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า จิตเป็นสมาธิก็รู้ว่าเป็นสมาธิ หรือไม่เป็นสมาธิก็รู้ว่าไม่เป็นสมาธิ จิตหลุดพ้นก็รู้ว่าหลุดพ้น หรือไม่หลุดพ้นก็รู้ว่าไม่หลุดพ้น ฉะนั้น ข้อนี้จิตเป็นผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ ซึ่งดีกว่าและประณีตกว่าผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ชื่อก่อน ๆ

๖. ปุพเพนิวาสานุสสติญาณ

[๒๔๔] เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดังเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ดั่งมัน ไม่วุ่นไหวอย่างนี้ ภิกษุนั้นย่อมจิตไปเพื่อปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง

^๑ คำว่า มหัคคตะ แปลว่า ถึงความเป็นใหญ่ มหัคคตจิต หมายถึงจิตที่ถึงฉานสมาบัติ

๒ ชาติบ้าง ๓ ชาติบ้าง ๔ ชาติบ้าง ๕ ชาติบ้าง ๑๐ ชาติบ้าง ๒๐ ชาติบ้าง ๓๐ ชาติบ้าง ๔๐ ชาติบ้าง ๕๐ ชาติบ้าง ๑๐๐ ชาติบ้าง ๑,๐๐๐ ชาติบ้าง ๑๐๐,๐๐๐ ชาติบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ตลอดสังวัฏฏกัปและวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้าง ว่า 'ในภพโน้นเรามีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตติจากภพนั้นก็ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพโน้นเราก็มียชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตติจากภพนั้นจึงมาเกิดในภพนี้' เธอระลึกชาติก่อนได้หลายชาติพร้อมทั้งลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้

[๒๔๕] เปรียบเหมือนคนจากบ้านตนไปบ้านอื่นแล้วจากบ้านนั้นไปยังบ้านอื่นอีก เขาจากบ้านนั้นกลับมายังบ้านเดิมของตน ระลึกได้โดยนัยว่า 'เราได้จากบ้านตนไปบ้านโน้น ในบ้านนั้นเราได้ยิน นั่ง พุด นิ่งเฉยอย่างนั้น ๆ เราได้จากแม้นบ้านนั้นไปยังบ้านโน้น แม้ในบ้านนั้นเราก็ดำเนิน นั่ง พุด นิ่งเฉยอย่างนั้น ๆ แล้วกลับจากบ้านนั้นมายังบ้านเดิมของตน' ฉนใด เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนินปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุย่อมจิตไปเพื่อปุพเพนิวาสานุสสติญาณ ระลึกชาติก่อนได้หลายชาติ คือ ๑ ชาติบ้าง ๒ ชาติบ้าง ฯลฯ ตลอดสังวัฏฏกัปและวิวัฏฏกัปเป็นอันมากบ้างว่า 'ในภพโน้นเรามีชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตติจากภพนั้นก็ไปเกิดในภพโน้น แม้ในภพโน้นเราก็มียชื่ออย่างนั้น มีตระกูล มีวรรณะ มีอาหาร เสวยสุขทุกข์ และมีอายุอย่างนั้น ๆ จุตติจากภพนั้นจึงมาเกิดในภพนี้' เธอระลึกชาติก่อนได้หลายชาติพร้อมลักษณะทั่วไปและชีวประวัติอย่างนี้ ฉนนัน ข้อนี้อาจจัดเป็นผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ ซึ่งดีกว่าและประณีตกว่าผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ช้อยก่อน ๆ

๗. ทิพพจักขุญาณ

[๒๔๖] เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนินปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุนั้นย่อมจิตไปเพื่อจุตูปปาตญาณ เห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง

สูตร]

วิชา ๘ ประการ ๗. ทิพยจักขุญาณ

๘๓

งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า ‘หมู่สัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก แต่หมู่สัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์’ เธอเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมอย่างนี้แล

[๒๔๗] เปรียบเหมือนปราสาทตั้งอยู่ที่ทางสามแพร่งกลางเมืองหลวง คนดาตียืนบนปราสาทนั้นเห็นหมู่ชนกำลังเข้าไปสู่เรือนบ้าง ออกจากเรือนบ้าง สัญจรอยู่ตามถนนบ้าง นั่งอยู่ที่ทางสามแพร่งกลางเมืองหลวงบ้าง ก็รู้ว่า ‘คนเหล่านี้เข้าไปสู่เรือน คนเหล่านี้ออกจากเรือน คนเหล่านี้สัญจรอยู่ตามถนน คนเหล่านี้นั่งอยู่ที่ทางสามแพร่งกลางเมืองหลวง’ ฉันทิ เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดังเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุหมั่นจิตไปเพื่อจตุปปาตญาณ เห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมว่า ‘หมู่สัตว์ที่ประกอบกายทุจริต วจีทุจริต และมโนทุจริต กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นผิด และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นผิด พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก แต่หมู่สัตว์ที่ประกอบกายสุจริต วจีสุจริต และมโนสุจริต ไม่กล่าวร้ายพระอริยะ มีความเห็นชอบ และชักชวนผู้อื่นให้ทำกรรมตามความเห็นชอบ พวกเขาหลังจากตายแล้วจะไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์’ เธอเห็นหมู่สัตว์ผู้กำลังจุติ กำลังเกิด ทั้งชั้นต่ำและชั้นสูง งามและไม่งาม เกิดดีและเกิดไม่ดี ด้วยตาทิพย์อันบริสุทธิ์เหนือมนุษย์ รู้ชัดถึงหมู่สัตว์ผู้เป็นไปตามกรรมอย่างนี้แล ฉันทิ ขอนี้จัดเป็นผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ ซึ่งดีกว่าและประณีตกว่าผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ช้อก่อน ๆ

๘. อาสวกขญาณ

[๒๔๘] เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดังเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุนั้น น้อมจิตไปเพื่ออาสวกขญาณ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า ‘นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา นี้อาสวะ นี้อาสวสมุทัย นี้อาสวนิโรธ นี้อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา’ เมื่อเธอรู้เห็นอยู่อย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้นจากกามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วก็รู้ว่า หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่า ‘ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป’^๑

[๒๔๙] เปรียบเหมือนสระน้ำใสสะอาดไม่ขุ่นมัวบนยอดภูเขา คนตาดียืนที่ขอบสระนั้น เห็นหอยโข่งและหอยกาบ ก้อนกรวดและก้อนหินหรือฝูงปลาที่กำลังแหวกว่ายอยู่บ้าง หยุดอยู่บ้าง ในสระนั้น ก็คิดอย่างนี้ว่า ‘สระน้ำนี้ใสสะอาดไม่ขุ่นมัว หอยโข่งและหอยกาบ ก้อนกรวดและก้อนหิน และฝูงปลาเหล่านี้กำลังแหวกว่ายอยู่ก็มี หยุดอยู่ก็มี ในสระนั้น’ ฉะนั้น เมื่อจิตเป็นสมาธิบริสุทธิ์ผุดผ่อง ไม่มีกิเลสเพียงดังเนิน ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อน เหมาะแก่การใช้งาน ตั้งมั่น ไม่หวั่นไหวอย่างนี้ ภิกษุน้อมจิตไปเพื่ออาสวกขญาณ รู้ชัดตามความเป็นจริงว่า ‘นี้ทุกข์ นี้ทุกข์สมุทัย นี้ทุกข์นิโรธ นี้ทุกข์นิโรธคามินีปฏิปทา นี้อาสวะ นี้อาสวสมุทัย นี้อาสวนิโรธ นี้อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา’ เมื่อเธอรู้เห็นอยู่อย่างนี้ จิตย่อมหลุดพ้นจากกามาสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วก็รู้ว่า หลุดพ้นแล้ว รู้ชัดว่า ‘ชาติสิ้นแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป’ ฉะนั้น ข้อนี้จัดเป็นผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ ซึ่งดีกว่าและประณีตกว่าผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์ช้อก่อน ๆ

มหาบพิตร ไม่มีผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์อย่างอื่นที่ยอดเยียมกว่าหรือประณีตกว่าผลแห่งความเป็นสมณะที่เห็นประจักษ์นี้เลย”

๑ กิจที่ควรทำในที่นี้ หมายถึง กิจในอริยสัจ ๔ คือ การกำหนดรู้ทุกข์, การละเหตุเกิดแห่งทุกข์, การทำให้แจ้งซึ่งความดับทุกข์ และการอบรมมรรคมีองค์ ๘ ให้เจริญ (ที.ที.อ. ๒๔๘/๒๐๓)

๒ ไม่มีหน้าที่ในการบำเพ็ญมรรคญาณเพื่อความหมดสิ้นแห่งกิเลสอีกต่อไป เพราะพระพุทธศาสนาถือว่าการบรรลุพระอรหัตผลเป็นจุดหมายสูงสุด (ที.ที.อ. ๒๔๘/๒๐๓)

สูตร]

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงประกาศพระองค์เป็นอุบาสก

๘๕

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงประกาศพระองค์เป็นอุบาสก

[๒๕๐] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร ได้กราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภาสิตของพระผู้มีพระภาคชัดเจนไพเราะยิ่งนัก ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระภาสิตของพระผู้มีพระภาคชัดเจนไพเราะยิ่งนัก พระผู้มีพระภาคทรงประกาศธรรมแจ่มแจ้งโดยประการต่าง ๆ เปรียบเหมือนบุคคลหลงหายของทีครว่า เปิดช่องที่ปิด บอกทางแก่ผู้หลงทาง หรือตามประทับในที่มืดโดยตั้งใจว่า คนมีตาดีจักเห็นรูปได้ หม่อมฉันนี้ขอถึงพระผู้มีพระภาค พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์เป็นสรณะ ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงจำหม่อมฉันว่าเป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความผิดได้ครอบงำหม่อมฉันผู้โง่เขลาเบาปัญญาซึ่งได้ปลงพระชนม์พระราชาบิดาผู้ทรงธรรม เพราะต้องการความเป็นใหญ่ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ขอพระองค์โปรดทรงรับทราบความผิดของหม่อมฉันตามความเป็นจริงเถิด เพื่อจะได้สำรวมต่อไป”

[๒๕๑] พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “เจริญพร มหาบพิตร ความผิดได้ครอบงำพระองค์ผู้โง่เขลาเบาปัญญาซึ่งได้ปลงพระชนม์พระราชาบิดาผู้ทรงธรรม เพราะต้องการความเป็นใหญ่ แต่พระองค์ทรงเห็นความผิดว่าเป็นความผิดแล้วทรงสารภาพตามความเป็นจริง ดังนั้น อาตมภาพขอรับทราบความผิดนั้นของพระองค์ ก็ผู้ที่เห็นความผิดว่าเป็นความผิดแล้วสารภาพออกมาตามความเป็นจริง รับว่าจะสำรวมต่อไป วิธีนี้เป็นความเจริญในวินัยของพระอริยเจ้า”

[๒๕๒] เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสอย่างนี้ พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร ได้กราบทูลว่า “ถ้าอย่างนั้น บัดนี้ หม่อมฉันขอทูลลากลับ เพราะมีกิจมีหน้าที่ที่จะต้องทำอีกมาก พระพุทธเจ้าข้า”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ขอพระองค์จงทรงกำหนดเวลาที่สมควร ณ บัดนี้เถิด มหาบพิตร”

พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทหิบุตร ทรงชื่นชมยินดีพระภาสิตของพระผู้มีพระภาค แล้วได้เสด็จจากที่ประทับ ทรงกราบพระผู้มีพระภาค ทรงกระทำประทักษิณแล้วเสด็จจากไป

๘๖

พระสุตตันตปิฎก ทีมนิกาย สีสันธวรรค

[๒๕๓] ครั้นเมื่อท้าวเธอเสด็จจากไปไม่นาน พระผู้มีพระภาคตรัสเรียกภิกษุมารับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย พระราชาองค์นี้ถูกขจัดเสียแล้ว ถูกทำลายเสียแล้ว หากท้าวเธอจักไม่ปลงพระชนม์พระราชบิดาผู้ทรงธรรม ธรรมจักษุ^๑ อันไร้ธุลีคือกิเลส ปราศจากมลทิน จักเกิดขึ้นแก่ท้าวเธอ ณ ที่ประทับนี้ทีเดียว”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสเวลายากรณภาษิตนี้จบลง ภิกษุเหล่านั้นมีใจยินดีต่างชื่นชมยินดีพุทธานุชาตินั้นแล

สามัญญผลสูตรที่ ๒ จบ

^๑ ดวงตาเห็นธรรม หมายถึง การเห็นอริยสัจ ๔ และการบรรลุธรรม ๓ เบื้องต้น แต่โดยทั่วไป หมายถึงการบรรลุโสดาปัตติธรรม เช่นในอัมมจักกัปปวัตตนสูตรและในสามัญญผลสูตรนี้ด้วย